

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav českých dějin

Diplomová práce

Tomáš Kykal

Generální inspekce vojska – kompetence a vliv instituce v době
utváření československé branné moci (1918–1924)

Army General Inspection – competences and influence
of the institution in the formative period of the Czechoslovak Army
(1918–1924)

Praha 2009

vedoucí práce: Prof. PhDr. Jan Kuklík, CSc.

Rád bych na tomto místě vyjádřil svůj velký dík panu Prof. PhDr. Janu Kuklíkovi, CSc. za všechny odborné rady i připomínky, které mi ochotně poskytoval.

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne 30. dubna 2009

.....

Anotace

Diplomová práce se zabývá vývojem kompetencí a vlivu instituce generální inspekce v době utváření československé branné moci (1918-1924). Její první část je věnována vymezení pojmu inspekce v kontextu evropského vojenství, přičemž se zaměřuje na inspektoráty ve smyslu ústředních dohlížecích orgánů. Ve stručném historickém exkurzu mapuje jejich výskyt v evropském vojenství a uvádí dva modelové případy – prusko-německou a habsburskou vojenskou generální inspekci. V druhé části sleduje genezi vojenské inspekce v československém vojsku na Rusi. Zabývá se dvěma inspektoráty – jejich pravomocemi, postavením vůči vojenské správě, a podílem na formování čs. legií. Třetí, stěžejní část pojednává o vzniku a vývoji generální inspekce na půdě Československé republiky. Sleduje vývoj vrcholných orgánů vojenské správy, jejich vztahy a kompetence, přičemž důraz klade na postavení Josefa Scheinera ve funkci Nejvyššího správce československých vojsk. Přibližuje vojensko-politické poměry, které vedly ke vzniku generálního inspektorátu, do jehož čela byli postupně jmenováni Josef Scheiner a Josef Svatopluk Machar. Věnuje se kompetencím instituce, jejímu postavení a vlivu na vojenské záležitosti, v závěru přibližuje okolnosti jejího úpadku.

Annotation

The thesis deals with development of competences and influence of the General Inspection in the formative period of the Czechoslovak Army (1918-1924). First part is dedicated to the definition of the term inspection in the European military and focuses on inspectorates as central supervisory authorities. A concise historical excursion maps their presence in the European military and gives two examples – the Prussian-German and the Habsburg Army General Inspection. The second part follows development of the military inspection in the Czech Legion in Russia. There are two inspectorates dealt as to their competences, their position to military administration and their share on formation of the Czech Legion. The third main part of the thesis is about creation and development of the General Inspection in the Czechoslovakia. It focuses on development of the supreme military authorities, their relations and competences and emphasizes the Josef Scheiner's position as the Highest Administrator of The Czechoslovak Army. The following topic reveals the military-political situation, which initiated creation of the General Inspection. Josef Scheiner and then Josef Svatopluk Machar became chiefs of this institution. The conclusion of this part is dedicated to the description of its competences, position, influence on military affairs and finally to circumstances of its recession.

Klíčová slova

armáda československá, instituce vojenské, kompetence úřední, Josef Scheiner (1861-1932),
Václav Kopal (1882-1935), Josef Svatopluk Machar (1864-1942)

Obsah

Úvod	8
1 Teorie, dědictví a tradice generální inspekce v evropském vojenství	12
1.1 <i>Dvojí pojetí vojenské inspekce</i>	12
1.1.1 Dozorčí služba (<i>Inspektionsdienst</i>)	12
1.1.2 Odborná inspekce	13
1.2 <i>Pruská a německá tradice</i>	16
1.3 <i>Habsburská tradice</i>	17
2 Vojenská inspekce v československém vojsku na Rusi	21
2.1 <i>Inspektor čs. záložních vojsk</i>	21
2.1.1 Dvě pojetí rozvoje vojska	22
2.1.2 Osobnost inspektora	23
2.1.3 Rozpory a odcizení	25
2.1.4 Vlivy a tradice	26
2.2 <i>Inspektor čs. vojska na Rusi</i>	27
2.2.1 Štefánikova reorganizace československého vojska na Rusi	30
2.2.2 Definitivní stanovení kompetence inspektora čs. vojska	31
3 Generální inspekce v československém vojsku	32
3.1 <i>Nejvyšší správce československých vojsk</i>	32
3.1.1 Výbor národní obrany	35
3.1.2 Vrchní velitel a nejvyšší správce	36
3.1.3 Ministerstvo národní obrany	37
3.1.4 Zrušení Vrchního vojenského velitelství v Praze	39
3.1.5 Nejvyšší správce čs. vojsk – změna postavení	40
3.1.6 Příjezd prezidenta T. G. Masaryka do ČSR	41
3.2 <i>Generální inspektorát čs. vojsk</i>	42
3.2.1 Josef Scheiner generálním inspektorem čs. vojsk	42
3.2.2 První vymezení kompetencí	44
3.2.3 Paralela	46
3.2.4 Vojenské inspektoráty	47
3.2.5 Vnímání Scheinerova generálního inspektorátu	48
3.2.6 Odchod Josefa Scheinera z funkce	52
3.2.7 Intermezzo – generální inspektor v zastoupení	54
3.2.8 Macharova cesta k funkci generálního inspektora	58
3.2.9 Macharův generální inspektorát	64
3.2.10 Úprava pravomocí generálního inspektora	66
3.2.11 Legislativní reformy – podíl generálního inspektora na jednáních	69
3.2.12 Odchod ministra Klofáče	71
3.2.13 František Udržal ministrem národní obrany	72
3.2.14 Poslední změna pravomocí	73
3.2.15 Vyčerpání instituce a okolnosti Macharova odchodu	74

Závěr	77
Seznam pramenů a literatury	79
Příloha 1: Přehled mírového rozčlenění armádních inspekcí císařské německé branné moci (k 1. 10. 1913)	88
Příloha 2 : Přehled organizace generální inspekce v císařské německé branné moci (k 1. 10. 1913).....	89
Příloha 3 : Struktura a personalia ministerstva národní obrany na Rusi	91
Příloha 4: Předpisy pro inspektora československého vojska na Rusi	92
Příloha 5 : Žádost Josefa Scheinera o uvolnění z funkce nejvyššího správce čs. vojsk.....	96
Příloha 6 : Jmenovací dopis pro Josefa Scheinera.....	97
Příloha 7 : Vymezení kompetence generálního inspektora československých vojsk.....	98
Příloha 8 : Scheinerova prosba za uvolnění z úřadu generálního inspektora	100
Příloha 9 : Poděkování prezidenta T. G. Masaryka Josefu Scheinerovi.....	101
Příloha 10 : Generální inspektor čs. vojsk, obor působnosti (IX. 1919)	102
Příloha 11 : Pravomoc generálního inspektora vojsk (V. 1922).....	104
Příloha 12 : Měsíční a roční statistika spisové agendy generálního inspektorátu čs. vojsk	107

Úvod

Ve své diplomové práci nazvané „Generální inspekce vojska – kompetence a vliv instituce v době utváření československé branné moci (1918-1924)“ jsem se zaměřil na specifickou úlohu, kterou tato tradiční vojenská instituce plnila v poměrech formování československého vojska. Vedle ministerstva národní obrany zakotveného v ústavním rámci představovala alternativní prostředek k zásahům vrchního velitele – prezidenta T. G. Masaryka – do dění ve vojenské správě. Pravomoci vymezené prozatímní ústavou z 13. listopadu 1918 neodpovídaly Masarykovým ambicím a představám o rozsahu prezidentské moci a vlivu na řízení státu, a tak ve snaze podrobit významný vojenský resort vlastnímu dohledu využil instituci generálního inspektorátu. Oba její představitelé, Josef Scheiner i jeho pozdější nástupce Josef Svatopluk Machar, měli plnit roli Masarykových exponentů.

Z hlediska časového vymezení spočívá těžiště tématu v prvních konstitutivních letech republiky. Třebaže oficiální trvání instituce generálního inspektorátu bylo rámováno lety 1919–1924, práci jsem ohraničil už rokem 1918, neboť Scheinerův generální inspektorát personálně i svojí agendou navazoval na úřad nejvyššího správce čs. vojsk činný již od převratu.¹ Vzhledem k průřezovému charakteru tématu, bylo samozřejmě nutné přiblížit i historii fenoménu generální inspekce.

Téma tohoto druhu s sebou přináší mnohá úskalí. S vědomím skutečnosti, že jedna každá část práce by mohla být rozvinuta do samostatné studie, jsem se úzce soustředil na nástin vývoje generální inspekce a modifikace této instituce v aktuálních podmínkách, a to na základě kompetenčních vymezení. Řadu jevů, které by si zasloužily širší komentář, jsem byl nucen v textu pominout. Situaci jsem řešil odkazem na příslušnou literaturu zabývající se danou problematikou. Toto úskalí se dotýká také hlubšího rozpracování osobních vztahů či biografických údajů jednotlivých aktérů.

Cílem této práce je přiblížit generální inspektorát jak v jeho tradičním pojetí, tak především v účelové podobě, v jaké se uplatnil v prvních letech existence Československé republiky. Rozborem postupného vývoje kompetencí, vymezením vlivu instituce generálního inspektorátu mezi ostatními mocenskými prvky,² s ohledem na vazbu k prezidentu Masarykovi rozkrýt postavení generálního inspektorátu v mocenské konstelaci oné doby. V nepo-

¹ VÚA-VHA Praha, f. GI, jednací protokoly.

² Zejména šlo o ministerstvo národní obrany (MNO), Vojenskou kancelář prezidenta republiky (VKPR) a Francouzskou vojenskou misi (FVM).

slední řadě poukázat na fakt, že váha této instituce byla velice úzce svázána s autoritou jejich představitelů – Josefa Scheinera a Josefa Svatopluka Machara.

Práci jsem rozčlenil na tři hlavní kapitoly. Úvodní části první kapitoly věnuji vymezení pojmu inspekce v kontextu evropského vojenství. Dále se zabývám pouze inspektoráty, ve smyslu ústředních dohlížecích orgánů. Definuji jejich poslání ve vojenském systému a nastiňuji podmínky, které vedly k jejich vzniku. Ve stručném historickém exkurzu mapuji jejich výskyt v evropském vojenství, přičemž pro ilustraci uvádím dva modelové případy – prusko-německou a habsburskou vojenskou generální inspekci. První představuje příklad maximálně efektivního využití inspektorátů za účelem centralizace a unifikace vojska. Habsburský model, inspirovaný prusko-německým, popisuji na půdorysu kompetenčních střetů, které generální inspektoři vojska, arcivévodové Albrecht a František Ferdinand, sváděli s ministerstvem války. Obě funkce měly dynastický charakter a vycházely z úzkých vazeb k císaři.

Druhá kapitola sleduje genezi vojenské inspekce v československém vojsku na Rusi. V období od listopadu 1917 do března 1918 zastával funkci inspektora čs. záložních vojsk generálmajor Jaroslav Červinka. S jeho odchodem inspektorát zanikl a obnoven byl v modifikované podobě v srpnu 1918, kdy stanul v jeho čele generálporučík Vladimír Nikolajevič Šokorov, jenž tuto funkci zastával až do repatriace čs. legií. Zabývám se postavením obou inspektorů vůči vojenské správě, jejich pravomocemi a podílem na formování čs. legií.

Třetí, stěžejní kapitola pojednává o vzniku a vývoji generální inspekce na půdě Československé republiky. Je tvořena dvěma podkapitolami:

První se věnuje období od převratu 28. října do konce roku 1918 a sleduje vývoj vrcholných orgánů vojenské správy, jejich vztahy a kompetence, přičemž důraz klade na postavení Josefa Scheinera ve funkci Nejvyššího správce československých vojsk. Představuje vojensko-politické poměry, které vedly ke vzniku generálního inspektorátu.

Druhá podkapitola zahrnuje časový úsek od počátku roku 1919 do podzimu 1924. Začíná jmenováním Josefa Scheinera generálním inspektorem čs. vojsk, pokračuje prvním vymezením kompetencí, rozbořem jeho postavení a vlivu na vojenské záležitosti. Dále se zabývá okolnostmi jeho rezignace. Po ní nedošlo ke zrušení instituce generálního inspektorátu, nýbrž její agendu v mezidobí vedl zástupce. Následující pasáže pojednávají o Scheinerově nástupci Josefu Svatopluku Macharovi. Věnuji se jeho pravomocím, působení a vlivu ve vojenské oblasti. V samém závěru přibližuji okolnosti Macharova odchodu z funkce generálního inspektora a úpadek této instituce.

Při své práci jsem čerpal jak z primárních pramenů, tak z odborné literatury. Archiválie týkající se generální inspekce jsou uloženy ve Vojenském ústředním archivu – Vojenském historickém archivu Praha (VÚA–VHA Praha). Jde zejména o fond Generální inspektorát brané moci o rozsahu 69 kantonů. Z jednacích protokolů, jež jsou součástí tohoto fondu, jsem mimo jiné sestavil statistiku agendy kanceláře generálního inspektorátu. Spisy její provenience se nacházejí v řadě dalších fondů; nejvýznamnější jsou Ministerstvo národní obrany – Presidium 1918–1923, 1924 (MNO Pres.) a Vojenská kancelář presidenta republiky 1918–1924 (VKPR).

Dalšími relevantními materiály disponuje Archiv ústavu T. G. Masaryka Praha (AÚ TGM) v rámci pozůstalosti T. G. Masaryka ve fondu TGM – R (MNO). K osobě generálního inspektora J. S. Machara jsem čerpal z písemné pozůstalosti, která se nachází v Literárním archivu Památníku národního písemnictví Praha (LA PNP). Velmi inspirativní materiály v podobě rozsáhlého rukopisu pamětí jsem našel v Archivu národního muzea v Praze (ANM) v pozůstalosti generála Otakara Husáka, prvního náčelníka Vojenské kanceláře presidenta republiky a ministra národní obrany v úřednické vládě Jana Černého. Přinášejí velmi podrobné a zasvěcené postřehy k dění na nejvyšších místech státní a vojenské správy. Co se týče inspektorátů v čs. vojsku na Rusi, dochovaly se ve VÚA–VHA Praha pouze fragmenty běžné agendy, které navíc nejsou zinventarizované. Vše podstatné k vývoji těchto legionářských institucí jsem však našel v rozkazech čs. vojsku na Rusi z let 1917–1920. Jen pro úplnost bych uvedl, že ke generální inspekci v armádě habsburské monarchie uchovává veškeré archiválie Österreichisches Staatsarchiv – Kriegsarchiv Wien.³

V české historiografii se tématu generální inspekce přímo věnuje pouze jediná studie.⁴ Její autor Rudolf Sander sice přehledně zmiňuje období, které akcentuji v této práci, ale ve svém výkladu tíhne zejména k obnovené instituci působící v letech 1927–1938; zabývá se tehdejšími kompetenčními spory mezi generálním inspektorem branné moci a náčelníkem hlavního štábu.⁵

³ Pracoval jsem s archivními pomůckami viz Österreichisches Staatsarchiv. *Archive plan : AT-OeStA/KA AhOB MKFF : Militärkanzlei des Generalinspektors der gesamten bewaffneten Macht Erzherzog Franz Ferdinand (MKFF), 1898 - 1914 (Bestand)* [online]. c2006 [cit. 2009-02-28]. Dostupný z WWW: <<http://www.archivinformationssystem.at/detail.aspx?ID=4675>>.

Österreichisches Staatsarchiv. *Archive plan : AT-OeStA/KA AhOB AI : Arme- (General-, Truppen-) Inspektoren (AI), 1856 - 1918 (Bestand)* [online]. c2006 [cit. 2009-02-28]. Dostupný z WWW: <<http://www.archivinformationssystem.at/detail.aspx?ID=4702>>.

⁴ SANDER, Rudolf. Kompetence generálního inspektora a náčelníka hlavního štábu čs. branné moci v letech 1918-1939. *Historie a vojenství*. 1990, č. 1, s. 63-83.

⁵ Obnovení generálního inspektorátu čs. branné moci inicioval v roce 1927 tehdejší ministr národní obrany František Udržal, jenž proti vůli prezidenta T. G. Masaryka jmenoval do funkce generála Aloise Podhajského. V letech 1933-1938 zastával úřad generál Jan Syrový. Předmětem sporů generálního inspektora s náčelníkem hlavního štábu se stalo nevyjasněné vzájemné postavení obou funkcí. Šlo jednak o to, který

K osobě literáta Josefa Svatopluka Machara existuje četná literatura. Jeho vojenské působení a především konec vojenské kariéry detailně postihují práce Jitky Kozlové-Zabloudivé⁶ a nejnověji monografie Petra Sýkory.⁷ To je důvod, proč jsem se podrobněmu líčení „záhad“ Macharova odchodu z funkce generálního inspektora záměrně vyhnul s odkazem na výše zmíněné tituly.

Rád bych rovněž upozornil na literárně hodnotné Macharovy vzpomínkové knihy.⁸ Informace v nich obsažené je však třeba kriticky zhodnotit, neboť autor občas podlehl básnické sebestylizaci.

Z dalších podnětných prací bych rád zmínil studie a eseje vznikající v rámci grantového projektu „Moc, vliv a autorita v procesu vzniku a utváření meziválečné ČSR (1918–1921)“ vedeného Masarykovým ústavem.⁹

Kromě české odborné literatury jsem rovněž čerpal ze zahraniční produkce. Kompletní výčet pramenů a literatury, které mi posloužily k zpracování zvoleného tématu, je uveden v seznamu v závěru diplomové práce.

z obou představitelů zastává v armádní hierarchii vyšší pozici, jednak o to, kdo se v případě války stane hlavním velitelem mobilizované branné moci. Základní charakteristiku úřadu podává: FIDLER, Jiří; SLUKA, Václav. Encyklopedie branné moci Republiky československé 1920-1938. 1. vyd. Praha : Libri, 2006, s. 236.

⁶ KOZLOVÁ, Jitka. *Josef Svatopluk Machar : tvorba a společensko-politická činnost*. Praha, 1990. 255 s. Diplomová práce (Mgr.). Universita Karlova v Praze, Filosofická fakulta, Katedra československých dějin. ZABLOUDILOVÁ, Jitka. Tomáš Garrigue Masaryk a Josef Svatopluk Machar. In *Masarykův sborník XIII : 2004-2006*. Praha : Masarykův ústav – Archiv AV ČR, 2006, s. 25-45. ISSN 1801-6286.

⁷ SÝKORA, Petr. *Básník proti Hradu : neposlušný občan Josef Svatopluk Machar*. 1. vyd. Praha : Libri, 2009. 247 s., [2] s. obr. příl. (Otazníky našich dějin; sv. 18). ISBN 978-80-7277-396-1.

⁸ MACHAR, Josef Svatopluk. *Pět roků v kasárnách : Vzpomínky a dokumenty: 1925-1926*. Praha : Aventinum, 1927. 480 s. (Macharovy spisy, sv. XLV). MACHAR, Josef Svatopluk. *Časové kapitoly : [1918]*. Praha : G. Dubský, 1920. 90 s. MACHAR, Josef Svatopluk. *Konfese literáta*. K vyd. připravil Bohumil Svozil. 5. vyd. Praha : Český spisovatel, 1984. 354 s. (Vzpomínky a korespondence).

⁹ HÁJEK, Jan; ŠEDIVÝ, Ivan. Místo úvodu : Moc, vliv a autorita v procesu vzniku a utváření meziválečné ČSR (1918-1921). In HÁJEK, Jan ... [et. al.]. *Moc, vliv a autorita v procesu vzniku a utváření meziválečné ČSR (1918-1921)*. Praha : Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2008, s. 9-15. ISBN 978-80-86495-46-0.- MARŠÁLEK, Zdenko. Armáda v roce jedna – nový duch versus kontinuita. In HÁJEK, Jan ... [et. al.]. *Moc, vliv a autorita v procesu vzniku a utváření meziválečné ČSR (1918-1921)*. Praha : Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i., 2008, s. 29-63. ISBN 978-80-86495-46-0.

MARŠÁLEK, Zdenko. Vojenské elity a personální problematika obsazování nejvyšších orgánů československé branné moci v počátcích první republiky. In TOMÁŠ, Filip (ed.) *Na pozvání Masarykova ústavu*. 3. Praha : Masarykův ústav - Archiv AV ČR, 2007, s. 93-101.

ŠEDIVÝ, Ivan. Silní jedinci nebo anonymní moc? : K povaze československé demokracie v počátcích první republiky. In TOMÁŠ, Filip (ed.) *Na pozvání Masarykova ústavu*. 3. Praha : Masarykův ústav - Archiv AV ČR, 2007, s. 6-10.

1 Teorie, dědictví a tradice generální inspekce v evropském vojenství

1.1 Dvojití pojetí vojenské inspekce

V oblasti vojenství lze pod jedním mezinárodně známým výrazem *inspekce*¹⁰ chápat v zásadě dvě odlišné instituce. Jednak inspekci jako dozorčí službu – mechanismus, který si vojenský systém vytvořil na mnoha úrovních uvnitř vlastní hierarchie, aby nepřetržitě dohlížel na dodržování každodenního řádu, jednak jako samostatný úřad či orgán, který svrchu centrálně prověřuje, usměrňuje, ale také stimuluje a kultivuje vymezené životní funkce armádního organismu.

1.1.1 Dozorčí služba (*Inspektionsdienst*)

Pod prvně jmenovaným se rozumí interní provozní a pořádkový dozor, jímž se dbá na to, aby veškerá činnost ve vojsku sledovala přesně a nerušeně literu norem a harmonogram stanovený veliteli.

Slovy služebního řádu pro c. a k. vojsko vydaného v roce 1873: „*Dozorné šarže (dozorní vojáci) jsou zřízenci velitelův, aby se konala vnitřní služba vůbec a zachovával pořádek v kasárnách a bytech zvláště.*“¹¹ O necelé půlstoletí později určoval každodennost vojenského života československého vojína až na drobnosti stále stejný mechanismus, v němž: „*Dozorčí služba prostředkuje styk velitele s podřízenými a bdí nad správným konáním vnitřní služby a zachováváním pořádku v obydlí.*“¹²

Od vzniku stálých armád představuje toto pojetí inspekce jednu z podmínek fungování vojenského systému. O významu, jaký se dozorčí službě přikládá, svědčí skutečnost, že

¹⁰ Z latinského slovesa: *in-spectō, āre, āvī, ātum* opět a opět na něco pohlížet, dívat se; podstatné jméno: *in-spectiō, ōnis*, f. [inspicio] prozkoumání, prohlédnutí.

īnspiciō, ere, spexī, spectum [in + specio] a) hleděti, nazírat, nahlížet dovnitř něčeho b) pohlížet na něco, prohlížet, pozorovat, zpytovat, zkoumat něco: *arma, equos inspicere* (Livius, Horatius) – prohlédnout zbraně a koně.

PRAŽÁK, Josef M.; NOVOTNÝ, František; SEDLÁČEK, Josef. *Latinsko – český slovník : A-K*. Přepřac. František Novotný. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1955, s. 707.

¹¹ O dozorné službě. (Inspections-Dienst). § 28, čl. 177. ČENSKÝ, Ferdinand. *Výtah z Řádu služby pro cis. král. vojsko*. Díl I. Podle 2. něm. vyd. z r. 1873. Těšín : c. k. dvorní a voj. kněhupectví Karla Prochasky, 1886, s. 69.

¹² Valnou většinu služebních mechanismů převzala československá branná moc s většími, či menšími úpravami z bývalých rakousko-uherských vojenských norem. Základní ustanovení o dozorčí službě (*Inspektionsdienst*) uvádí § 25 knihy *A-1a : Služební řád branné moci čs. republiky*. Díl první. Praha : MNO, 1922, s. 69-79. Podle rakousko-uherského *Dienstreglementu* vykonávali dozorčí službu u pododdílů (setnin) a oddílů (praporů) poddůstojníci do hodnosti šikovatele a u vojskových těles (pluků, samostatných praporů), v kasárnách, posádkách a vojenských táborech důstojníci. Dozorčí služba trvala zpravidla 24 hodin a všichni dozorčí nosili během služby zvláštní odznaky své moci. *Handbuch für Heer und Flotte*. Bd. 5. Berlin et al. : Bong & Co., 1913, s. 45-46. Podrobně viz *A-10,a : Dienstreglement für das kaiserliche und königliche Heer*. Erster Teil. 2. Aufl. des Reglements vom Jahre 1873. Wien : k. k. Hof- und Staatsdruckerei, 1909.

její přesná ustanovení figurují v každém základním řádu vojska. V podobné formě se s dozorčí službou setkáváme jak ve vojsku starověkého Říma¹³, tak v (post)moderní armádě. Pokud schází, je vlastní existence takového systému ohrožena.

V rámci stanovených pravidel lze dozorčí službu vykonávat buď dobře, nebo špatně. Nikoli lépe ve smyslu vlastní iniciativy a přímého působení na systém.

1.1.2 Odborná inspekce

Do druhé skupiny patří instituce, které konají centrální dohled nad svěřeným výsekem vojenského systému. Organizačně stojí zpravidla na nejvyšších příčkách vojenské správy. Obecně mají charakter ústředního úřadu, nebo orgánu, který se při vymezených kompetencích těší velké míře samostatnosti. Ve vedení stojí osoba zvláště k tomuto účelu vybraná, osoba s vrcholně profesionálními znalostmi a zkušenostmi z oboru. Předpokládá se proto vysoká míra iniciativy pro blaho systému.

Smysl a ideál této inspekce spočívá v unifikaci vymezené oblasti prostřednictvím supervize a koordinace veškerých podnětů, které procházejí jednak shora od nejvyšších instancí vojenské správy (organizační, personální a jiné změny), jednak zdola, z nejnižších příček systému (stížnosti na poměry). To vše směřuje ke zvýšení efektivity systému.

Teoreticky lze odbornou inspekci dále větvit podle toho, zda je obor její působnosti homogenní, když jde o jedno konkrétní odvětví v rámci celého vojska (např. jezdeckvo), či heterogenní v případě celé armády jakožto funkčního celku. Oba druhy této inspekce si své opodstatnění v evropském vojenství hledaly už od druhé poloviny 17. století, ale k jejich prvnímu výskytu došlo až téměř o století později.

Třicetiletá válka přivedla na scénu početné svazy vojsk a připravila cestu stálým armádám. V té době však obecně rozšířený systém vojenské organizace založený na principu vojenského podnikání stavěl do pole pluky jako jednotlivá svébytná takticko-hospodářská tělesa.

Panovník prostřednictvím jmenovacího patentu (*Bestallungs-Patent*) přiděloval podnikavým jedincům z řad aristokracie zakázky na sestavení pluků a za službu pod svým praporem platil smluvně stanovenou částku. Zřizovatel jí pokryl veškeré náklady, které do podniku vložil, přičemž si nikoli nepatrný rozdíl ponechal jako provizi. Na základě tohoto obchodně-právního vztahu s panovníkem rozhodoval o vnitřním chodu pluku zřizovatel a došlový majitel pluku, tzv. *Regimentsinhaber*. Péče o hmotné zaopatření, vyzbrojení i výcvik

¹³ Např. dozorčí stráž. CAMPBELL, John Brian. *The Roman army, 31 BC - AD 337 : a sourcebook*. London [et. al.] : Routledge, 1994, s. 112.

mužstva byla dlouhou dobu jeho výhradní doménou, stejně záviselo na uvážení majitele personální obsazení velitelských pozic u pluku.¹⁴ Je nasnadě, že původní práva ve svých důsledcích brzdila unifikaci, tolik nezbytnou pro účelné využití potenciálu rozsáhlého vojska.

Teprve s postupným prosazováním absolutistických způsobů vlády a s růstem centralizačních snah docházelo k zásahům do práv majitelů pluků, k jejich omezování, čímž se otvíral mimo jiné prostor pro uplatnění institutu odborné inspekce.¹⁵

S označením *generální inspektor*¹⁶ se v nomenklatuře evropských armád do poloviny 18. století takřka nesetkáme. Ojedinělou výjimku, na níž lze narazit v Oxfordském anglickém slovníku při pátrání po sémantice slova inspekce, představuje zmínka *London Gazette* z roku 1702 o jakémisi: „*Monsieur Puissegure, Inspector-General of their Foot*“, generálním inspektorem pěchoty.¹⁷ Cokoli bližšího o jeho původu a roli však možno usuzovat jen z názvu.

První záznamy o generálních inspektorech vojskových odvětví i celých armád se vyskytují až v období po Sedmileté válce.¹⁸ Najdeme je například v životopisech proslulých rakouských polních maršálů Lacyho a Laudona. V roce 1765 byl Franz Moritz Graf von Lacy jmenován generálním inspektorem veškerého vojska¹⁹ a o rok později Ernst Gideon Freiherr von Laudon stanul ve funkci generálního inspektora pěchoty v rakouských dědičných zemích.²⁰ Můžeme se dohadovat, kam přesně sahala jejich inspektorská moc a jak ze svých pozic mohli působit a skutečně působili na situaci ve vojsku, když navíc oba zároveň

¹⁴ Podrobně o zřízení pěšího vojska v Habsburské monarchii viz: WREDE, Alphons Freiherr von. *Geschichte der k. und k. Wehrmacht : Die Regimenter, Corps, Branchen und Anstalten von 1618 bis Ende des XIX. Jahrhunderts*. I. Bd. Wien : L. W. Seidel & Sohn, 1898, s. 27-59. ZIMMERMANN, Jürg. Militärverwaltung und Heeresaufbringung in Österreich bis 1806. In. *Handbuch zur deutschen Militärgeschichte 1648-1939*. Hg. vom Militärgeschichtlichen Forschungsamt, Bd. 1, München 1983, Abschnitt 3.

¹⁵ Povinnosti a práva majitele pluku viz WREDE, Alphons Freiherr von. *Geschichte der k. und k. Wehrmacht*. I. Bd., c. d., s. 60-66. K úplnému zrušení všech práv, kromě čestných, došlo v Rakousku-Uhersku až v roce 1868. (*Allerhöchste Entschließung*, 3. 7. 1868).

¹⁶ Fr. *inspecteur général*; něm. *Generalinspektor*; angl. *inspector-general*; rus. *генерал-инспектор*; Ferdinand Čenský (*1829-†1887), profesor českého jazyka a literatury na Vojenské akademii ve Vídeňském Novém Městě se zasazoval o užívání výrazu *generální dozorce*. Viz RATZENHOFER, Gustav. *C. k. Rakousko-uherská válečná moc : její složení a zřízení*. Dle II. vyd. pro vojiny čechoslovanské zprac. Ferdinand Čenský. Těšín : kněhupectví pro voj. literaturu Karla Procházky, 1876, s. 21.

¹⁷ *London Gazette*. № 3841/3. 1702. Cit. podle: *The Oxford english dictionary*. Vol. 7, Hat - Intervacuum; prepared J. A. Simpson and E. S. C. Weiner. 2nd ed. Oxford : Clarendon Press, 1991, s. 1035.

¹⁸ Sedmiletá válka v Evropě probíhala v letech 1756-1763.

¹⁹ *Generalinspektor der gesamten Armees*. Blíže viz *Neue deutsche Biographie*. Bd. 13, Krell-Laven. Hrsg. von der Historischen Kommission bei der Bayerischen Akademie der Wissenschaften; Schriftleitung Fritz Wagner ... [et al.]. Berlin : Duncker & Humblot, 1982, s. 382.

²⁰ *Generalinspektor der Infanterie in den österreichischen Erblanden*. Blíže viz *Allgemeine deutsche Biographie*. 18. Band, Lassus – Litschower. Hrsg. durch die historische Kommission bei der Königl. Akademie der Wissenschaften. Leipzig : Duncker & Humblot, 1883, s. 30; také *Neue deutsche Biographie*. Bd. 13, c. d., s. 701. BĚLINA, Pavel. *Generál Laudon : život ve službách Marie Terezie a Josefa II.* 1. vyd. Praha : Panorama, 1993, s. 162.

zasedali ve Dvorské válečné radě – Lacy jako její prezident a Laudon jako první rada. Jejich vzájemný vztah, zle pošramocený za Sedmileté války, se promítl do práce, když byl Laudon – nikoli bez Lacyho přičinění – zproštěn v roce 1769 úřadu generálního inspektora.²¹

Monarchie měla Lacymu co děkovat za to, že jako málokdo jiný s úspěchem usiloval o sjednocení rakouské vojenské organizace, o unifikaci výcviku a systému zásobování. Se-psal řád, jímž vymezil působnost generálního ubytovatele a jeho štábu ke štábům ostatním, stanovil pravidla chování v poli a v posádkách.²² Jeho normotvorná činnost sledovala zvýšení efektivity vojenského systému, zlepšení kázně a snížení nákladů. Ať už vznikala v rámci té či oné funkce, byla vysoce ceněna.

Z okolních zemí zavedla institut generální inspekce ještě saská armáda. V letech 1775–1810 se generální inspektoři v rámci svých vojskových odvětví starali zejména o stejnoměrnost výcviku a vystrojení. Za válečného stavu se však jejich služební místo zrušilo a zpravidla je čekalo povolání na velitelský post.²³

Intenzivní fenomény, které do společnosti vnesla francouzská revoluce, předznamenaly příští revoluce ve vojenství. Byl to především vzmach nacionalizmu, v němž vojenství odhalilo prostředek k dalšímu zefektivnění, zkvalitnění vojenského systému. Nacionalismus zvýšil schopnost států mobilizovat pro svou potřebu víc tvůrčích sil a dokázal probouzet ducha sebeobětování. Ve svých důsledcích tak vnesl do válčení větší intenzitu. Rozvoj skutečně masových armád 19. a 20. století závisel do značné míry na tom, jak se podařilo ztotožnit zájmy jedince se zájmy oné velké skupiny, sdílející bázi společné kultury a historické paměti.²⁴ V občanské společnosti založené na demokratických principech se sledování postoje veřejnosti k vojsku stalo významným úkolem právě generálního inspektora.

Ani ve válkách proti Napoleonovi není jednoduché napříč armádami vystopovat generální inspektory. Především stále nešlo o úřady, které by byly pevně zakotveny ve vojenské organizaci. Pokud takový existoval, zpravidla se jeho představitel činil v poli na velitel-

²¹ Lacy se zasazoval za názor, že Laudonův úřad je přebytečný. BĚLINA, Pavel. *Generál Laudon*, c. d., s. 163.

²² [LACY, Franz Moritz Graf von]. *Generals-Reglement*. Wien : Joh. Th. v. Trattner, 1769. 211(1) s., 2 l.

²³ *Handbuch für Heer und Flotte*. Bd. 4. Berlin et al. : Bong & Co., 1912, s. 130. Prvním je uváděn Ludwig Ernst von Benkendorf (* 1711 - † 1801), saský generál jízdy, kterého počáteční vývoj Sedmileté války, neblahý pro saské vojsko, přivedl do rakouských služeb. Po zajištění saské armády v Pirně se s trojicí saských jezdeckých pluků připojil k Daunovu sboru. Výrazně se podílel na porážce Prusů u Kolína v červnu 1757 a také v dalších kampaních se jako velitel jízdy mnohokrát vyznamenal. V roce 1775 obsadil v saské armádě post inspektora jízdy (*Inspecteur der Reiterei*). [HARDEGG], J[ulius] [Moritz Carl] v[on]; [TROSCHKE, Theodor]. *Anleitung zum Studium der Kriegsgeschichte*. Zweiter Theil. 2. Aufl. Darmstadt; Leipzig : Eduard Zernin, 1868, s. 440.

²⁴ POSEN, Barry R. Nationalism, the Mass Army, and Military Power. *International Security*. 1993, vol. 18, No 2, s. 81.

ské pozici. Zřetelně se jeví úzké sepětí funkce generálních inspektorů s mírovým vývojem armád.

1.2 Pruská a německá tradice

K pevné systemizaci generální inspekce dochází nejprve v Prusku, a to postupně od druhého desetiletí 19. století. Jako první vznikla v roce 1818 Generální inspekce inženýrského sboru a veškerých pevností (*Generalinspektion des Ingenieurkorps und sämtlicher Festungen*), později Generální inspekce inženýrského, zákopnického sboru a pevností (*Generalinspektion des Ingenieur- und Pionierkorps und der Festungen*). Její úloha, která zprvu spočívala v technickém dohledu nad pevnostním stavitelstvím, se následně rozšířila o koordinaci ženíjního a zákopnického výcviku.²⁵

Druhou v pořadí se stala v roce 1820 Generální inspekce dělostřelectva (*Generalinspektion der Artillerie*), jež měla povšechně optimalizovat využití této zbraně v pruském vojsku. Do roku 1914 se stačila transformovat v Generální inspekci těžkého dělostřelectva (*Generalinspektion der Fußartillerie*), dohlížející na dělostřeleckou technickou službu, a Inspekci polního dělostřelectva (*Inspektion der Feldartillerie*), s úkolem dozírat na výcvik a bojeschopnost polních formací.²⁶

Roku 1825 vstupuje do pruské vojenské organizace jako třetí Generální inspekce vojenské výchovy a vzdělávání (*Generalinspektion der Militär-Erziehungs- und Bildungswesen*). Bděla nad kvalitou a jednotností odborné výuky, jaké se dostávalo nejen pruským adeptům důstojnického stavu.²⁷

Pokud jde o mírové územní rozčlenění, pruské vojsko tvořilo v letech 1818-1871 čtveřici, od roku 1866 pěti armádních sektorů (*Armeearteilungen*). V čele těchto celků zatím natrvalo nestál žádný velitel.²⁸

Po ustavení Německého císařství v roce 1871 se přistoupilo k organizačním změnám, které vojsko nově říše rozdělilo do pěti armádních inspekcí (*Armeearteilungen*). Do čela každé z nich byl jmenován generální inspektor (*Generalinspektor*), jemuž v míru příslušel dohled nad technickým výcvikem a bojeschopností podřízených jednotek a ústavů. V organizačních, taktických a správních záležitostech podléhal vrchnímu velitelství (*Generalkommando*), či ministerstvu války (Kriegsministerium).²⁹ V případě války se měl gene-

²⁵ *Handbuch für Heer und Flotte*. Bd. 4. Berlin et al. : Bong & Co., 1912, s. 131.

²⁶ Tamtéž, s. 131.

²⁷ Tamtéž, s. 131.

²⁸ Tamtéž, s. 130.

²⁹ Tamtéž, s. 130.

rální inspektor stát velitelem armády, složené z „vlastních“ sborů, které dobře znal z doby svého mírového působení. S nárůstem císařského vojska přibýly do října 1913 ke stávajícím pěti další tři armádní inspekce. (Příloha 1.)³⁰

Do mobilizace v létě 1914 vytvořila německá armáda bezesporu nejrozsáhlejší, nejpropracovanější a zřejmě nejefektivnější aparát inspekce vojenských odvětví. K trojlístku specializovaných generálních inspekci z poloviny dvacátých let 19. století se v roce 1886 přidala *Generalinspektion der Verkehrstruppen*. Před válkou pod označením Generální inspekce vojenské dopravy a komunikací (*Generalinspektion des Militärverkehrswesens*) sdružovala širokou oblast čtyř podřízených inspekci: železničních vojsk, polní telegrafie, vojenského letectví a motorizmu, pevnostní komunikace. Jako poslední byla roku 1898 ustavena Generální inspekce jezdeckta (*Generalinspektion der Kavallerie*). Jen s vyhlášením mobilizace měl být jmenován také Generální inspektor etapy a železniční dopravy (*Generalinspekteur des Etappen- und Eisenbahnwesens*).³¹

Generální inspekce s rozsáhlým oborem působnosti se většinou organizačně členily na další podřízené inspekce, které sloužily k co možná rovnoměrnému obsáhnutí celého území říše. Pro vojsková odvětví s menší agendou existovalo devět samostatných inspekci. Dalších deset inspekci provozovaly ve svých oblastech do jisté míry autonomní armády saského a bavorského království. (Příloha 2.)³²

Německý maximalistický model byl svého druhu produktem i prostředkem německého sjednocení. Budoucí vojenská moc Německé říše závisela do značné míry na tom, jak se povede sjednotit rozmanité vojenské systémy německých států a státeků pod egidou pruské vojenské doktríny. Předpoklad k úspěšnému provedení tak rozsáhlé unifikace vytvářelo výlučné postavení vojska ve společnosti německého císařství – doslova státu ve státě.³³

1.3 Habsburská tradice

Do vojenského systému podunajské monarchie začaly úřady generální inspekce vstupovat se zpožděním až v padesátých letech 19. století. Revoluční boje let 1848–1849 armádě uchystaly těžké zkoušky a císaře Františka Josefa I. přiměly k provedení takových opatření, která měla do budoucna zajistit vyšší bojeschopnost císařského vojska.

³⁰ *Einteilung und Standorte des Deutschen Heeres : Übersicht und Standorte der Kaiserlichen Marine sowie der Kaiserlichen Schutztruppen : ...nach dem Stande vom 1. Oktober 1913*. 151. Aufl., mit den Neuinformationen. Berlin : Leibelschen Buchhandlung, 1914, s. 4.

³¹ *Handbuch für Heer und Flotte*. Bd. 4. c. d., s. 131.

³² Tamtéž, s. 130-131. *Einteilung und Standorte des Deutschen Heeres*, c. d., s. 4-9.

³³ Podrobně o vývoji vzájemného vztahu vojska a společnosti v císařském Německu viz FREVERT, Ute. *Die kasernierte Nation : Militärdienst und Zivilgesellschaft in Deutschland*. 1. Aufl. München : C.H.Beck, 2001, s. 271-301.

Nejprve v důsledku březnových událostí roku 1848 došlo k proměně tradiční dvorské válečné rady (*Hofkriegsrat*) v ministerstvo války (*Kriegsministerium*). Když v dubnu 1849 uherský sněm vyhlásil nezávislost na habsbursko-lotrinské dynastii a proklamoval republiku, chopil se vrchního velení osobně císař František Josef I. Po porážce uherského povstání, aby upevnil centrální moc nad armádou, zřídil vedle již existujícího, transformovaného ministerstva války samostatný úřad nejvyššího armádního vrchního velitelství (*Allerhöchstes Armee-Ober-Kommando*; AOK).³⁴ Obě vrcholné instituce spolu navzájem soupeřily o vlastní existenci. V roce 1853 došlo ke zrušení ministerstva války a AOK se stalo jediným centrálním vojenským správním úřadem. Na podzim roku 1860 s nástupem ústavního vývoje v Rakousku se situace obrátila, zaniklo AOK a opět dominovalo *Kriegsministerium*.

Po zkušenostech z války 1866 se na podzim téhož roku v organizaci vedle *Kriegsministeria* znovu objevilo vzkříšené AOK, do jehož čela jmenoval císař arcivévodu Albrechta. Úkol AOK tentokrát spočíval v dohledu nad moderním výcvikem armády v míru a v udržování bojové pohotovosti.³⁵

Mezi lety 1867 a 1874 se v Habsburské monarchii vedly intenzivní spory o uspořádání systému vojenského velení a správy. Šlo o to, která z vojenských institucí má hrát ve vojsku dominantní úlohu, zda vrchní armádní velitelství (AOK), ministerstvo války, nebo generální štáb. Podle představ konzervativních tradicionalistů vedených arcivévodou Albrechtem mělo ve vojsku hrát vůdčí roli AOK, zatímco parlamentu odpovědné ministerstvo války se mělo omezit pouze na administrativní úkoly. Proti stála skupina liberálních centralistů, kteří se naopak zasazovali o silné, ústřední ministerstvo války odpovídající francouzskému vzoru, přitom čistě dynastický princip zosobněný v AOK pokládali v době parlamentarizmu za překážku rozvoje moderní armády. Existovala ještě třetí skupina, jež propagovala pruský model silného generálního štábu.

V parlamentních kruzích narazilo AOK na odpor liberálů, kteří v něm spatřovali znovuzrození absolutistické dvorské válečné rady. Pozice polního maršála arcivévody Albrechta se stala po přijetí branného zákona v prosinci 1868 neúnosnou, a tak pro něj císař našel působiště v podobě nově zřízené funkce generálního inspektora vojska (*Generalinspektor des Heeres*), jímž byl Albrecht jmenován vlastnoručním listem císaře Františka

³⁴ Nejpodrobněji viz WAGNER, Walter. *Geschichte des K.K. Kriegsministeriums*. Bd. 1, 1848-1866. Graz; Wien; Köln : Hermann Böhlau Nachfolger, 1966. 257 s.

³⁵ Srov. WAGNER, Walter. Die k. (u.) k. Armee-Gliederung und Aufgabestellung. In *Die Habsburgermonarchie 1848-1918 : Band V : Die Bewaffnete Macht*. Hg. von Adam Wandruszka, Peter Urbanitsch. Wien : Österreichische Akademie der Wissenschaften, 1987, zvl. s. 351 a násl.

Josefa I. z 24. března 1869.³⁶ Dostal pověření vést větší vojenská cvičení a provádět prohlídky vojska se zřetelem na jeho výcvik a bojeschopnost. Mezi arcivévodou Albrechtem, zastáncem dynastických tradic v armádě habsburské monarchie,³⁷ a ministrem války polním podmaršálkem baronem Kuhnem, který preferoval parlamentní vliv ve správě vojska, panovaly přirozeně napjaté vztahy. Do boje o vliv byl nucen zasahovat císař, který stanovil pravidla služebního styku tak, aby zamezil přímému kontaktu Kuhna s arcivévodou Albrechtem. Napříště měl generální inspektor předkládat hlášení o přehlídkách osobně přímo císaři. Ten si vyhradil právo pověřovat jej inspekcemi a vyslechnout jeho mínění v důležitých vojenských záležitostech týkajících se zejména dislokace vojska, bojového rozčlenění a větších cvičení. Generální inspektor měl zpracovávat rovněž hlášení o generalitě. Takovéto nastavení vzájemných vztahů vedlo k tomu, že se ministr Kuhn dozvídal o činnosti generálního inspektora až dodatečně.³⁸ Císař svoji podporou arcivévody Albrechta cíleně zeslaboval pozici ministra války. V podstatě obcházel ústavní zásady Rakouska-Uherska.

V den vypuknutí prusko-francouzské války 19. července 1870 ustanovil císař Arcivévodu Albrechta Vrchním velitelem armády (*Armeoberkommandant*) pro případ války.³⁹

V osmdesátých letech dosáhl generální inspektor rozšíření svých pravomocí. Ministr války mu byl povinen předkládat k dobrozdání zprávy sborových velitelů o výcviku jednotek, jakož i hlášení o generálech a plukovnících, a to předtím než byly doručeny císaři.⁴⁰

Post generálního inspektora si arcivévoda Albrecht podržel až do své smrti. Poté již místo nebylo nově obsazeno. Císařským listem ze 14. března 1895 byli ustanoveni generální inspektoři jednotlivých armádních svazků (*Generaltruppeninspektoren*). Ve funkci *orgánů nejvyšší vojenské správy* měli být osobně podřízeni přímo císaři, měli dbát na jednotnost výcviku, na stav druhů vojska a posuzovat jejich velitele, stejně jako ducha a kázeň.⁴¹

Říšskému ministru války i nadále příslušelo právo vlastní inspekční činnosti. Ministerstvo navrhovalo v souhlasu se šéfem generálního štábu programy inspekcí pro *General-*

³⁶ Působení Arcivévody Albrechta v této funkci postihuje disertace: HOLZER, Josef Jakob. *Erzherzog Albrecht 1867-1895 : Politisch-militärische Konzeptionen und Tätigkeit als Generalinspektor des Heeres*. Wien : Univ. Diss., 1974. VI, 248 l. Podrobný životopis: ALLMAYER-BECK, Johann Christoph. *Der stumme Reiter : Erzherzog Albrecht : Der Feldherr "Gesamtösterreichs"*. Graz : Styria, c1997. 381 s.

³⁷ Armádu považoval za svorník monarchie, korunnímu princí Rudolfovi napsal: „Rozštěpí-li se armáda, znehodnotí-li se její duch, pak bude dynastie ztracena a Rakousko nebude více existovat.“ cit podlé MITIS, Oskar von. *Das Leben des Kronprinzen Rudolf : mit Briefen und Schriften aus dessen Nachlaß*. Leipzig : Insel, 1928, s. 353. DEÁK, István. *Der K. (u.) K. Offizier : 1848-1918*. Ins Dt. übertr. von Marie-Therese Pitner. 2. verb. Aufl., Sonderausg. Wien; Köln; Weimar : Böhlau, 1995, s. 86. V širším znění, leč bez odkazu na původ, uvádí tento citát: KOLDINSKÁ, Marie; ŠEDIVÝ, Ivan. *Válka a armáda v českých dějinách : sociohistorické črty*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 240.

³⁸ WAGNER, Walter. Die k. (u.) k. Armeegliederung und Aufgabestellung, c. d., s. 357.

³⁹ Tamtéž, s. 359.

⁴⁰ Tamtéž, s. 365.

⁴¹ Tamtéž, s. 366-367.

truppeninspektory a předkládalo je panovníkovi, který ohledně plánovaných inspekcí vydával příslušné rozkazy. Pozorování a návrhy měli *Generaltruppeninspektory* předkládat panovníkovi prostřednictvím Ministerstva války. Bylo-li zapotřebí, mohli být ministerstvem přivoláni k poradám. Říšské ministerstvo jim zasílalo hlášení o cvičeních ve zbraní od sborových velitelů, inspekční hlášení inspektorů zbraní a hlavní hlášení o generálech a plukovnících právě přehlížené sborové oblasti. Stejně tak obdrželi všechny potřebné pomůcky, předpisy a důležité výnosy. Směli vydávat příkazy jen v souvislosti s jejich inspekcí.⁴² Od roku 1895 vzrostl počet *Generaltruppeninspektorů* ze dvou na šest v roce 1910.

Neobyčejně závažné důsledky mělo rozhodnutí císaře z března 1898, kdy povolal následníka trůnu polního podmaršálka arcivévodu Františka Ferdinanda k dispozici nejvyššímu (svému) velení. Toto služební zařazení vytvářelo příležitost, aby získal zkušenosti s vedením vojenských těles při velkých cvičeních, aby pronikl do panujících poměrů v branné moci. Na příkaz nebo se svolením císaře směl provádět prohlídky v rámci veškeré ozbrojené moci, účastnit se vojenských konferencí pod předsednictvím panovníka a na jeho výzvu nebo z vlastní iniciativy podávat dobrozdání o důležitých vojenských otázkách.⁴³

Zprvu bylo asi myšleno postavení analogické s *Generaltruppeninspektory*, ale František Ferdinand svoji funkci cílevědomě rozšiřoval; z původních křídelních pobočníků a ordonančního důstojníka vznikla brzy vojenská kancelář, která od roku 1906 dostávala písemnosti přímo od ministerstva a současně všechny výnosy určené pro *Generaltruppeninspektory*. Od roku 1908 nesla označení „*Militärkanzlei Seiner k. u. k. Hoheit des durchl. Herrn General der Kavallerie Erzherzog Franz Ferdinand*“⁴⁴

Arcivévoda uplatňoval svůj vliv v armádě se vrůstající měrou, což přirozeně vyvolávalo konflikty s ministerstvem války, šéfem generálního štábu a částečně také s císařskou vojenskou kanceláří. Budoval si pozici, která neměla zakotvení ani v ústavě ani v jakémkoli služebním předpisu. V srpnu 1913 jmenoval císař svého synovce generálním inspektorem veškeré ozbrojené moci (*Generalinspektor der Gesamten bewaffneten Macht*).⁴⁵

Po zavraždění Františka Ferdinanda se císař chtěl vyvarovat kompetenčním střetům. Když obsazoval funkci budoucího vrchního velitele, vybral hodnostně nejvýše postaveného armádního inspektora generála pěchoty arcivévodu Friedricha, ale jeho obor působnosti vymezil mnohem přesněji a úžeji než v roce 1898.

⁴² WAGNER, Walter. Die k. (u.) k. Armee-Gliederung und Aufgabestellung, c. d., s. 367.

⁴³ Tamtéž, s. 367.

⁴⁴ Blíže viz EGGER, Reiner. Die Militärkanzlei des Erzherzog-Thronfolgers Franz Ferdinand und ihr Archiv im Kriegsarchiv Wien. In *Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs*. 1975, Jg. 28, s. 141-163. GALANDAUER, Jan. *František Ferdinand d'Este*. 1. vyd. Praha : Svoboda-Libertas, 1993, s. 104-108.

⁴⁵ WAGNER, Walter. Die k. (u.) k. Armee-Gliederung und Aufgabestellung, c. d., s. 368.

2 Vojenská inspekce v československém vojsku na Rusi

Ať už měl taktický průlom československé střelecké brigády u Zborova za letních bojů roku 1917 sebemenší operační dopad, znamenal pro další vývoj čs. vojska na Rusi takřka osudový milník. Mediální ohlas, jaký vyvolala tato akce na nejvyšších místech ruského velení, urychlil sestavování dalších pluků a vytvořil předpoklady ke zrodu vyšších organizačních celků. Z těchto změn vzešel také první inspekční úřad československého vojska.

2.1 Inspektor čs. záložních vojsk

Události se vyvíjely následovně: 9. října 1917 vydal Hlavní stan vrchního velitelství (Stavka) rozkaz ke zřízení československého armádního sboru a československé záložní brigády, zároveň byla zrušena Komise pro formování československých vojsk.⁴⁶ Generálmajor Jaroslav Červinka⁴⁷, jenž jí do té doby předsedal, obdržel 28. října 1917 nový jmenovací dekret – stal se náčelníkem záložní brigády. Proměna úřadů a funkcí se završila 16. listopadu, kdy bylo velitelství čs. záložní brigády přejmenováno na inspektorát a velitelství čs. záložních vojsk.⁴⁸ S sebou si inspektor vzal dvojici pobočníků ruského původu: plukovníka Alexeje Gebela⁴⁹ a podplukovníka Alexandra Kulčického.⁵⁰

Nově rozdané karty určily do značné míry charakter této zbrusu nové instituce. Předně byl generálmajor Červinka jako inspektor záložních vojsk podřízen čerstvě jmenovanému veliteli čs. armádního sboru, generálmajoru Vladimíru Nikolajeviči Šokorovovi.⁵¹ Někdejší rozsah pravomocí předsedy formační komise měl zůstat zachován, ovšem ve skutečnosti nová subordinace přenesla konečné rozhodování na vyšší instanci. Pokud byl do té

⁴⁶ Rozkaz č. 613. PICHLÍK, Karel; KLÍPA, Bohumír; ZABLOUDILOVÁ, Jitka. *Českoslovenští legionáři : (1914-1920)*. Praha : Mladá fronta, 1996, s. 110. *Za svobodu : obrázková kronika československého revolučního hnutí na Rusi 1914-1920*. [Kniha druhá, díl III, Pod vedením Prof. T.G. Masaryka (Československý armádní sbor), 1917-1918]. Red. Rudolf Medek, Otakar Vaněk, Vojta Holeček. [Praha] : Památník odboje, 1924, s. 538.

⁴⁷ Jaroslav Červinka (* 13. 5. 1848 Ostředek, okr. Benešov - † 1933) do čs. vojska zařazen 2. 4. 1917 - generál pro zvl. použití při kyjevském voj.okruhu v hodnosti generálmajora. VÚA-VHA Praha, Databáze čs. legionářů z 1. světové války (DBčsleg).

⁴⁸ ČERVINKA, Jaroslav. *Cestou našeho odboje : Příspěvek k historii vývoje formací československého vojska na Rusi v roce 1914-1918*. Praha : F. Žďárský, 1920, s. 145.

⁴⁹ Alexej Gebel (* 30. 12. 1881 - ?) do čs. vojska zařazen 6. 8. 1917 - přidělen ke štábu čs. vojsk v hodnosti plukovníka; přidělen formační komisi, nebyl legionářem. VÚA-VHA Praha, DBčsleg.

⁵⁰ Alexandr Kulčický (* 20. 6. 1879 Vinica, Podolská gub., Rusko - ?), do čs. vojska zařazen 1. 5. 1915, přidělen ke štábu čs. vojsk v hodnosti podplukovníka; 1920 přijel s ruskými legiemi do ČSR jako plukovník voj. inspektorátu. VÚA-VHA Praha, DBčsleg.

⁵¹ Vladimír Nikolajevič Šokorov (* 15.7.1868, Moskva – † 11. 7. 1940, Praha) absolvent Nikolajevské akademie gen. štábu; do čs. vojska zařazen 1. 5. 1915 - přidělen ke štábu čs. vojsk v hodnosti generálmajora. VÚA-VHA Praha, DBčsleg.

doby Červinka zvyklý předkládat své návrhy – víceméně o vlastní vůli – nejvyšším vojenským místům, přímo Stavce, měl nyní jednoznačně přistřižená křídla. V roli výkonného orgánu velitele čs. armádního sboru a Odbočky československé národní rady (OČSNR) mohl uplatnit jen zlomek moci, na niž byl z minulosti zvyklý. Sestavování částí československého vojska bylo sice stále jeho prvořadým úkolem, ale okolnosti služebního zařazení jej stavěly do pozice, odkud nemohl více prosazovat své strategické koncepční plány. „*Od tud jsem neměl ve vážných otázkách již vůbec práva hlasu*“, komentoval s odstupem času trpce svůj nový úděl ve formační politice čs. vojska.⁵²

2.1.1 Dvě pojetí rozvoje vojska

Oněmi vážnými otázkami byla míněna problematika doplňování. Když ze strany ruských úřadů padly poslední překážky bránící přílivu nového mužstva, šlo o princip, zda při náboru upřednostnit kvantitu před kvalitou, zda ve výhodné situaci ustoupit z původních vysokých kritérií výběru, či nikoli.

Jedni hodlali otevřít stavidla naplno a budovat masové vojsko bez přehnaných ohledů na jeho ryzost a uvědomění. Jejich cílem byla profesionálně vedená regulérní armáda vycvičená dle francouzských řádů, čili důvěryhodný a pádný materiální argument československé politické akci. Při náboru nových dobrovolníků z řad zajatců neshledávali překážku v přiznávání hodností dosažených v rakousko-uherské armádě. Vzhledem k nárůstu zájemců považovali takovouto míru kontinuity se starým systémem za nezbytný prostředek k rychlém obsazení všech nižších velitelských struktur. Pozdější přistoupení na tento princip vyvolalo v legiích kontroverze – tzv. důstojnickou otázku.

K druhé skupině se většinou počítali důstojníci a vojáci České Družiny. Stáli u zrodu první vojenské tradice, ztělesněné v jednotce, která se díky své morálce a svému bojovému duchu mohla v pravém slova smyslu zvat elitní. Pro svůj takřka mýtický ideál vojska, oduševnělého bratrstvím a vědomím svatého poslání, prosazovali nadále přísný výběr kádrů. Obávali se rozpuštění své kapky v moři. Při náboru se zasazovali za princip minimálních slibů a maximálních nároků, jenž měl vytříbit svazek sice méně početný, ale zato dokonale oddaný ideám odboje a dokonale odolný proti rozkladným vlivům. Mezi postoji obou táborů panovala nesmiřitelnost dvou krajností: vojenského profesionalizmu a revolučního, zaníceného amatérství. Byl to střet doktrín a svým způsobem i generací.

⁵² ČERVINKA, Jaroslav. *Trp, kozáče, budeš atamanem*. Praha : Orbis, 1929, s. 522.

2.1.2 Osobnost inspektora

Generálmajor Červinka nastoupil funkci inspektora československých záložních vojsk ve věku devětašedesáti let. Jako důstojník poznal vojenskou službu nejen v c. a k. armádě, ale i v té carské, do níž byl v roce 1878 přijat prý na přímluvu Františka Ladislava Riegra.⁵³ Sloužil u jezdeckta a ruských pohraničních útvarů, do výslužby odešel v lednu 1909 jako velitel pohraniční brigády v hodnosti generálmajora.⁵⁴

Po vypuknutí války se nechal na vlastní žádost znovu aktivovat. Byl přidělen ke Kyjevskému vojenskému okruhu coby generál pro zvláštní použití. Když se tehdy začínal angažovat v záležitostech čs. vojska na Rusi, bylo překvapením, že jej nikdo z krajanských sdružení neznal; solitér Červinka se nedružil, nepatřil žádnému svazu, jednal sám za sebe a zřejmě na tom nehodlal nic měnit ani za války. Zachovalo se nemnoho vzpomínek, které by přibližovaly jeho osobnost. Za uvedení ovšem stojí postřehy poručíka Otakara Husáka,⁵⁵ velitele jedné z rot České Družiny, jenž v zimě 1915–1916 trávil v Kyjevě krátkou dovolenou po patnácti měsících na frontě:

„Tam jsem poprvé zblízka viděl generála Červinku, rodem Čecha; mimo zasalutování na pozdrav si nás ani nevšiml. A přeci byli jsme jeho krajané, měli už jisté jméno, Družinníci celkem as 800 válečných vyznamenání; já měl vyšší než on, moje rota velmi cennou pochvalu 42.é divise, jiné roty rovněž a tato uznání nám neobyčejně pomáhala u vojenských autorit. Mohl býti na nás hrdým a zatím si nás ani nevšiml. Těžce jsme to nesli, představovali jsme si rusko-českého generála jinak, on nás asi také.“⁵⁶

Bariéru vzájemného nepochopení, vyvstalou mezi generálmajorem Červinkou a většinou prvních dobrovolníků, líčí další vzpomínka Otakara Husáka, pozdějšího generála a ministra národní obrany:

„...Ve svém postavení mohl nám prokázati neocenitelné služby; poměrům a dobrovolníkům nikdy nerozuměl; jeho zásahy bývaly neblahé a jen zvyšovaly chaos v našich řadách. Mnohé musel spravovati Chodorovič, inteligent-

⁵³ V prostředí čs. vojska na Rusi se toto tvrzení tradovalo, ať bylo podložené, či nikoli. Nemuselo hrát žádnou roli, ale mohlo sloužit jako symbolická legitimace kdysi vstavená čelním představitelem českého národního hnutí. Informaci opakovaně uvádí: HUSÁK, Otakar. *Jdi!* [paměti]. Díl 1b, Vojákem prvé Světové války, s. 106, 156. Nepublikovaný strojopis uložen v ANM, f. Otakar Husák.

⁵⁴ FIDLER, Jiří; SLUKA, Václav. *Encyklopedie branné moci Republiky československé 1920-1938*. 1. vyd. Praha : Libri, 2006, s. 85.

⁵⁵ Otakar Husák (*23. 4. 1885 - † 12. 6. 1964) v říjnu 1917 velitelem transportu čs. dobrovolníků do Francie, v letech 1918-1920 náčelníkem Vojenské kanceláře presidenta republiky, 1920-1921 ministrem národní obrany. GALANDAUER, Jan ... [et. al.]. *Slovník prvního československého odboje 1914-18*. 1. vyd. Praha : Hermes, 1993, s. 54.

⁵⁶ HUSÁK, Otakar. *Jdi!* [paměti]. Díl 1b, Vojákem prvé Světové války, s. 106-107. Nepublikovaný strojopis uložen v ANM, f. Otakar Husák.

ni muž, vždy nám přející a oddaný naší věci. Červinka byl typ dobrého "vlastence z let šedesátých", jak jsme mu říkali. Přišel s naivním plánem, vytvořiti ze všech zajatců české národnosti velkou pracovní armádu; ta měla v posledních dnech války v čele s ním vtrhnouti do Čech; rakouský výcvik mu stačil; šarže a důstojníci by byli prostě beze všeho výběru, stačilo prohlášení že je Čechem, převzati a při nedostatku vyšších velitelů, kterými se v rakouské armádě dobrý Čech málokdy stal, povýšeni. Rusům se plán s pracovní armádou velmi líbil, neboť měli tíživý nedostatek inteligentních pracovníků ve válečném průmyslu. My, jichž rukama prošlo deset tisíců našich zajatců, chudáků, z nichž jen málokterý hlásil se k nám do vojska, kteří jsme byli tolikráte zklamáni, žili v očistci věčného podezřívání, my, kteří jsme podle něho naprosto ničemu nerozuměli, měli jsme dle vojenského řádu prostě "molčat", mlčet k jeho chimérickému plánu. Byl naším nejpřísnějším censorem "Čechoslovana" a šel dokonce tak daleko, jak mi po létech Chodorovič, po svém příjezdu do Prahy, kde pak žil, doslovně řekl, že měl jeho udání na řádění "Českého vojáka" v Kyjevě, kterým jsem byl já. Desorientoval mnoho důstojníků-zajatců, kteří toho o skutečných poměrech věděli ještě méně než on. Mnoho, velmi mnoho mohlo se rozmluvou vysvětliti, my ale byli praporčící, poručíci a on generál. Pachuť nedorozumění mezi námi zůstala."⁵⁷

Ve svých náhledech se generálmajor Červinka, předseda Komise pro formování československých vojsk, dostával do izolace. Jako důstojník staré školy neměl pochopení pro revoluční mechanismy, za které agitovala stará garda dobrovolníků, ani pro vojenský amatérismus praktikovaný vedením OČSNR. Nedocenil fakt, že jde o dobové fenomény, s nimiž je lépe opatrně pracovat, než jít proti nim. Sám ve svých poválečných vzpomínkách líčil, jak často a zásadně se ve svých názorech rozcházel s vojenským vedením odbočky.⁵⁸ Kompromis, který by snad vzájemné třecí plochy ohladil, byl v nedohlednu, a tak byl Červinka údajně s Masarykovým přičiněním odstaven na vedlejší kolej – nejdřív jako náčelník všech československých náhradních útvarů, pak jako inspektor.⁵⁹

⁵⁷ HUSÁK, Otakar. *Jdi!* [paměti]. Díl 1b, Vojákem první Světové války, s. 106-107. Nepublikovaný strojopis uložen v ANM, f. Otakar Husák.

⁵⁸ ČERVINKA, Jaroslav. *Trp, kozáče, budeš atamanem*, c. d., s. 522.

⁵⁹ „Otec [TGM] také rychle rozkouzl Mamontova a Červinku. První již koncem roku vůbec odešel a druhý byl z vlivného předsednictví organizační komise odstaven na generální inspektorství našeho armádního sboru.“ HUSÁK, Otakar. *Jdi!* [paměti]. Díl 1b, Vojákem první Světové války, s. 329. Nepublikovaný strojopis uložen v ANM, f. Otakar Husák.

Funkci náčelníka čs. náhradních útvarů T. G. Masaryk vyčlenil jmenovitě pro generálmajora Červinku už v memorandu, jímž Stavku žádal o schválení samostatného čs. armádního sboru. PICHLÍK, Karel; KLÍPA,

Tyto okolnosti, o nichž vojsko alespoň tušilo, rozhodně neprospívaly prestiži institutu vojenského inspektora. Daleko spíš nahrávaly starým vojenským anekdotám o popletených maršálech, kteří dožívají na vojenském odkladišti. Nedělá dobře, když se úřad zakládá pro jednoho člověka.

2.1.3 Rozpory a odcizení

Inspektor Červinka s neskryvaným dotčením kritizoval postup politického i vojenského vedení, které v záležitostech formování komunikovalo jen se sborovým velitelem a oběma veliteli čs. střeleckých divizí. Když prý páni velitelé viděli, že OČSNR chce sama komandovat, přestali se angažovat a „...*myli si nad tím ruce*“.⁶⁰ Červinka, jenž o takové angažmá naopak velmi stál, narazil na nezájem, ba odpor vojenského vedení, zůstal u přehlídek svých záložníků a vedl vnitřní službu záložního tělesa. Uvědomoval si, že se ocitl na periferii, přesto věřil, že má pravdu.

K jakým důsledkům vedla informační propast mezi odbočkou a Červinkovým úřadem, o tom svědčí politováníhodný případ z doby evakuace Kyjeva v únoru 1918. Na příslušný pokyn Červinka nechal zabalit veškerou písemnou agendu inspektorátu. Vedle patnácti beden spisů potřeboval odvézt také dvacetičlenný personál svého úřadu – důstojníky štábu a písaře. Když však na opakované žádosti dostával příslib pouze jediného nákladního vagónu, rozhodl asi dvě třetiny archiválií spálit. Z dopisů a rezervátů, které měl u sebe v bytě, vybral jen nejnnutnější a zbytek sešel také plamenem. Památky na tvoření československého vojska hořely, jak s odstupem času hořce vzpomínal, celé odpoledne až do večera. Oč bylo větší jeho rozčarování a zklamání, když na nádraží zjistil, že si každý bral vagonů, kolik potřeboval. Archiv „*padl za oběť jedné z válečných poruch pohnuté oné doby...*“, napsal později, ale vinu svaloval v plné míře na odbočku a její organizační diletantství.⁶¹

Při březnovém ústupu před německým vojskem se Červinka několikrát snažil vyjádřit svůj názor na další počínání sboru – vždy bez efektu. Nikdo prý nestál o jeho rady, nebyl zván k velitelským poradám a dokonce zaslechl, že bylo rozhodnuto rozpustit oba jeho záložní pluky a rozptýlit je do osmi řadových pluků 1. a 2. divize.⁶² Nakonec skutečně hrozilo, že se stane generálem bez vojska.

Bohumír; ZABLOUDILOVÁ, Jitka. *Českoslovenští legionáři : (1914-1920)*. Praha : Mladá fronta, 1996, s. 110.

⁶⁰ ČERVINKA, Jaroslav. *Cestou našeho odboje : Příspěvek k historii vývoje formací československého vojska na Rusi v roce 1914-1918*, c. d., s. 145.

⁶¹ ČERVINKA, Jaroslav. *Trp, kozáče, budeš atamanem*, c. d., s. 535-536.

⁶² Tamtéž, s. 538.

Tedy se také setkal s fenoménem, jenž se jeho vojenskému smýšlení vrcholně přičil. Odbočka si v útvarech směla podle libosti jmenovat vlastní pomocníky-důvěrníky, kteří inkognito bděli nad dodržováním její politické linie. Považoval za patologické vůči zásadám vojenské organizace, aby takový důvěrník, zpravidla podřízený, mohl zakročovat do svrchované pravomoci velitele. Těžiště služební autority se zvrhávalo od velitelů k důvěrníkům odbočky. Francouzský disciplinární řád, jímž se československé vojsko na Rusi řídilo, takové paragrafy přirozeně neznal.

„Byl jsem tím odsouzen k úplné bezvýznamnosti“, poznamenal k tehdejšímu poměru. Obrátil se tehdy na zmocněnce OČSNR s písemným dotazem, co jej očekává, až po zrušení záložních vojsk bude zbytečný. Přišla odpověď, že ve Francii, kam československé vojsko směřuje, se pro něj sotva najde nějaký vhodný úřad, a proto se prosba o propuštění zřejmě nepotká s překážkami. Takového ocenění své dosavadní činnosti se nenadál, přestože měl dost indicií, aby neočekával příliš uznalého vděku. Jestliže tentokrát své zklamání ještě skousl a na svůj post zatím nerezignoval, po srážce u Bachmače změnil názor.⁶³ Jak uvádí ve svých pamětech, bylo onou pomyslnou poslední kapkou zjištění, že odbočka jmenovala své tajné komisaře nad ním, bez jeho vědomí a navíc z lidí jeho štábu.⁶⁴

Žádost o propuštění z činné služby, kterou odůvodnil onemocněním, byla vyslyšena.⁶⁵ Generálmajor Jaroslav Červinka byl 15. března 1918 zproštěn svého postu a jeho jméno vypuštěno ze seznamu sboru.⁶⁶ Zároveň se svým představitelem zanikl i inspektorát záložních částí československého sboru.⁶⁷

2.1.4 Vlivy a tradice

V ruském vojenském prostředí znamenal inspektorát, organizovaný na úrovni armádního sboru, poněkud netradiční prvek.⁶⁸ Svým názvem, ale i pracovní náplní odkazoval

⁶³ Tamtéž, s. 539. Odchod Červinky z činné služby dramaticky, leč zkresleně líčí: FIDLER, Jiří. *Generálové legionáři*. 1. vyd. Brno : Books, 1999. 356 s. (zde s. 73). (Jota Military; sv. 37).

⁶⁴ ČERVINKA, Jaroslav. *Trp, kozáče, budeš atamanem*, c. d., s. 547.

⁶⁵ *Приказъ по Чешско-Словацкому Корпусу №. 27*. Kursk, 16. 3. 1918. Rozkaz zmiňuje: ČERVINKA, Jaroslav. *Trp, kozáče, budeš atamanem*. Praha : Orbis, 1929, s. 548-549. (Knihy osudů a práce; sv. 3).

⁶⁶ Odchod gen. Červinky (příkaz sboru 15. 3. 1918). *Rozkaz Československému armádnímu sboru*. Číslo 41. § 2. Penza, 3. 4. 1918.

⁶⁷ Rozpuštění inspektorátu záložních částí (15. 3. 1918). *Rozkaz Československému armádnímu sboru*. Číslo 41. § 1. Penza, 3. 4. 1918.

Náčelník štábu inspektorátu záložních částí sboru, podplukovník Kulčický, byl přidělen ke štábu sboru. Přidělení podpl. Kulčického ke štábu sboru. *Rozkaz Československému armádnímu sboru*. Číslo 41. § 3. Penza, 3. 4. 1918.

⁶⁸ Podle mírové organizace carského vojska z roku 1914 byly ministerstvu války přiřčeny následující inspekční úřady: generální inspekce jezdeckta, dělostřelectva, ženijního vojska, vojenských učebních ústavů a inspekce střelectví. FRANTZ, Gunther. *Russlands Eintritt in den Weltkrieg : Der Ausbau der russischen Wehrmacht und ihr Einsatz bei Kriegsausbruch (etc.)*. Berlin : Deutsche Verlagsges. für Politik und Geschichte, 1924, s. 1.

mnohem spíše na francouzské vlivy. Na podzim roku 1913 byl totiž ve francouzské armádě v každé oblasti armádního sboru ustanoven generální inspektor záložních těles a branných spolků.

Co se služebního postavení týče, byl přímo podřízen veliteli sboru. Musel sídlit v místě sborového velitelství a v době nepřítomnosti sborového velitele přebíral velení celého sboru za předpokladu, že byl služebně starší než velitelé divizí. Velitel sboru mu od jednoho z pěšího pluku vyčlenil vyššího důstojníka coby pobočníka. Ostatní přidělený pomocný personál vedl důstojník v hodnosti kapitána.

V době míru měl tento generální inspektor na starosti mobilizační přípravy u záložních a domobraneckých těles v oblasti svého armádního sboru a také instruktáž záložního důstojnictva. Po vyhlášení mobilizace měl vést záložní divize do pole jako velitel, přičemž přidělený vyšší důstojník se stal jeho náčelníkem štábu.⁶⁹

Založení prvního inspektorátu a jeho čtyřměsíční existence se můžou jevit jako účelové, promyšlené opatření. Možná to ale byla jen shoda náhod, která spolu zapadá do příčinných souvislostí. Byla to instituce jednoho muže – generálmajora Červinky. Jako důstojník českého původu s nejvyšší hodností v Rusku měl ambice i právo – jak věřil – stát v čele vojenské akce československého hnutí. Jeho přístup však nebyl přijatelný pro politické vedení. Na otázku, jak využít jeho vliv v ruském vojenském prostředí v intencích OČSNR a přitom držet jeho iniciativu pod kontrolou, mohl dát odpověď třeba právě inspektorát.

2.2 *Inspektor čs. vojska na Rusi*

Plán přesunout celý československý vojenský kontingent na francouzské bojiště ve vypjatých poměrech revolucí zmítaného Ruska selhal. Stejně jako původní záměry nevměšovat se do ruských vnitřních poměrů. Incident, k němuž došlo 25. května 1918 na železniční stanici Marianovka, stál na začátku bojových akcí, které takřka do dvou měsíců učinily z Čechoslováků pány Transsibiřské magistrály.⁷⁰

V létě 1918 došlo ke změnám na velitelských postech. Generálmajor Vladimír Nikolajevič Šokorov, velitel československého armádního sboru, se 16. července stal vrchním velitelem ruských a spojeneckých vojsk na Sibíři. Nedlouho poté, koncem srpna 1918, byl

⁶⁹ Great Britain. General Staff. War Office. *Handbook of the French Army* : 1914. Facsim. of 1914 ed. London : Imperial War Museum, Department of Printed Books in association with The Battery Press and Articles of War Ltd, 1995, s. 147.

⁷⁰ PICHLÍK, Karel; KLÍPA, Bohumír; ZABLOUDILOVÁ, Jitka. *Českoslovenští legionáři : (1914-1920)*. Praha : Mladá fronta, 1996, s. 175-176.
SAK, Robert. *Anabáze : drama československých legionářů v Rusku (1914-1920)*. Jinočany : H & H, 1996, c1995. 174 s., [32] s. il.;mp.

nařízením správce Vojenského odboru OČSNR povýšen do hodnosti generálporučíka a dosazen do funkce inspektora všech československých vojsk. Jeho místo ve velení sboru zaujal generálmajor Jan Syrový, taktéž čerstvě povýšený.⁷¹ Inspektorát, který odchodem generálmajora Červinky v očích vojenského vedení OČSNR ztratil své opodstatnění, si je v nové situaci opět získal.

Obor působnosti druhého inspektorátu zčásti kopíroval ten předchozí. Pomáhal při doplňování stávajících jednotek i formování nových a dohlížel na kvalitu jejich výcviku. Vedle těchto úkolů stále větší podíl jeho práce spočíval v řízení vojenského školství československého vojska.⁷²

Dokud byl plán evakuace do Francie aktuální, nenutilo vojenskou správu na Rusi nic k tomu, aby se zde více „zabydlovala“ a organizačně propracovávala komplexní systém vojenského školství. Tento problém víceméně odsouvala až na půdu Francie, kde měly velitelské kádry projít řádným školením. Nevyzpytatelné cesty, které pobyt na Rusi prodloužily nad všechna očekávání, však způsobily, že československá vojenská správa musela nakonec zajišťovat všechny nastalé potřeby sama a ve vlastní režii.

V říjnu 1918 byl podplukovník Oleg Svátek, velitel 6. střeleckého pluku, pověřen založením důstojnické školy.⁷³ Vznikla v Kyštymě na Urale a bezprostředně podléhala inspektoratu československého vojska, generálporučíku Šokorovovi, jenž nejenom namátkově dohlížel na její chod, ale z titulu své funkce byl přítomen všem zkouškám a vyřazením frekventantů. V prosinci 1918 dostal inspektor za úkol rozšířit školu o dělostřelecké oddělení.⁷⁴

Inspektoratu byly podřízeny vlastně všechny čs. vojenské školy vzniklé v Rusku. Vedle té důstojnické mezi ně patřila například škola pro nezletilé dobrovolce, podkovářská škola; dále speciální kurzy: divizní instrukční, vozatajské atd.⁷⁵

Mimo oblasti školství, o níž se ještě zmíním, spadal pod pravomoc inspektora také nejvyšší dohled nad formacemi tzv. národních vojsk – útvarů složených vesměs ze zajatců různých národností, nuceně dlících na Sibiři. Koncem srpna 1918 OČSNR jmenovala podplukovníka Otakara Hanuše, tehdy velitele 6. střeleckého pluku, dočasným inspektorem

⁷¹ Nařízení správce Vojenského odboru OČSNR č. 6 ze dne 28. 8. 1918. *Rozkaz Československému armádnímu sboru číslo 96-D*. § 1. Čelabinsk, 30. 8. 1918. Též FIDLER, Jiří. *Generálové legionáři*. 1. vyd. Brno : Books, 1999, s. 311. (Jota Military; sv. 37).

⁷² FIDLER, Jiří. *Generálové legionáři*. 1. vyd. Brno : Books, 1999, s. 311. (Jota Military; sv. 37).

⁷³ Zřízení důstojnické školy (č. 4 z kn. os. rozk. z 27. 10. 1918). *Rozkaz Československému armádnímu sboru číslo 117*. § 4. Čelabinsk, 27. 10. 1918.

⁷⁴ § 1. nařízení správce VO OČSNR č. 34 ze dne 14. 12. 1918. *Rozkaz Československému armádnímu sboru číslo 135*. § 4. Čelabinsk, 26. 12. 1918.

⁷⁵ BOHÁČKOVÁ, Eva; KRÁLOVÁ, Bohuslava; SLUKA, Václav. Průvodce po fondech Vojenského historického archivu (18. stol.-1939). II. díl. Praha : Vojenský historický ústav – Praha; Vojenský historický archiv, 1985, s. 332-333.

národnostních vojsk.⁷⁶ Od 14. listopadu 1918 do konce prosince, kdy tento úřad zanikl, byl přímo podřízen inspektorovi Šokorovovi.⁷⁷ Témuž představenému podléhal podplukovník Kadlec, velitel 2. střelecké divize, jenž se stal se souhlasem Rumunského Národního výboru velitelem rumunských dobrovolnických vojsk.⁷⁸ Mimoto v rozmezí od října 1918 do února 1919 působil jako inspektor zajateckých táborů kapitán Vondřich.⁷⁹

Aby to s tehdejším pojmoslovím nebylo tak jednoduché, existovaly kromě inspektorátů „nad“ armádním sborem také inspektoráty uvnitř sboru. Organizační přehled z 19. července 1918 se zmiňuje o správě inspektora dělostřelectva armádního sboru.⁸⁰ Pověřený podplukovník Pluškevič vedl záležitosti týkající se stavu dělostřelectva a zásobování vojenských částí zbraněmi a střelivem. Podával též dobrozdání při osobních změnách důstojnictva.⁸¹ Název této štábní funkce poněkud nejistě kolísal: Zatímco v říjnu 1918 se hovořilo o správci dělostřelecké části, v prosinci se nabádalo k dodržování termínu inspektor dělostřelectva armádního sboru.⁸²

Oddělení personálního referenta při štábu čs. armádního sboru, které se zabývalo osobní agendou a zpracovávalo návrhy na povýšení či vyznamenání, od 1. září 1918 vystřídal inspektor štábu čs. armádního sboru.⁸³ Pro lepší kontrolu a koordinaci personálních změn měl tento inspektor předkládat návrhy veliteli sboru, následně vypracovat seznamy a ty pak s podpisem sborového velitele zasílat Vojenskému odboru OČSNR.⁸⁴

⁷⁶ Dle telegramu správce Voj. odb. OČSNR ze dne 30. 8. 1918. *Rozkaz Československému armádnímu sboru číslo 104-D.* § 6. Čelabinsk, 10. 9. 1918.

⁷⁷ § 2. nařízení správce VO OČSNR č. 28 ze dne 14. 11. 1918. *Rozkaz Československému armádnímu sboru číslo 125.* § 3. Čelabinsk, 25. 11. 1918. FIDLER, Jiří. *Generálové legionáři.* 1. vyd. Brno : Books, 1999, s. 311. (Jota Military; sv. 37).

⁷⁸ § 3. nařízení správce VO OČSNR č. 28 ze dne 14. 11. 1918. *Rozkaz Československému armádnímu sboru číslo 125.* § 3. Čelabinsk, 25. 11. 1918.

⁷⁹ Dle přípisu VO OČSNR, č. 36566 z 22. 10. 1918. *Rozkaz Československému armádnímu sboru číslo 116.* § 7. Čelabinsk, 25. 10. 1918. Zrušení inspektorátu: Přípis Voj. správy M. V. č. 2917 ze 14. 2. 1919. *Rozkaz Československému vojsku na Rusi. Číslo 16.* § 8. Čelabinsk, 25. 2. 1919.

⁸⁰ Skládá se z inspektora dělostřelectva s právy náčelníka divise a dvou starších pobočníků s právy velitele praporu.

Stav správy samostatného československého arm. sboru. *Příloha k rozkazu arm. sboru č. 77 ze dne 19. 7. 1918.*

⁸¹ Sestavení štábu arm. sboru. *Rozkaz Československému armádnímu sboru číslo 116.* § 2. Čelabinsk, 25. 10. 1918.

⁸² Změna rozkazu č. 116, § 2. *Rozkaz Československému armádnímu sboru číslo 127.* § 2. Čelabinsk, 2. 12. 1918.

⁸³ Oficiální pojmenování Inspektorát štábu č.-sl. armádního sboru stanoveno v § 3. nařízení správce VO OČSNR č. 9 ze dne 1. 9. 1918. *Rozkaz Československému armádnímu sboru číslo 100-D.* § 1. Čelabinsk, 5. 9. 1918.

⁸⁴ Nařízení správce VO OČSNR č. 18 ze dne 23. 9. 1918. *Rozkaz Československému armádnímu sboru číslo 108-D.* § 2. Čelabinsk, 26. 9. 1918.

2.2.1 Štefánikova reorganizace československého vojska na Rusi

Poslední dva měsíce roku 1918 zastihly československé vojsko na Sibiři v hluboké krizi. Bojovou morálku umenšovalo fyzické i psychické vyčerpání z dlouhotrvajících bojů. Přesvědčení o smyslu dalšího boje zviklaly zprávy o vzniku československého státu a o příměří, které už v Evropě zavládlo. Bezprostřední revoluční posláni se zdálo být splněno. Pro mnohé dobrý důvod vrátit se do vlasti, a to tím spíše, že po Kolčakově Omském puči z 18. listopadu ztratili iluze o možnostech demokratického vývoje v Rusku. Generál Milan Rastislav Štefánik, designovaný ministr války a vojenství, přijel na Sibiř v této napjaté době nejen proto, aby zjistil pravý stav a možnosti vojska, ale aby provedl jeho zásadní reorganizaci.⁸⁵

Odbočku Československé národní rady Štefánik zrušil 14. prosince 1918. Ze své funkce plnomocníka vlády Československé republiky pro Rusko a ministra národní obrany⁸⁶ vytvořil nový správní úřad – *ministerstvo národní obrany*, resp. ministerstvo vojenství. Skládalo se z pěti sekcí, z nichž jedna byla vyčleněna pro vojenského inspektora (viz Příloha 3.).⁸⁷

Provedené organizační změny směřovaly jednoznačně k proměně dobrovolnického vojska v pravidelnou armádu cestou vytěsnění demokratických principů z rozhodování a uplatnění výhradně autokratických zásad. Nejcitlivějším zásahem do organizmu československého vojska a jeho tradice byl Štefánikův rozkaz nařizující likvidaci všech tzv. revolučních orgánů.⁸⁸ Opatření se týkalo volených zastupitelských orgánů se samosprávnou funkcí – rad/komitétů a jejich sjezdu jako vrcholného orgánu.⁸⁹

⁸⁵ Blíže viz PICHLÍK, Karel; KLÍPA, Bohumír; ZABLOUDILOVÁ, Jitka. *Českoslovenští legionáři : (1914-1920)*. Praha : Mladá fronta, 1996, s. 238-239.

⁸⁶ Nejednotná pojmenování úřadu jsou v této době běžná i v oficiálních dokumentech. Ministr války gen. Štefánik pro sebe užíval vcelku volně jak označení ministra vojenství, tak ministra národní obrany; to poslední bylo od 15. listopadu 1918 vyhrazeno pro Václava Jaroslava Klobáče.

⁸⁷ Nařízení ministra národní obrany č. 458 z 8. 1. 1919. *Rozkaz Československému vojsku na Rusi. Číslo 6. § 4.* Čelabinsk, 16. 1. 1919.

⁸⁸ Nařízení ministra vojenství č. 588 z 16. 1. 1919. *Rozkaz Československému vojsku na Rusi. Číslo 17. § 2.* Čelabinsk, 28. 2. 1919. Mnoho kontroverze vyvolala skutečnost, že byl publikován až po Štefánikově odjezdu.

⁸⁹ Zákaz konání II. sjezdu československého vojska vyústil ve vážnou aféru: Zvolení delegáti se odmítli vzdát svých mandátů, sešli se a svolali sjezd do Tomska. Za toto protiprávní jednání byla část z nich zatčena. Zbylí podnikli vojáky 4. střeleckého pluku k osvobozovací akci. Pokračující sjezd nakonec pod nátlakem gen. Syrového, za asistence 1. střeleckého pluku, kapituloval. Podrobně viz KUDELA, Josef. *Druhý sjezd čs. vojska na Rusi : (rozbor oficiální publikace)*. Brno : Moravský legionář, 1934. 45, [I] s. (Knihovna čs. revoluce. Řada 2; sv. 2).

2.2.2 Definitivní stanovení kompetence inspektora čs. vojska

Podle nové organizace z ledna 1919 byl generálporučík Šokorov na postu inspektora potvrzen, ale přesného a definitivního vymezení svých kompetencí se dočkal až po sedmi měsících. (Plné znění viz Příloha 4.).⁹⁰

V příslušném předpisu obdržel inspektorát status *pomocného orgánu vrchního velitele československých vojsk*. Oblast působení inspektora byla vymezena velkoryse a pokrývala celé spektrum výcviku a vzdělávání ve vojsku. Inspektorovi náležel vlastní štáb a k provádění inspekci mu byli dočasně přiděleni tzv. dispoiční důstojníci. Slovy předpisu měl dbát na to, aby bylo dosaženo *plného odborného rozvíti každého druhu vojsk, dokonalosti a jednoty ve všech směrech vojenského výcviku i bojové pohotovosti*.

Jako nejvyšší představený vojenských škol existujících v sibiřské armádě vykonával vrchní dohled nad všeobecnou unifikací. Prověřoval správnost vyučovaciho, vychovatelského i výcvikového systému ve vojenských ústavech. Hodnotil, zda služební způsobilost vojenských osob odpovídala zastávaným postům a vyjadřoval se k plánovaným povýšením i personálním změnám.

Podle stanoveného služebního postupu měl generálporučík Šokorov veškeré své zprávy a podněty z inspekci zasílat generálu Maurice Janinovi a zároveň generálmajoru Janu Syrovému, veliteli československého vojska v Rusku.

Po repatriaci ruských legií ukončené v létě 1920 byla instituce inspektora čs. vojsk zrušena s ohledem na existující generální inspektorát v čele s Josefem Svatoplukem Macharem. Generálporučík Šokorov byl přijat do československé branné moci a ustanoven do funkce generála pro zvláštní služby, která vznikla speciálně pro něj při prezídiu MNO. Měl za úkol udržovat styk s početnou ruskou emigrací.⁹¹

⁹⁰ Předpisy pro inspektora čsl. vojska na Rusi (p. č. 14037) - příloha. *Rozkaz Československému vojsku na Rusi. Číslo 55. § 4. Irkutsk, 9. 8. 1919.*

⁹¹ Blíže k meziválečné vojenské kariéře V. N. Šokorova viz FIDLER, Jiří. *Generálové legionáři*, c. d., s. 312-313.

3 Generální inspekce v československém vojsku

„*Samostatný stát československý vstoupil v život.*“ Tak stálo v úvodu prvního zákona, jímž se 28. října 1918 Národní výbor československý jako „*vykonavatel státní správy*“ ujímal veškeré zákonodárné a výkonné moci, vojenskou nevyjímaje.⁹² Revoluční dokument zároveň potvrdil platnost veškerých stávajících právních a správních norem, čímž prozatím přepřáhl všechny staré mechanismy do služeb nového systému. Civilní i vojenská správa československého státu začínaly na úrovni maximální kontinuity, od níž se měly teprve rozejít vlastními cestami.⁹³

3.1 Nejvyšší správce československých vojsk

Prvního dne pražského převratu Národní výbor jmenoval JUDr. Josefa Scheinera *nejvyšším správcem všech československých vojsk*, a tak mu, jak on sám vzpomínal, „...*připadlo ujmouti se vojenského velitelství*“.⁹⁴ Dlužno podotknout že za poměrů, které vládly ulicím, šlo zatím spíše o zamezení násilným excesům při národních manifestacích, čili o koordinaci pohotovostní pořádkové služby.

Ze všech členů Národního výboru měl Josef Scheiner patrně nejlepší předpoklady pro tuto vedoucí funkci.⁹⁵ Jako starosta České obce sokolské stál před válkou v čele největšího tělovýchovného spolku v českých zemích. Více než sto tisíc organizovaných mužů v garibaldiánských rudých košilích představovalo nezanedbatelný branný a ideový potenciál, jenž rakousko-uherské bezpečnostní složky nemohly ignorovat.⁹⁶ Za války byla Česká obec sokolská považována – nikoli bezdůvodně – za protistátní organizaci se dvěma tvářemi. Zatímco se oficiálně věnovala humanitární činnosti na podporu válečných poškozených,

⁹² Zákon č. 11 Národního výboru československého ze dne 28. října 1918 o zřízení samostatného státu československého. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. 1918, částka 2 (6. 11. 1918), s. 9. Opis textu prvního zákona a faksimile rukopisu viz SOUKUP, František. *28. říjen 1918 : Předpoklady a vývoj našeho odboje domácího v československé revoluci za státní samostatnost národa*. Díl 2. Praha : Ústřední dělnické knihkupectví a nakladatelství (Ant. Svěcený) : Orbis, 1928, s. 1006, faksim. za s. 1072.

⁹³ „*Čl. 2 : Veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají prozatím v platnosti.*“ Zákon č. 11/1918 Sb. z. a n.

⁹⁴ SCHEINER, Josef. Vojenský převrat v Praze : I.[část]. *Národní Listy*. 1919, roč. 59., č. 254 (28. 10. 1919), s. 2.

⁹⁵ Bohužel se mi nepodařilo zjistit, jakou získal odbornou vojenskou kvalifikaci. Ve fondu kmenových listů VÚA-VHA Praha nejsou k dispozici žádné údaje o vojenské službě dotyčného. Ani biografické příspěvky nic neuvádějí. Viz např. KREJČÍ, Antonín. *Dr. Josef Scheiner*. 2. vyd. Brno : Moravský legionář; péčí Sokola Pražského, 1932. 30 - [1] s. (Hrdinové a oběti odboje, sv. 18).

⁹⁶ K roku 1913 Česká obec sokolská evidovala celkem 194 322 členů; mužskou část tvořilo 106 158 členů. KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. Díl první, *Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. 2., opr. vyd.. Praha : Libri, 2003, s. 534.

její vedení se zapojilo do konspirace v řadách Tajného výboru Maffie. Jedna z vizí odboje dokonce počítala v zázemí s činností sokolských diverzních milic. V zimě na přelomu let 1914/1915 bylo několik jednot rozpuštěno. V květnu došlo k Scheinerovu zatčení. Vzhledem k nedostatku důkazů byl sice po půl roce vyšetřovací vazby propuštěn na svobodu, ale nadále policejně sledován.⁹⁷ Konec listopadu 1915 přinesl rozpuštění ústředních orgánů sokolstva a zákaz veškeré činnosti.⁹⁸

Sokolské řady během války prořídly, když doma zůstali jen ti, které armáda neodvedla do pole. V ilegality sokolstvo představovalo početnou, organizovanou komunitu, jejíž akceschopnost pramenila z pěstované vnitřní disciplíny. V závěru války, kdy na chování řadových vojáků působil málokterý apel, o morálním nemluvě, „kmenová“ příslušnost k sokolskému bratrstvu zavazovala ke společné kázni a morálce.⁹⁹ Svou roli hrálo i (sebe)vědomí ideového spříznění se zahraničními legiemi, při jejichž zrodu se sokolské principy uplatnily. Navzdory zmiňovanému zakazu, či snad díky němu se spolkové vazby dařilo nadále udržovat a v čase převratu usměrnit v úspěšnou mobilizaci spolehlivých kádrů. V čele se svým starostou se sokolští dobrovolníci vložili do služeb Národního výboru. Společnost od nich očekávala aktivní přístup a oni ji nemínili zklamat.

V podvečer 28. října vznikala v Praze dvě střediska pověřená formováním a řízením revolučních ozbrojených sil: Jedno na Staroměstské radnici, odkud byla organizována činnost oddílů Národní stráže, pořádkových hlídek tvořených zejména sokoly a členy Dělnických tělovýchovných jednot (DTJ). Druhé na Žofíně, kde se podle rozkazu Josefa Scheinera měli shromažďovat bezprizorní čeští vojáci. Vedení sokolských oddílů Scheiner svěřil JUDr. Jindřichu Vaničkovi. Setníka Jaroslava Rošického, učitele pražské kadetky, jmenoval na Žofíně „svým prvním pobočníkem a zástupcem“ a pověřil jej formováním vojenských dobrovolnických oddílů.¹⁰⁰ Společným úkolem nově tvořených složek bylo zajištění pořá-

⁹⁷ Zatčen 21. 5. 1915 zároveň s Karlem Kramářem. Blíže o procesu viz ŠEDIVÝ, Ivan. *Češi, české země a Velká válka 1914-1918*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2001, s. 172-173; il., mp., portréty. (Česká historie; sv. 7). ISBN 80-7106-274-X.

GALANDAUER, Jan ... [et. al.]. *Slovník prvního československého odboje 1914-18*. 1. vyd. Praha : Hermes, 1993, s. 122, 127.

⁹⁸ Přípisem ministra vnitra Heinolda z 24. 11. 1915. ŠEDIVÝ, Ivan. *Češi, české země a Velká válka 1914-1918*, c. d., s. 173.

⁹⁹ Vlastní nepsaný disciplinární řád trestal menší prohřešky například zákazem tykání na určitou dobu a jako nejtěžší postih vnímal vyloučení jedince z oddílu a zároveň ze sokolské jednoty. Podobné mechanismy fungovaly i u jiných jednotek založených na platformě občanského spolku, např. u oddílů Dělnických tělovýchovných jednot. RYŠAVÝ, Jaroslav. Zbroj v každé paži! In *Věstník pluků Stráže svobody, sokolských praporů, setnin a ostatních dobrovolných útvarů z let 1918 – 1919*. 1936, roč. 1., číslo 2-3. (7. 4. 1936), s. 39.

¹⁰⁰ Citováno podle: KLIMEK, Antonín. *Říjen 1918 : vznik Československa*, c. d., s. 218.

Rošického vzpomínky viz *Účast vojska v domácím odboji : dle přednášky Jaroslava Rošického proslouvané v "Cyklu o domácím a zahraničním odboji" pořádané Ml. generací Čs. Nár. Dem.* Předmluvou opatřil, pro tisk upravil a vydal Josef Jošt. Praha : Občanská knihtisk, s. d. 40 s.; nejpodrobněji: ROŠICKÝ, Jaroslav.

ku a také zabránění roztržce s vojenskou mocí, kterou stále reprezentovalo pražské *Militärkommando*.¹⁰¹

V průběhu převratu se Josef Scheiner z titulu své funkce nezabýval konkrétními organizačními opatřeními. Byl zřejmě rád, že odborné vojenské záležitosti mohl přenechat odborně zdatnému setníku Rošickému. Sám se pak angažoval spíše „diplomaticky“, když s vojenským velitelstvím několikrát vyjednával o podmínkách převzetí vojenské moci nad Prahou a celou oblastí VIII. sboru.¹⁰² Definitivně do rukou Josefa Scheinera přešla až v dopoledních hodinách 30. října, kdy revoluční oddíly tvořené vojáky a sokoly obsadily budovu vojenského velitelství a velícího generála Paula Kestřanka se štábem zatkly a internovaly. Reálné nebezpečí, že se vojenské velitelství pokusí zvrátit průběh převratu vyhlášením stanného práva a zásahem proti vedoucím představitelům Národního výboru, bylo zažehnáno.¹⁰³

V oněch hektických dnech nejvyšší správcovství Josefa Scheinera spočívalo velkou měrou v motivační práci a ideovém vedení. Řečnil před vojáky a sokoly, povzbuzoval, působil na udržování morálky a usměrnění revolučního nadšení. S autoritou, které se těšil na veřejnosti, ztělesňoval v sokolském stejnokroji takřka ideálního vůdce demokratické národní armády. Vznikající dobrovolnické oddíly byly vnímány jako symbolická reinkarnace národních gard z roku 1848.¹⁰⁴ Tato představa české společnosti konvenovala. Nechuť k instituci regulérní stálé branné moci, jak ji představovala rakousko-uherská armáda, byla hluboká a všudypřítomná.

Po úspěšném završení pražského převratu bylo třeba přistoupit k opatřením, která by zastoupila činnost vojenského velitelství. Odpoledne 30. října byly rozděleny jednotlivé

Rakouský orel padá : Jak byla naše revoluce doma připravena a 28. října 1918 provedena vojensky. Praha-Vysočany : Max Forejt, 1933. 261, [II] s. (Knihovna Uvědomělých lidí).

¹⁰¹ KLIMEK, Antonín. *Říjen 1918 : vznik Československa*, c. d., s. 218.

¹⁰² Velitelství VIII. sboru (*Korpskommando*), v době války vojenskému velitelství v Praze (*Militärkommando in Prag*), bylo podřízeno osm doplňovacích okresních velitelství (*Ergänzungsbezirkskommanden*) se sídly v Praze, Berouně, Chebu, Plzni, Písku, Benešově, v Jindřichově Hradci a Českých Budějovicích. GLÜCKMANN, Karl. *Das Heerwesen der österreichisch-ungarischen Monarchie*. 12. Aufl. Wien : Seidel & Sohn, 1911, s. 287.

¹⁰³ Detailní líčení průběhu převratu uvádí: KLIMEK, Antonín. *Říjen 1918 : vznik Československa*. 1. vyd. Praha; Litomyšl : Paseka, 1998, zejména s. 182-272. Podrobnou analýzu dění z pohledu obou zúčastněných stran včetně obsáhlé bibliografie viz PLASCHKA, Richard Georg; HASELSTEINER, Horst; SUPPAN, Arnold. *Innere Front : Militärassistentz, Widerstand und Umsturz in der Donaumonarchie 1918*, Bd. 2.: Umsturz. München : R. Oldenbourg, 1974, zejména s. 158-175.

¹⁰⁴ Jindřich Fügner, jeden ze zakladatelů Sokola, byl setníkem a pobočníkem národní gardy v roce 1848. SOUKUP, František Alois. *Idea národní armády*. VI. vydání. Praha : Svaz československého důstojnictva, 1937, s. 17.

Na jeden z dobových výrazů symbolického sepjetí mezi událostmi roku 1848 a 1918 jsem narazil v prvním svazku tématické sbírky tisku *Československá republika 28. října – prosinec 1918*. (Knihovna VHU, sign. P NA 8/1918). Jakýsi prolog představuje sedm úvodních listů věnovaných událostem roku 1848, poté následuje tisk z doby převratu. Exemplář byl svázan v roce 1919.

referáty a určení důstojníci k jejich vedení, přitom šlo bez výjimky o příslušníky bývalé rakousko-uherské armády.¹⁰⁵

3.1.1 Výbor národní obrany

Uklidnění vojenské situace přineslo také úpravy kompetencí na nejvyšších místech revoluční vojenské správy. Bylo dobojováno a v Pánském klubu Obecního domu zasedla k jednání desítka politických a odbojových funkcionářů.¹⁰⁶ Na první schůzi 30. října byl ustaven *Výbor národní obrany*, jenž se stal „nejvyšší vojenskou instancí ve smyslu plné moci udělené Ná[r]odním výborem.“¹⁰⁷ Předsedou byl zvolen člen Národního výboru a poslanec za agrárníky František Udržal, jeho náměstkem sociálně demokratický poslanec František Modráček. Nejvyšší správce československých vojsk Josef Scheiner měl napříště působit jako výkonný orgán tohoto politického uskupení: „...s plnou mocí rozhodovat v záležitostech běžných a odkladu nesnášejících.“ „V otázkách zásadních musí si vyžádat schválení Výboru N. O.“, pokračovalo usnesení výboru, který tak iniciativu nejvyššího správce podroboval své kontrole.¹⁰⁸ V rámci volné rozpravy se ještě hovořilo o vhodném označení Scheinerova úřadu, ale žádné lepší pojmenování nenašlo uplatnění. Setník Jaroslav Rošický, známý Scheinerův pobočník, charakterizoval ve svých vzpomínkách nejvyšší správcovství jako: „...náhradní funkci za ministra vojenství...“¹⁰⁹ Tou dobou už bylo o vládních postech pro vojenský resort rozhodnuto. V první vládě se o zahraniční a domácí československé vojsko měli podělit dokonce dva ministři.¹¹⁰

Co se týče jednacího řádu, je přinejmenším zajímavé, že Výbor národní obrany nijak nespécifikoval pravidla Scheinerovy účasti na svých schůzích. Stanovil velmi obecně, že ke schůzím výboru, jež jsou jinak důvěrné, budou zváni referenti a podle potřeby i jiní odborní znalci. „Kromě toho budou se konat čas od času a dle potřeby konference širšího rázu,

¹⁰⁵ *Účast vojska v domácím odboji : dle přednášky Jaroslava Rošického proslované v "Cyklu o domácím a zahraničním odboji"*, c. d., s. 36-37.

¹⁰⁶ František Udržal (Česká strana agrární), František Modráček (Československá sociálně demokratická strana dělnická), Jan Hajšman, František Sís (Česká státoprávní demokracie), Václav Johanis (Československá sociálně demokratická strana dělnická), Jan Dvořák (Česká strana agrární), Ing. Jaroslav Štych, JUDr. Vilém Pospíšil, Karel Stanislav Sokol (Česká státoprávní demokracie), Emil Špatný (Česká strana socialistická). *Zápis o ustavující schůzi Výboru národní obrany konané dne 30. října 1918 v Pánském klubu*. VÚA-VHA Praha, f. Výbor národní obrany 1918, k. 1, Zápisy o schůzích.

¹⁰⁷ *Zápis o ustavující schůzi Výboru národní obrany konané dne 30. října 1918 v Pánském klubu*. VÚA-VHA Praha, f. Výbor národní obrany 1918, k. 1, Zápisy o schůzích.

¹⁰⁸ Tamtéž.

¹⁰⁹ Citováno dle KLIMEK, Antonín. *Říjen 1918 : vznik Československa*, c. d., s. 276-277.

¹¹⁰ V Prozatímní československé vládě vytvořené 26. 9. a vyhlášené 14. 10. 1918 byl jmenován ministrem války, resp. vojenství M. R. Štefánik. Na konci října 1918 při Ženevských jednáních E. Beneše s čs. poselstvem z vlasti bylo křeslo ministra „zeměbrany“, tj. ministra národní obrany, přislíbeno V. J. Klofáčovi. KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl první, Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*, c. d., s. 31.; KLIMEK, Antonín. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Sv. XIII : 1918-1929. 1. vyd. Praha; Litomyšl : Paseka, 2000, s. 24.

k nimž zváni budou vedle referentů také jiní velitelé a osoby, jichž bezprostředního slyšení bude potřeba.“¹¹¹ Do jaké kategorie patřil Josef Scheiner, není známo. Jisté je, že se během krátké existence výboru dostavil k pěti jednáním, přičemž druhou schůzi konanou 31. října řídil místo nepřítomného Udržala.¹¹²

3.1.2 Vrchní velitel a nejvyšší správce

Destruktivní fáze revoluce odstranila starý systém a nově se tvořící postavila před řadu zkoušek, na nichž měl prokázat své konstruktivní schopnosti. Nastával čas koncepční práce, která od pověřených osob žádala odbornou erudici a pokud možno zkušenosti. Ani Josef Scheiner, schopný organizátor masových předválečných sokolských sletů, ani jeho pobočníci v hodnostech subalterních důstojníků však nebyli připraveni pro vedení vojenských záležitostí na nejvyšší úrovni. Těchto limitů si byl Scheiner dobře vědom, a tak 30. října oslovil polního podmaršálka ve výslužbě Jana Diviše a jménem Národního výboru jej vyzval k převzetí velení československého vojska.¹¹³ Diviš se chopil nabízené funkce vrchního velitele již příštího dne, kdy v přítomnosti Josefa Scheinera složil slib do rukou místopředsedy Národního výboru Antonína Švehly.¹¹⁴ Vzájemné postavení obou vrcholných orgánů upřesnila ještě týž den druhá schůze Výboru národní obrany. Na jednání, kterému výjimečně předsedal Scheiner, byl vrchní velitel ustanoven zástupcem nejvyššího správce. Oba společně tvořili vrchní vojenské velitelství pro celou oblast státu a prozatím také zemské velitelství v Čechách.¹¹⁵ V souvislosti s výkonem vrchního velení přijal Výbor ještě jedno rozhodnutí: „*Aby získána byla důvěra v širokých vrstvách, bud'tež všechny akty podmaršálka Diviše spolupodepsány Drem. Scheinerem.*“¹¹⁶ Jednání vrchního velitele měla zaštitovat tehdy nesporná autorita nejvyššího správce. Jiní odborníci z řad důstojnictva rakousko-uherské armády, vyžádání československou armádou na exponovaná místa, se museli smířit s přidělením tzv. občanských zástupců, jejichž úkolem byla nejen podpora autority, ale také ideologický dohled. Náčelník Sokola Jindřich Vaníček takto například působil

¹¹¹ Tamtéž.

¹¹² Výbor národní obrany se do svého zrušení sešel celkem osmkrát. Scheiner se účastnil jednání ve dnech 31. 10., 2., 8., 12. a 15. 11. 1918. VÚA-VHA Praha, f. Výbor národní obrany 1918, k. 1, Zápisy o schůzích.

¹¹³ Ing. Jan Diviš (* 24. 10. 1862 – † 8. 8. 1934) Někdejší vojenský velitel v Sarajevu. V říjnu 1916 byl na vlastní žádost penzionován. Žil v Praze a v září 1918 vešel ve spolupráci s Národním výborem. Prvopis kvalifikační listiny, část I. : popis služební činnosti. VÚA-VHA Praha, f. Kvalifikační listiny vojenských osob. Biografický medailon viz FIDLER, Jiří; SLUKA, Václav. *Encyklopedie branné moci Republiky československé 1920-1938*. 1. vyd. Praha : Libri, 2006, s. 162-163.

¹¹⁴ Prvopis kvalifikační listiny, část I. : popis služební činnosti. VÚA-VHA Praha, f. Kvalifikační listiny vojenských osob.

¹¹⁵ *Zápis o schůzi konané dne 31. října 1918 na vojenském velitelství: body 16.* VÚA-VHA Praha, f. Výbor národní obrany 1918, k. 1, Zápisy o schůzích.

¹¹⁶ *Zápis o schůzi konané dne 31. října 1918 na vojenském velitelství: bod 17.* VÚA-VHA Praha, f. Výbor národní obrany 1918, k. 1, Zápisy o schůzích.

u generálmajora Smrčka, jenž stál od 1. listopadu 1918 v čele pražského staničního (později posádkového) velitelství.¹¹⁷ Ohledy na citlivé veřejné mínění, vedly Výbor národní obrany k rozhodnutí, aby ke každé významné vojenské služební cestě vždy připojil některého ze svých členů.¹¹⁸

V listopadových dnech mělo vrchní velitelství mnoho práce s podchycením vojenského živlu a jeho nasměrováním žádoucími směry. Jediným logickým a opravdu smysluplným prostředkem k ovládnutí situace bylo využití stávajících byrokratických mechanismů zděděných po vojenské správě monarchie. Doplňovací okresní velitelství společné armády, zeměbrany a domobrany, dislokovaná v českých zemích disponovala evidencí odvedeného mužstva, a tak představovala solidní základ pro konsolidaci válkou rozháraných vojenských poměrů. Do českých zemí živelně proudily železniční transporty přeplněné vojáky i jednotkami v různém stádiu organizace. Ty soudržnější a spolehlivější byly postupně dirigovány k zajištění historických hranic českých zemí.

3.1.3 Ministerstvo národní obrany

Pro stabilitu československého státu bylo nezbytné, aby co nejdříve získal ústavní rámec, neboť Národní výbor představoval pouze provizorium převratových událostí. Ve své legislativní činnosti si netroufal podnikat zásadní kroky bez požehnání vedení zahraničního odboje. První pokyny pro další konsolidaci ústřední moci přivezli po poradě s E. Benešem delegáti ze Ženevy 5. listopadu 1918. Následovala horečná přípravná činnost s cílem co nejdříve svolat ústavodárné Národní shromáždění. Národní výbor na své poslední schůzi 13. listopadu schválil prozatímní ústavu,¹¹⁹ na jejímž základě se příštího dne sešlo Revoluční národní shromáždění, aby slavnostně vyhlásilo Československou republiku, zvolilo hlavu státu a jmenovalo první vládu. Křeslo ministra národní obrany v ní zaujal předem vybraný kandidát československých socialistů, populární antimilitarista a poslanec říšského sněmu Václav Jaroslav Klofáč. Provázela jej pověst velkého propagátora miličního vojska a politického vizionáře. Už před válkou se zabýval švýcarským systémem a agitoval pro něj

¹¹⁷ MARŠÁLEK, Zdenko. Armáda v roce jedna – nový duch versus kontinuita. In HÁJEK, Jan ... [et. al.]. *Moc, vliv a autorita v procesu vzniku a utváření meziválečné ČSR (1918-1921)*. Praha : Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i., 2008, s. 38. ZAPLETAL, Řehoř. *Druhý čs. pěší pluk dobrovolnický : jeho organizace a činnost v rámci celkového přehledu vývoje naší armády v době obsazování Slovenska*. I. díl. Praha : Vojenský archiv RČS, 1928, s. 8.

¹¹⁸ *Zápis o schůzi konané dne 31. října 1918 na vojenském velitelství: bod 17*. VÚA-VHA Praha, f. Výbor národní obrany 1918, k. 1, Zápisy o schůzích.

¹¹⁹ Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna. *37/1918 Sb. : Zákon ze dne 13. listopadu 1918 o prozatímní ústavě*. [online]. 2003, 25. 8. 2003 [cit. 2009-04-15]. Dostupný z WWW: <http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1918.html>.

v plénu říšské rady.¹²⁰ Jako opoziční poslanec kritizoval poměry a uspořádání mnohonárodnostního vojska. V československém Národním shromáždění stanul na opačné straně a jako vládní činitel měl prokázat své konstruktivní schopnosti.

Hned nazítří, 15. listopadu, se ministr Klofáč zúčastnil posledního zasedání Výboru národní obrany. Přednesl úvodní projev, v němž hovořil o vhodné organizaci „*národní síly*“ a zdůraznil nutnost silné autority i ve vojsku vybudovaném v duchu bratrství a demokracie. Dále členy seznámil se záměrem vydávat v režii MNO vlastní vojenský popularizační časopis s příznačným názvem: „*Bratrství – list československé milice*“.¹²¹

Soudě podle dikce zápisu, byl Klofáč jako ministr vůči Výboru národní obrany v nižším postavení. V jednom z bodů „*se doporučuje*“, aby i nadále vysílal do různých oblastí kontrolní a pozorovací komise za účelem informování o stavu vojska.¹²² Na jiném místě byl vyzýván, aby co nejdříve předložil osnovu zákona, která by přechodně určila pravidla vojenské služby, dokud se nestanoví konečná zákonná úprava miliční branné povinnosti.¹²³ Když nakonec Klofáč prezentoval svůj návrh na zřízení tzv. Zeměbranecké rady, širokého poradního sboru při MNO, složeného ze zájemců z vojenských i občanských kruhů, výbor mu navrhl, aby svůj návrh upřesnil a předložil jej při nejbližší schůzi brannému výboru.¹²⁴

Vznik ústavně odpovědných institucí – Národního shromáždění¹²⁵ a ministerstva národní obrany – vedl k pochopitelným změnám ve struktuře improvizované vojenské správy.

Výbor národní obrany, jenž svoji svrchovanost nad vojskem odvozoval od Národního výboru, ukončil svoji činnost sám na schůzi 15. listopadu 1918. Zatímco jeho správní a výkonné pravomoci převzalo MNO, legislativní a kontrolní připadly brannému výboru.¹²⁶ Ten byl na půdě Revolučního národního shromáždění ustaven téhož dne dopoledne. 19. listopadu se konaly volby členstva. Předsedou se stal Udržal a místopředsedou Modráček.

¹²⁰ KLOFÁČ, Václav Jaroslav. *Armáda a český národ : vojenské řeči na říšské radě a v delegacích r. 1908*. Praha : Ant. Hajn, 1908. 56 s.

¹²¹ *Zápis o schůzi VNO, konané dne 15. listopadu 1918 : bod 2*. VÚA-VHA Praha, f. Výbor národní obrany 1918, k. 1, Zápisy o schůzích.

¹²² Tamtéž, *bod 5/13*.

¹²³ Tamtéž, *bod 13*.

¹²⁴ Tamtéž, *bod 14*.

¹²⁵ Nejvyšší zákonodárný orgán tvořilo jednokomorové Národní shromáždění vzniklé rozšířením Národního výboru podle zákona o prozatímní ústavě z 13. listopadu 1918. Blíže viz *První československá ústava : diskuse v ústavním výboru v lednu a únoru 1920*. [Zprac.] Eva Broklová. Praha : Ústav pro soudobé dějiny ČSAV, 1992. 221 s.

¹²⁶ *Československá branná moc v prvním roce republiky : pamětní spis věnovaný u příležitosti prvního výročí samostatnosti dne 28. října 1919 ministrem národní obrany Václavem Klofáčem veliteli čs. branné moci prezidentu Dru Tomáši G. Masarykovi*. Ed. V. K. Blahník. Tištěno jako rukopis. Praha : Ministerstvo národní obrany, 1919, s. 20. Zdenko Maršálek uvádí, že MNO převzalo celou působnost Výboru národní obrany. Domnívám se, že spíše došlo k rozdělení kompetencí mezi branný výbor a MNO. MARŠÁLEK, Zdenko. *Armáda v roce jedna – nový duch versus kontinuita*. In HÁJEK, Jan ... [et. al.]. *Moc, vliv a autorita v procesu vzniku a utváření meziválečné ČSR (1918-1921)*. Praha : Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i., 2008, s. 34.

V šestnáctičlenném sboru zasedalo šest bývalých činovníků Výboru národní obrany.¹²⁷ Šlo v podstatě o jeho rozšíření a přenesení na politickou půdu Národního shromáždění.

3.1.4 Zrušení Vrchního vojenského velitelství v Praze

Dalším revolučním orgánem, jehož osud poznamenaly nejen ústavní změny, ale i mezinárodně-politické ohledy, bylo Vrchní vojenské velitelství v Praze. Na základě usnesení vlády byl 18. prosince 1918 polní podmaršálek Jan Diviš odvolán z postu vrchního velitele čs. vojsk a ustanoven zemským velitelem pro Čechy v Praze.¹²⁸ Změnou struktury a vznikem ministerstva národní obrany nastala situace, kdy nebyly jasně upraveny vzájemné kompetence zmíněného ministerstva a Vrchního vojenského velitelství. Takový stav vyvolával zmatky a nejistotu u podřízených složek, protože nařízení nezřídka přicházela od obou míst nebo případně od žádného. Tato nezdravá dvoukolejnost byla řešena v souvislosti s blížícím se příjezdem čs. armádního sboru z Itálie vedeného generálem Luigim Piccionem, jenž trval na tom, že „...nemůže být podřízen v žádném ohledu generálu cizí armády, nebo některému z našich generálů, kteří do uzavření příměří snad byli ve svazku rakousko-uherské armády.“¹²⁹ Dohoda uzavřená mezi československou a italskou stranou ohledně postavení skupiny italských důstojníků a vojáků, kteří přijížděli s čs. sborem, stanovila, že tito měli podléhat výhradně československé vládě. Velmi nestandardně se vrchní velení ocitlo v kompetenci ministerstva národní obrany, které je po příjezdu sboru částečně delegovalo na generála Luigi Picciona. Ten byl ještě v době své nepřítomnosti jmenován vrchním velitelem, ovšem s omezenou působností na operační oblast Slovenska.¹³⁰

¹²⁷ Vznik branného výboru viz Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna. *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna : Digitální knihovna : Národní shromáždění československé 1918-1920 - stenoprotokoly : 2. schůze (pátek 15. listopadu 1918)* [online]. 2003 , 25. 8. 2003 [cit. 2009-04-15]. Dostupný z WWW: <<http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/002schuz/s002001.htm>>.

Volba členů branného výboru viz Tamtéž, *3. schůze (úterý 19. listopadu 1918)* [online]. 2003 , 25. 8. 2003 [cit. 2009-04-15]. Dostupný z WWW:

<<http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/003schuz/s003002.htm>>.

¹²⁸ Ing. Jan Diviš : Prvopis kvalifikační listiny, část I. : popis služební činnosti. VÚA-VHA Praha, f. Kvalifikační listiny vojenských osob.

¹²⁹ Citováno dle KLÍPA, Bohumír. Italská vojenská mise v Československu. *Historie a vojenství*. 1995, roč. XLIV, č. 3, s. 34.

¹³⁰ BŘACH, Radko. *Generál Maurice Pellé : První náčelník hlavního štábu čs. branné moci*. Praha : Ministerstvo obrany České republiky – AVIS, 2007, s. 66. Velmi podrobně viz KLÍPA, Bohumír. Italská vojenská mise v Československu. *Historie a vojenství*. 1995, roč. XLIV, č. 3, s. 32 a n.

3.1.5 Nejvyšší správce čs. vojsk – změna postavení

Prováděcí nařízení Klofáčova ministerstva národní obrany, které ke dni 18. prosince 1918 zrušilo vrchní vojenské velitelství, také určilo, že „*dosavadní nejvyšší vojenský správce p. Dr. Scheiner přechází k ministerstvu*“.¹³¹

Postupné organizační a strukturální proměny vyprázdnily obsah původně vrcholné revoluční funkce nejvyššího správce československých vojsk a to tak, že mu nakonec zbýval jen zlo-mek původních pravomocí. V rámci nového podřízení ministerstvu národní obrany mu byla vyčleněna nepříliš jednoznačná agenda obnášející „*věci osobního rázu, intervence sokolské a věci vojensko-politické*“.¹³² Vzhledem ke skutečnosti, že sokolské dobrovolnické formace stále tvořily nezanedbatelnou část vojenských sil mladé republiky, dostal se Scheiner do pozice jakéhosi „styčného důstojníka“ sokolstva při MNO. V písemném styku se na jeho osobu obraceli jak jednotlivci, tak i celé sokolské jednoty, aby v jejich zájmu intervenoval na patřičných místech vojenské správy. Právě toto působení odvozené z postavení starosty Sokola zaujímal dominantní část Scheinerovy celkové pracovní náplně. Zatímco vliv na výše zmíněnou oblast mu nikdo příliš neupíral, byla jeho pravomoc v otázkách personálií a vztahu vojska k politice a veřejnosti problematičtější. Zde totiž mohlo docházet ke kompetenčním kolizím s prezídiem ministerstva národní obrany. Co se týče vytíženosti úřadu Nejvyššího správce čs. vojsk, údaje z kancelářských knih dokládají výrazný pokles písemné agendy v horizontu dvou měsíců – listopadu a prosince. Zatímco množství vypravených vlastních čísel jednacích mírně stoupl, počet přijatých spisů klesl o více než polovinu.¹³³ Ve srovnání s tím, celková agenda ministerstva národní obrany v téže době kontinuálně narůstala – v prosinci téměř o dvojnásobek.¹³⁴ Z uvedených dat lze důvodně usuzovat na ztrátu vlivu instituce Nejvyššího správce v rámci ministerstva národní obrany. Třebaže by Scheiner rád projevoval iniciativu, jeho vágní postavení, jež bylo reziduem revolučních poměrů a nemohlo se opřít o žádné normativní vymezení kompetencí, bylo závislé na vůli a jednání ministerských odborů.

¹³¹ Citováno dle MARŠÁLEK, Zdenko. Armáda v roce jedna – nový duch versus kontinuita, c. d., s. 57 (text v poznámce).

¹³² Stručná charakteristika je uvedena v elenchu z Scheinerovy kanceláře. *Nejvyšší správa českých vojsk : Kniha došlých a vypravených podání*. VÚA-VHA Praha, f. GI, jednací protokoly.

¹³³ V listopadu bylo kanceláří Nejvyššího správce vypraveno 41 vlastních čísel jednacích, přijato 432. Následující měsíc vykázala 50 vlastních čísel jednacích, přičemž jich k vyřízení obdržela 199. *Nejvyšší správa českých vojsk : Kniha došlých a vypravených podání* [1918]. VÚA-VHA Praha, f. GI, jednací protokoly.

¹³⁴ Statistika frekvence jednacích čísel v MNO vykazovala ke dni 30. 11. 1918 5063 čísel jednacích, o měsíc později počet 13 763 (nárůst cca o 172%). *Československá branná moc v prvním roce republiky*, c. d., s. 87.

3.1.6 Příjezd prezidenta T. G. Masaryka do ČSR

Příjezd prvního prezidenta T. G. Masaryka 21. prosince 1918 byl událostí, která se měla rovněž promítnout do struktury vojenské správy, byť jen nepřímo. Vstupem na půdu Československé republiky se v plné míře ujímal svých prezidentských kompetencí, které mu vymezovala prozatímní ústava z 13. listopadu. Podle jejího znění byl do té doby zcela zastupován vládou.¹³⁵ Dlužno říci, že T. G. Masaryk byl s rozsahem pravomocí, které prezidentovi tato listina v rámci ústavního pořádku stanovila, velmi nespokojen – daleko více by mu konvenoval americký model, v němž vládu vede prezident.¹³⁶ Sice byl nejvyšším velitelem vojska, měl právo jmenovat důstojníky, státní úředníky a soudce počínaje VI. hodnostní třídou nahoru, neposkytovala mu však žádné legální prostředky k zasahování do chodu Revolučního národního shromáždění, které samo jmenovalo, kontrolovalo a odvolávalo vládu. Takto nastavený systém, jenž považoval funkci prezidenta spíše za reprezentativní než za reálně výkonnou, platil až do první novelizace ústavy z 23. května 1919.¹³⁷ Teprve na jejím základě mohl prezident vládu jmenovat, rozpustit, či jí v případě potřeby předsedat. Také mu bylo umožněno přímou cestou vyžadovat zprávy a zvat si k jednáním ministry i vládu.¹³⁸

Masaryk, který se nehodlal smířit s úlohou, přisouzenou mu prvním zněním ústavy, hledal alternativní přístupy k prosazení svých mocenských ambicí jak ve správě civilní, tak vojenské. Jako jeden z příkladů může posloužit způsob, jímž budoval svoji vojenskou kancelář. Záhy po příjezdu na území republiky na železniční stanici v Horním Dvořišti jmenoval jejím náčelníkem podplukovníka Otakara Husáka, který později vzpomínal: „*President stručně, věcně jako vždy, odpovídá, děkuje, rozhlíží se kolem a povídá: ‚A teď do práce, udělám si svoji kancelář a toho si vezmu s sebou‘ – prstem ukazuje na mne, nápadného modrou uniformou ve shluku lidí. [...] Tak jsem se stal náčelníkem jeho vojenské kanceláře; nikdy jsem žádný dekret nedostal.*“¹³⁹ Masarykova autorita ve společnosti byla v plné síle a poskytla mu oporu k takovým mocenským krokům, jež daleko spíše odpovídaly monarchovi, než hlavě parlamentní demokracie, uvážíme – li, že Vojenská kancelář prezidenta

¹³⁵ „§ 8 : *Mešká-li prezident mimo hranice státu, anebo je-li místo jeho uprázdněno, vykonává zatím jeho práva vláda, která může jednotlivými úkony pověřiti svého předsedu.*“ Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna. 37/1918 Sb. : *Zákon ze dne 13. listopadu 1918 o prozatímní ústavě.* [online]. 2003 , 25. 8. 2003 [cit. 2009-04-15]. Dostupný z WWW: <http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1918.html>.

¹³⁶ KLIMEK, Antonín. *Velké dějiny zemí Koruny české.* Sv. XIII : 1918-1929. 1. vyd. Praha; Litomyšl : Paseka, 2000, s. 23.

¹³⁷ Zákon č. 271 ze dne 23. května 1919, kterým se mění zákon o prozatímní ústavě. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého.* 1919, částka 58 (31. 5. 1919), s. 373-374.

¹³⁸ K vývoji prezidentských pravomocí přehledně: *Národní shromáždění Republiky československé v prvním desetiletí.* Praha : PPS a PS, 1928, s. 468-475.

¹³⁹ HUSÁK, Otakar. *Jdi!* [paměti]. Díl 3., *Občan slouží–Budování armády*; s. 604. Nepublikovaný strojopis uložen v ANM, f. Otakar Husák.

republiky nenašla právní zakotvení v ústavním systému Československé republiky až do prosince 1919.¹⁴⁰ K zamyšlení se nabízí paralela s institucí císaře Františka Josefa I., tzv. *Militärkanzlei Seiner Majestät des Kaisers* čili Vojenskou kanceláří Jeho Veličenstva císaře, která působila jako prostředník mezi císařem, ministerstvem války a vrchním velením. Je otázkou, zda měl Masaryk tento model před očima, když budoval svoji vlastní vojenskou kancelář. Mnoho jiných alternativ v našem prostoru nebylo k dispozici.

3.2 Generální inspektorát čs. vojsk

3.2.1 Josef Scheiner generálním inspektorem čs. vojsk

Scheinerovu osobu jsme opustili na pozici Nejvyššího správce čs. vojsk, která se však v důsledku výše popsaného vývoje ve vojenské správě natolik odchýlila od svého původního vymezení, že byla v podstatě koncem prosince 1918 organizačně vyšachována. Sám Scheiner si tuto skutečnost nejspíš uvědomoval, a tak se 29. prosince obrátil na prezidenta s abdikčním dopisem. V jeho úvodu rekapituloval sokolský vůdce okolnosti, za nichž se dal do služeb vojska: „*Vyzván byv v den prohlášení naší republiky Národním Výborem, abych převzal vrchní správu českých vojsk, učinil jsem tak ochotně a ze všech sil svých snažil jsem se o to, aby náhlý přechod z bývalého poddanství ve svobodný stát proveden byl klidným a důstojným způsobem a aby na místě trosek staré, sešlé armády mohl býti vytvořen narychlo nový stav na záchranu prvých našich požadavků státních.*“ Dále komentoval výsledky činnosti svého úřadu: „*Horlivou součinností věrných a oddaných druhů sokolských dílo aspoň do té míry se zdařilo, že umožněno bylo ve dvou prvých měsících vybudovati ministerstvo Národní Obrany, které úkoly mně svěřené postupně na se převzalo, čímž poslání mé skončeno.*“ Sám stvrzoval, že za stávajících okolností nevidí ve svém původním zařazení další perspektivu, a tak se v závěru dopisu obrátil k nejvyšší státní autoritě: „*Dovoluji si Vás proto uctivě žádati za dovolení, abych mohl hodnost mně svěřenou v ruce Vaše složit.*“ Současně se však nezbavoval své občanské odpovědnosti vůči republice: „*Samo sebou se rozumí, že jsem ochoten, kdykoliv mne republika naše zavolá, ji skrovné služby své radostně věnovati.*“¹⁴¹ Pro kompetenční nejasnosti oné doby je příznačné, že Josef Scheiner svoji

¹⁴⁰ Ve zřizovacím zákoně Kanceláře presidenta republiky je Vojenská kancelář presidenta republiky zmíněna pouze jako jedno ze dvou oddělení, přestože fakticky tvořila samostatnou instituci. Zákon č. 654 z 5. prosince 1919, kterým se zřizuje kancelář presidenta republiky. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československé-ho*. 1919, částka 137, s. 1000.

¹⁴¹ Scheiner → TGM, [žádost o uvolnění z funkce Nejvyššího správce čs. vojsk], 29. 12. 1919. VÚA-VHA Praha, f. VKPR, k. 11, čj. 1/pres. Plné znění dopisu viz Příloha 5.

abdikaci adresoval přímo prezidentovi, namísto vládě, které se měl podle prozatímní ústavy zodpovídat s ohledem na své úřední přidělení k ministerstvu národní obrany.

Podplukovník Otakar Husák, náčelník Vojenské kanceláře presidenta republiky, který byl na svém služebním místě bezprostředním svědkem a všímavým pozorovatelem, na tuto situaci později vzpomínal: „*Hned v prvních dnech úřadování bylo nutno vyřešiti, co se má státi po odchodu Dr. Scheinera z jeho funkce vrchního velitele vojsk v revolučních dnech; žádal o propuštění, neboť sebekriticky tvrdil, že na organizaci mírového vojska nestačí. Mimo to jako starosta Obce Sokolské musel se o ní starati, a to byla práce nemalá, nejen organizační; vždyť po stránce mravní výchovy občanstva mohli jsme se v první řadě spoléhati jen na Sokolstvo. V jeho malém štábu bylo několik vynikajících jednotlivců, kteří zůstali sloužit: náčelník Obce Jindra Vaníček, Dr. Heller, Dr. Němeček, staří Sokolové...*“¹⁴² Prostředí vojenské správy bylo Scheinerovi pochopitelně vzdálenější než spolková atmosféra Sokolského hnutí, s nímž spojil značnou část svého života. Jistě pociťoval nedostatek odborných vojenských znalostí, tolik potřebných pro konstruktivní práci v resortu národní obrany. Proto nepřekvapuje, že tíhnul k návratu do známého prostředí Sokola, zvláště když v důsledku klesajícího vlivu na postu nejvyššího správce mohl získat pochyby o smysluplnosti svého vytížení.

Prezident na Scheinerův abdikací dopis odpověděl posledního dne roku 1918 a není bez zajímavosti, že se jednalo o první akt jeho vojenské kanceláře. Masaryk přitom nešetřil slovy uznání:

*Bratře Scheinere,
vyhovuji Tvé žádosti, abys byl sprostěn svého dosavadního úřadu jako
vrchní správce československých vojsk, a jmenuji Tě generálním inspektorem
československých vojsk.*

*Kompetence Tvého nového úřadu vymezuje se zvláštním nařízením.
Nemohu nepoděkovati Ti za nezištné služby, které jsi v dosavadním
svém úřadě republice prokázal, právě v té nejtěžší a nejzodpovědnější době.*

Tvůj

*T. G. Masaryk*¹⁴³

V tomto listu se poprvé v kontextu popřevratového čs. vojska objevila funkce generálního inspektora, která bez ohledu na domácí revolučně novátorské poměry evokovala

¹⁴² HUSÁK, Otakar. *Jdi!* [paměti]. Díl 3., *Občan slouží–Budování armády*, c. d., s. 630.

¹⁴³ TGM via VKPR → Scheiner, [odpověď, zproštění funkce vrchní správy čs. vojsk a jmenování generálním inspektorem čs. vojsk], strojopis, 31. 12. 1919. VÚA-VHA Praha, f. VKPR, k. 11, čj. 1/pres. Plné znění dopisu viz Příloha 6. Text dopisu byl publikován. *Věstník č. s. ministerstva národní obrany*. 1919, roč. II, část 1. (4. 1. 1919), s. 1.

spíše starou vojenskou tradici. Tu Masaryk v určité modifikaci hodlal využít k zvýšení svého vlivu ve vojsku.

3.2.2 První vymezení kompetencí

Vzápětí po jmenování Josefa Scheinera generálním inspektorem, stanovila Vojenská kancelář presidenta republiky kompetence, které tuto instituci zasazovaly do stávajících vojenských struktur (viz Příloha 7.)¹⁴⁴ Zejména šlo o to, jak vymezit postavení vůči ministerstvu národní obrany.

Generální inspektorát byl výkonným orgánem presidenta republiky a jako takový mu přímo podléhal.

V rámci utvářejícího se československého vojska spočíval hlavní úkol generálního inspektora v dohledu nad výchovou a výcvikem vojenských formací. Prostřednictvím inspekcí měl sbírat informace jak o úrovni výcviku, tak o účelnosti nařízení, která se výcviku týkala. Další okruh jeho působnosti představovaly personálie, které obnášely hodnocení velitelských kádrů, jejich způsobilosti k zastávaným pozicím i všeobecných schopností. Dále se měl zaměřovat na oblast sociální interakce, a to nejen uvnitř vojenského systému (poměr důstojníků k mužstvu v jednotce), ale i navenek vůči civilní společnosti (vojenská posádka k obyvatelstvu). Stranou jeho zájmu neměly zůstat ani materiální životní poměry. Tím spíše, že se poválečná nouze dotýkala takřka všech oblastí vojenského organismu – od stravování, přes vystrojení a vyzbrojení, až po ubytování vojáků.

Generální inspektor československých vojsk byl při inspekcích oprávněn nařídít okamžitou nápravu zjištěných nedostatků, přičemž nesměl vydávat rozkazy, které by rušily, nebo měnily platné předpisy a nařízení.

O výsledcích inspekční činnosti měl informovat nejen presidenta republiky, ale také ministra národní obrany. Ten mohl ke zjištěným skutečnostem zaujmout vlastní stanovisko a podle toho ze své nařizovací moci zasáhnout.

Ke všem výše zmíněným oblastem byl generální inspektor oprávněn předkládat vlastní podnětné návrhy. Ministerstvo národní obrany bylo povinno generálního inspektora uvědomit před vydáním všech zásadních nařízení, která se týkala uvedených oborů. Před jmenováním vyšších velitelů (počínaje velitelem pluku, čili od VI. hodnostní třídy) si generální inspektorát vyhradil právo vlastního vyjádření.

¹⁴⁴ VKPR → GI. *Vymezení kompetence generálního inspektora čs. vojsk* (nesignovaný, nedatovaný strojopis, čj. 2 z 1919). VÚA-VHA Praha, f. GI, k. 1, čj. 8.

Dekret vymezující Scheinerovy kompetence uváděl v závěrečné pasáži dvě nikoli nevýznamná opatření: „*Dokud M. N. O. nebude plně zorganizováno, zastupuje gen. insp. ministra N. O. a přejímá na se vedení těchto oborů...*“, dále následoval výčet sedmi odborů a oddělení ministerstva,¹⁴⁵ jejichž předsednická křesla vesměs nebyla na počátku roku 1919 obsazena.

První opatření odkazuje na způsob, jímž prezident minil ve vojenské správě nahradit mocenské páky ústavou mu odepřené – v konstitutivní době určil svého exponenta zástupcem odpovědného ministra.

Vedení ministerských odborů a oddělení se měl generální inspektor na přechodnou dobu zhostit patrně proto, aby přispěl ke koordinaci organizačních prací a také aby získal přehled o jejich agendě.

Scheiner se jako právník mohl odborně uplatnit nejen při projednávání legislativně-právních záležitostí, ale mohl kompetentně zasáhnout i do otázek vojenské justice. Jako sokolský matador měl jistě co říci i k tvorbě českého vojenského názvosloví, zvláště když třeba při pořadovém výcviku vojsko čerpalo ze sokolské povelové terminologie. Veškerá zásadní opatření, která by učinil v čele zmíněných odborů a oddělení, byl ovšem povinen předkládat ke schválení ministru národní obrany.

Další zásadní úkol, který byl nastíněn dekretem o kompetencích, vyplýval z dobového zaujetí uspořádat republikánské vojsko na bázi milice. Generální inspektor měl vypracovat návrh na strukturální a systémové změny vojenské správy za účelem přechodu na miliční soustavu. Předpokládalo se, že při této práci uplatní Scheiner své dlouholeté zkušenosti s vedením sokolské organizace, která se ve své podstatě už odedávna tvářila jako jakási „kryptomilice“.

O tom, jaké pohnutky vedly prezidenta Masaryka k vymezení takových kompetencí pro generálního inspektora, je možné spekulovat. Jistě nechtěl přijít o člověka Scheinerova formátu a autority, poté co skončila jedna etapa jeho veřejného působení. Jistě se nehodlal spokojit se skutečností, že jako nejvyšší velitel neměl ústavní prostředky k uplatnění vlastní výkonné moci ve vojenské sféře. Postavení generálního inspektora bylo navrženo minimál-

¹⁴⁵ I. legislativně právní odbor, komise názvoslovná a jazyková při II. odboru, III. vojenský odbor „A“ (operační, etapní, zpravodaj. oddělení, služba kurýrů, organizační, mobilizační, doplňovací oddělení, číselný stav mužstva), IV. vojenský odbor „B“ (technické oddělení, dělostřelecké, válečný průmysl, komunikační a vzduchoplavecké oddělení), V. zdravotní odbor, VI. vojenský justiční odbor, XV. ústřední železniční oddělení. TITL, Zdeněk. *Organizace ministerstva národní obrany a personálie v letech 1918-1939*. Praha : Historický ústav československé armády, 1992, s. 5-8.

ně tak, aby v něm Masaryk získal stabilní zdroj informací ze strategického resortu státní správy.

Právní platnost dekretu o kompetencích nebyla bezproblémová, vzhledem k tomu, že nebyl signován ministrem, nikdy nevyšel ve Věstníku ministerstva národní obrany. Prosazení všech uvedených kompetencí tedy záviselo na autoritě jak prezidenta Masaryka, tak osoby generálního inspektora.

3.2.3 Paralela

Model, jenž prezident Masaryk uplatnil v případě zřízení funkce generálního inspektora československých vojsk, nepředstavoval žádné novum. Určitou paralelu bychom mohli nalézt v dějinách armády habsburské monarchie.

V roce 1898 císař František Josef I. vyčlenil arcivévodu Františka Ferdinanda ke své vlastní dispozici (*zur Disposition des allerhöchsten Oberbefehls*), tj. „k dispozici nejvyššímu vrchnímu velení“, aby se podrobně seznámil s vojenskými mechanizmy. Z titulu svého zařazení arcivévoda prováděl inspekce a účastnil se porad ministerstva války, jehož akta mu byla předkládána k nahlédnutí. Na základě zjištěných skutečností informoval císaře a formuloval vlastní iniciativní návrhy, které měly přispět ke zlepšení bojeschopnosti branné moci.¹⁴⁶ K výkonu tohoto poslání mu byl přidělen osobní štáb a zprvu jen malá vojenská kancelář. František Ferdinand však nenechal svůj úřad ustrnout na původním zadání, naopak jej cílevědomě posiloval v souvislosti s přípravami na převzetí trůnu. Postupně se vojenská kancelář arcivévody-následníka vyvinula v systému rakousko-uherské vojenské správy ve významné středisko vlivu.¹⁴⁷ V srpnu 1913 císař jmenoval Františka Ferdinanda generálním inspektorem veškeré ozbrojené moci (*General-Inspektor der Gesamten Bewaffneten Macht*), čímž mu svěřil všeobecnou inspekční pravomoc a řízení armádních manévřů. Jeho úkolem bylo působit na sladění činnosti všech složek armády a současně se s ním počítalo jako s vrchním velitelem vojsk v případě válečného konfliktu. Ve svém postavení se nezdídka střetával s ministerstvem války, neboť vstupoval do jeho kompetencí.¹⁴⁸

¹⁴⁶ WAGNER, Walter. Die k. (u.) k. Armee-Gliederung und Aufgabestellung. In *Die Habsburgermonarchie 1848-1918 : Band V : Die Bewaffnete Macht*. Hg. von Adam Wandruszka, Peter Urbanitsch. Wien : Österreichische Akademie der Wissenschaften, 1987, s. 367 s.

¹⁴⁷ Blíže viz EGGGER, Reiner. Die Militärkanzlei des Erzherzog-Thronfolgers Franz Ferdinand und ihr Archiv im Kriegsarchiv Wien. In *Mitteilungen des österreichischen Staatsarchivs*, 1957. Bd. 28, s. 141-163.

¹⁴⁸ WAGNER, Walter. Die k. (u.) k. Armee-Gliederung und Aufgabestellung. In *Die Habsburgermonarchie 1848-1918 : Band V : Die Bewaffnete Macht*. Hg. von Adam Wandruszka, Peter Urbanitsch. Wien : Österreichische Akademie der Wissenschaften, 1987, s. 368.

Podobně si s trochou nadsázky Masaryk k vlastní dispozici vyreklamoval Josefa Scheinera, svěřil mu úřad generálního inspektora československých vojsk. Doufal snad, že se situace vyvine obdobně?

3.2.4 Vojenské inspektoráty

V době ustavení generálního inspektorátu včele s Josefem Scheinerem se územní organizace vojenské správy v českých zemích sestávala z bývalých rakousko-uherských doplňovacích okresních velitelství na nejnižším stupni a dvou zemských velitelství v Praze a Brně na stupni nejvyšším.¹⁴⁹ V rámci postupující organizace bylo třeba dotvořit stávající strukturu mezi těmito dvěma póly. Rozkaz ke zřízení brigádních velitelství, který byl za tímto účelem vydán počátkem prosince 1918, nebyl uskutečněn.¹⁵⁰ Teprve rozkaz ze 14. ledna 1919 položil základ tzv. vojenským inspektorátům, jakožto životaschopné alternativě vyšších velitelství. Vzniklo jich celkem šest – v Praze, Plzni, Českých Budějovicích, Hradci Králové, Brně a Moravské Ostravě. Každý z nich měl na starosti čtyři doplňovací okresní velitelství.¹⁵¹

Kromě inspekčních pravomocí srovnatelných s institucí generálního inspektora měly vojenské inspektoráty dohlížet na řádné plnění všech rozkazů vyšších velitelství. Jejich úkol dále spočíval v zajištění přechodné organizace ochrany hranic a v těchto záležitostech měly podávat ministerstvu národní obrany vlastní návrhy. K jejich kompetencím náleželo obstarání asistenčních služeb v případě jakéhokoliv ohrožení. Vojenské inspektoráty vedly také evidenci veškerých podřízených vojenských těles a útvarů. Zabývaly se racionalizací vojenské organizace, když navrhovaly sloučení či rozpuštění jednotlivých vojenských formací. Do hospodářsko administrativní agendy ovšem neměly právo zasahovat a všechny zjištěné závady měly služební cestou hlásit ministerstvu národní obrany. Dle služebního postupu měly vojenské inspektoráty připojit své dobrozdání k většině písemných podání, která přesně směřovala k vyšší instanci – k zemskému velitelství či ministerstvu národní obrany.¹⁵²

Vojenské inspektoráty byly přímo podřízeny zemským vojenským velitelstvím, která jejich hlášení postupovala jednak ministerstvu národní obrany, jednak generálnímu inspek-

¹⁴⁹ SANDER, Rudolf. Organizační a dislokační vývoj československé armády v letech 1918-1939. In *Sborník archivních prací*. 1985, roč. 35, č. 1, s. 6.

¹⁵⁰ Rozkaz Vrchního vojenského velitelství, pres. č. 2132/2 ze 4. 12. 1918. Vojenské inspektoráty : č. 110. *Věstník č. s. ministerstva národní obrany*. 1919, roč. II, část 5 (věcná). (25. 1. 1919), s. 40.

¹⁵¹ čj. 1078/org. ze dne 14. 1. 1919. Vojenské inspektoráty : č. 110. *Věstník č. s. ministerstva národní obrany*. 1919, roč. II, část 5 (věcná). (25. 1. 1919), s. 41.

¹⁵² Výjimku tvořila korespondence doplňovacích, zeměbranceckých doplňovacích a domobraneckých okresních velitelství a dále záležitosti hospodářsko-administrativní, které se řídí přímo na příslušné zemské velitelství. Vojenské inspektoráty : č. 110. *Věstník č. s. ministerstva národní obrany*. 1919, roč. II, část 5 (věcná). (25. 1. 1919), s. 41.

torovi.¹⁵³ Vedle centrálního Scheinerova inspekčního aparátu podřízeného prezidentu republiky tak vznikla na popud ministerstva národní obrany síť inspekčních úřadů s obdobným posláním, které se často překrývalo a doplňovalo s činností generálního inspektorátu. Proto nepřekvapí, že generální inspektorát opakovaně usiloval o jejich přímé podřízení.

Existence vojenských inspektorátů se završila po návratu čs. divizí ze Slovenska na podzim roku 1919. Jejich místo v organizační struktuře zaujaly divizní oblasti.¹⁵⁴

3.2.5 Vnímání Scheinerova generálního inspektorátu

Silvestrovské vydání Českého Slova přineslo krátkou noticku z vojenského prostředí: „*Dr. Scheiner byl jmenován generálním inspektorem československého vojska.*“ A na vysvětlenou dodávalo, že „*má za úkol v první řadě vychovávat členstvo naší armády k pravé demokracii a svobodě.*“¹⁵⁵

Ještě než výnos se Scheinerovým jmenováním vyšel v oficiálním věstníku, veřejnost si již učinila první představy o jeho poslání. Role, kterou mu od převratu společnost přisoudila, kontinuálně přešla do nové funkce. Nadále byl vnímán jako garant demokratického vývoje československého vojska.

Další etapa organizačního vývoje čs. vojska započala symbolicky 13. února 1919 příjezdem francouzské vojenské mise. Skupina vybraných francouzských důstojníků, v jejichž čele stál generál Maurice Pellé, dorazila do Československa, aby pomohla s výstavbou vojska v duchu vítězné francouzské vojenské doktríny.¹⁵⁶

První situační hlášení, která velitel mise generál Pellé zasílal do Paříže francouzskému ministru války a maršálu Fochovi, skýtají pozoruhodné pohledy do zákulisí tehdejších poměrů. Hned ve druhé zprávě, sepsané dva dny po příjezdu, vyjádřil mimo jiné své dojmy o postavení Josefa Scheinera ve funkci generálního inspektora: „*...Po boku ministra národní obrany plní dr. Scheiner úlohy, jež jsou podle mne zatím špatně definovány. Tento dřívější starosta Sokola, který hrál prvořadou roli v revoluci, byl za své služby odměněn titulem generalissima. Možná, že v té době Klofáč a Scheiner zamýšleli organizovat armádu jako miliční. Když si později vláda uvědomila, že se nehodí mít civilního generalissima, vy-*

¹⁵³ Vojenské inspektoráty : č. 110. *Věstník č. s. ministerstva národní obrany*. 1919, roč. II, část 5 (věcná). (25. 1. 1919), s. 41.

¹⁵⁴ SANDER, Rudolf. Organizační a dislokační vývoj československé armády v letech 1918-1939, c. d., s. 6.

¹⁵⁵ Generální inspektor československého vojska. *Denní zprávy. České Slovo*. 1918, roč. X., č. 67 (31. 12. 1918), s. 4.

¹⁵⁶ Blíže viz BŘACH, Radko. První kroky francouzské vojenské mise v Československu (únor – květen 1919). *Historie a vojenství*. 1997, roč. 46, č. 4, s. 3-32. BŘACH, Radko. Příjezd francouzské vojenské mise do Prahy v únoru 1919. *Historie a vojenství*. 1997, roč. 46, č. 2, s. 26-47. BŘACH, Radko. Úvahy představitelů francouzské vojenské mise z let 1919-1925 o úloze Československa v různých variantách konfliktu. *Historie a vojenství*. 2003, roč. 52, č. 2, s. 284-312.

táhla Scheinera se ctí z této situace a jmenovala ho generálním inspektorem vojsk. Beneš mi v Paříži naznačil, že jde o sinekuru. Scheiner nevypadá, že by to tak chápal: je velice aktivní, zasahuje do práce ministerstva. Řekl mi, že je to především on, kdo bude se mnou pracovat, a dle svých slov se mi dal k dispozici.“¹⁵⁷ Jak vidno, Pellé se sice vyjadřoval shovívavě, ale dobré mínění o rozložení vrcholných funkcí v čs. vojsku rozhodně neměl. Z toho, co již zaznělo o okolnostech Scheinerova jmenování, nelze souhlasit s Pellého interpretací. V každém případě však ukazuje na rozporuplné výklady, které doprovázely vznik a činnost generálního inspektorátu.

Scheiner nebyl na vykonávání svěřených úkolů sám, třebaže žádný výnos oficiálně nestanovil, z kolika a jakých spolupracovníků může sestavit vlastní štáb.¹⁵⁸ Při velkém dislokačním roztržštění vojenských posádek v českých zemích bylo iluzorní, aby jedna osoba prováděla pravidelně, rovnoměrně a hlavně efektivně inspekční činnost. K tomu navíc zpracovávala podrobné elaboráty s vlastními komentáři ke všem zjištěným nedostatkům. Bylo třeba také monitorovat oblast Slovenska.

Do čela štábu Scheinerova generálního inspektorátu zasedl podplukovník František Ševčík, zkušený odborník s válečnou praxí z rakousko-uherského vrchního armádního velitelství (AOK), kde působil déle než tři roky na pozici přednosta skupiny etapního oddělení. Po převratu vykonával od počátku listopadu konceptní službu generálního štábu u vrchního velitelství čs. vojska.¹⁵⁹ Zde se s jeho schopnostmi mohl Scheiner zblízka seznámit. Přestože působil u generálního inspektorátu už od 1. ledna 1919, jeho přidělení potvrdilo Prezídium MNO oficiálně až 13. února.¹⁶⁰

Neméně zdrženlivé bylo prezídium i k ostatním mužům, kteří sloužili v rámci generálního inspektorátu. Šestice legionářských důstojníků obdržela přidělovací dekret se zpožděním až 4. dubna 1919.¹⁶¹

¹⁵⁷ *Mission militaire française auprès de la République Tchécoslovaque 1919-1939 : édition documentaire = Francouzská vojenská mise v Československu 1919-1939 : edice dokumentů.* Serie I. 1919-1925 : svazek 2, A: 1919-1920 : běžné zprávy. Redakce Radko Břach, Frédéric Guelton. 1. vyd. Praha : Vojenský historický ústav Praha; [Paris] : Service historique de l'armée de Terre Vincennes, 1999, s. 97.

¹⁵⁸ GI → MNO osob. odd. *Seznam všech u gener. insp. zařaděných důstojníků, gážistů a civilních úředníků.* Praha, 7. 4. 1919. Odpověď na čj. 223/osob. odd. z 1. 4. 1919. VÚA-VHA Praha, f. GI, k. 2, čj. 598.

¹⁵⁹ František Ševčík : Osobní výkaz, [s. 2]. VÚA-VHA Praha, f. Kvalifikační listiny vojenských osob.

¹⁶⁰ Pres. MNO → GI, *Přidělení podpl. Ševčíka generálnímu inspektorátu*, čj. 282. Došlo 13. 2. 1919. VÚA-VHA Praha, f. GI, jednací protokoly, kniha 1.

¹⁶¹ Pres. MNO → GI, *Přiděl. leg. důst. GI - Kopal, Sýkora, Štilip, Potužník, Sloup, Stadler (výnos MNO čj. 316 pob.)*, čj. 4505/pres. odb. VI. Došlo 4. 4. 1919 jako čj. 616. VÚA-VHA Praha, f. GI, jednací protokoly, kniha 1.

Do sestavy Scheinerova štábu patřil v první řadě major Václav Kopal, velitel 2. polního praporu 32. čs. střel. pluku italských legií a velitel skupiny při obsazování Slovenska, jenž se zapojil do inspekční činnosti koncem února 1919.¹⁶²

Další dva důstojníci pocházeli ze stejného pluku jako major Kopal: kapitán František Štilip, velitel praporu, nastoupil do služby při generálním inspektorátu po svém opožděném návratu do vlasti v březnu 1919. V květnu téhož roku byl povýšen do hodnosti majora a vyslán do Egypta jako repatriační emisar.¹⁶³ Kapitán Prokop Sloup zaujal 13. března post informačního důstojníka generálního inspektorátu. Na Slovensku předtím velel rotě 32. čs. střeleckého pluku. Po třech měsících služby u generálního inspektora byl 13. června ustanoven skupinovým velitelem 11. a 18. střeleckého pluku a odeslán opět na Slovensko, kde tou dobou probíhaly vážné boje s vojsky Maďarské republiky rad.¹⁶⁴

Kapitán Antonín Sýkora, někdejší velitel roty u 22. čs. střeleckého pluku francouzských legií, ke generálnímu inspektorátu nastoupil 25. února 1919 jako referent pro automatické zbraně, auta a letadla. Ve funkci působil až do listopadu 1921, kdy byl přemístěn k MNO.¹⁶⁵

Nadporučík Alois Potužník do konce února 1919 velel v Užockém průsmyku kombinované rotě 31. čs. střeleckého pluku italských legií. Následně sloužil od počátku března do 10. května 1919 u generálního inspektorátu jako informační důstojník.¹⁶⁶

Poručík, později kapitán Richard Stadler od 23. čs. střeleckého pluku francouzských legií doprovázel na inspekčních cestách majora Kopala už od konce února 1919.¹⁶⁷

Generální inspektorát musel svůj vliv ve vojsku zakládat na přirozené autoritě. Proto v personální skladbě jednoznačně dominoval legionářský element, jehož autorita nebyla zatím opotřebena.

Výjimku v čele štábu tvořil podplukovník Ševčík, který se inspekci jednotlivých posádek účastnil pouze výjimečně, dokud nenastoupili legionářští důstojníci.¹⁶⁸ Věnoval se

¹⁶² Václav Kopal : Prvopis kvalifikační listiny, část 1., [s. 2]. VÚA-VHA Praha, f. Kvalifikační listiny vojenských osob.

¹⁶³ František Štilip : Prvopis kvalifikační listiny, část 1., [s. 2]. VÚA-VHA Praha, f. Kvalifikační listiny vojenských osob.

¹⁶⁴ Prokop Sloup : Prvopis kvalifikační listiny, část 1., [s. 2]. VÚA-VHA Praha, f. Kvalifikační listiny vojenských osob.

¹⁶⁵ Antonín Sýkora : Prvopis kvalifikační listiny, část 1., [s. 2]. VÚA-VHA Praha, f. Kvalifikační listiny vojenských osob.

¹⁶⁶ Alois Potužník : Kvalifikační listina, část 1., [s. 4]. VÚA-VHA Praha, f. Kvalifikační listiny vojenských osob.

¹⁶⁷ GI → MNO osob. odd. *Seznam všech u gener. insp. zařaděných důstojníků, gážistů a civilních úředníků*. Praha, 7. 4. 1919. Odpověď na čj. 223/osob. odd. z 1. 4. 1919. VÚA-VHA Praha, f. GI, k. 2, čj. 598. Kvalifikační listina nenalezena. VÚA-VHA Praha, f. Kvalifikační listiny vojenských osob. GI, *Praporek Kopal a por. R. Stadler - ověření k informaci o poměrech posádky v Jindř. Hradci*. Vypraveno 26.2.1919 jako čj. 359. VÚA-VHA Praha, f. GI, jednací protokoly, kniha 1.

vedení jemu důvěrně známé konceptní služby, a tak byl do velké míry ušetřen ústrků, které tehdy společnost bývalým rakousko-uherským důstojníkům připravovala. Všeobecná nedůvěra a opatrnost vůči minulosti těchto důstojníků se promítala do zdráhavého přístupu vojenské správy ohledně jejich přijímání do svazku československého vojska. Podplukovník Ševčík zastávající poměrně vysokou funkci kupříkladu čekal na své oficiální přijetí do léta 1919.¹⁶⁹ Scheiner sice za svého náčelníka štábu intervenoval už koncem února, ale zjevně řízení příliš neurychlil.¹⁷⁰

Legionářští důstojníci přidělení generálnímu inspektorátu podnikali inspekce vojenských útvarů. V jejich hlášeních se často objevovala varování o upadající disciplíně. Prvotní revoluční nadšení ze získané svobody dočasně přebilo mnohé nedostatky, které provázely první poválečné měsíce. S jeho opadáním se však všechny problémy obnažovaly a ve společnosti i ve vojsku vzrůstala nekritická deziluze z poměrů. Ubývající motivaci bylo třeba povzbudit.

Z kancelářských knih generálního inspektorátu vysvítá, že Josef Scheiner byl ve své funkci spíše manažerem rozdělujícím úkoly, než výkonným inspektorem. Zjišťování potřebných dat o stavu vojenských útvarů delegoval zcela na podřízené legionářské důstojníky, které pravidelně vysílal do posádek v českých zemích. Situační hlášení se k Scheinerovi sbíhala dvěma kanály: vedle zpráv vlastních důstojníků končila na jeho stole také periodická hlášení jednotlivých vojenských inspektorátů, zasílaná mu zemskými velitelskými. Mezi přijatými spisy se objevovaly osobní žádosti a sokolské intervence, nechyběla udání na podezřelé dění. Vybraná závažná zjištění Scheiner doplňoval svými komentáři a podněty k řešení a adresoval příslušným odborům ministerstva národní obrany, přičemž přirozeně informoval i prezidenta.

První a zároveň poslední inspekční cestu k vojenským útvarům podnikl Josef Scheiner osobně až ve dnech 8. – 13. dubna 1919.¹⁷¹ Zamířil rovnou na Slovensko a Podkarpatskou Rus.

Od 21. března 1919, kdy v reakci na ultimátum Dohody vznikla Maďarská republika rad, se situace na maďarsko-slovenském pomezí stávala stále napjatější: 25. března bylo v některých oblastech Slovenska vyhlášeno stanné právo. Po vypršení ultimáta zahájila

¹⁶⁸ GI, *Plná moc pro pplk. Ševčíka ohledně prohlídky Albrechtových kasáren*. Vypraveno 8. 1. 1919 jako čj. 12. VÚA-VHA Praha, f. GI, jednací protokoly, kniha 1.

¹⁶⁹ OV 65/1919

¹⁷⁰ GI → OSK, *Dotaz, proč přijetí pplk. Ševčíka a maj. Štyrsy[?] není doposud vyřízeno*. Vypraveno 24. 2. 1919 jako čj. 349. VÚA-VHA Praha, f. GI, jednací protokoly, kniha 1.

¹⁷¹ GI → Piccione (vrch. vel. čs. vojsk na Slov.). *Inspekční cesta na Slovensko - 4 cest. výkazy: Scheiner, Ševčík, Sloup, Žentel*. Vypraveno 7. 4. 1919 jako čj. 651. VÚA-VHA Praha, f. GI, jednací protokoly, kniha 1.

16. dubna rumunská vojska mohutnou ofenzívou do nitra Maďarska. V jejím důsledku se Maďaři stahovali od demarkační čáry na východním a jihovýchodním Slovensku, načež 27. dubna československé jednotky začaly v zájmu zachování pořádku postupovat na evakuovaná území. Začalo první dějství války o Slovensko.¹⁷²

Jak vidno, Scheinerova inspekční cesta probíhala v čase, kdy se v regionu pozvolna schylovalo k vojenské akci. Dojmy, které si generální inspektor přinesl, sděloval ve své zprávě prezídiu MNO: „*Stávající organizace vojenských velitelstev na Slovensku (Piccione, Schöbl, Hennocque) má veliké závady,*“ narážel na nedostatečnou součinnost mezi vrchním velitelem čs. vojsk operujících na Slovensku italským generálem Piccione a francouzským velitelem 3. divize generálem Hennocquem. „*O záležitosti této bude podán ústní referát.*“¹⁷³ Ve své zprávě Scheiner věnoval pozornost také špatné výstroji a výzbroji jednotek přicházejících na Slovensko i nedostatkům železničního spojení. Na sedmi stranách strojopisu podrobil kritice poměry na Slovensku a Podkarpatské Rusi, které nevytvářely právě lichotivý obraz bojové připravenosti vojska. V této souvislosti poněkud překvapivě působí Scheinerovy příští kroky.

3.2.6 Odchod Josefa Scheinera z funkce

Ani čtyři měsíce neuplynuly od doby, kdy se Josef Scheiner obracel na prezidenta T. G. Masaryka s žádostí o zproštění funkce Nejvyššího správce čs. vojsk. Situace v leccem podobná nastala 24. dubna 1919, kdy prezidentovi zaslal na hlavičkovém papíře své instituce následující řádky: „*Poctěn důvěrou Tvoji převzal jsem úřad generálního inspektora našich vojsk, abych přispěl k brzké organizaci tvořící se naši armády. Úkolu tomu snažil jsem se z nejlepších sil svých dostátí až do této chvíle, kdy organizace ujali se vynikající odborníci armády dohodové, v jejich rukách nejlépe příští vývoj branné síly naší je zabezpečen.*“¹⁷⁴ Skutečně, generál Pellé, velitel Francouzské vojenské mise, se organizační práce v československém vojsku chopil cílevědomě. Proti původním idealistickým domácím představám a předpokladům, jež kalkulovaly s armádou na bázi milice, směřoval jistě ke kádrové branné moci. Tímto popřel jeden z úkolů generálního inspektora, pokud vůbec připustíme, že by se Scheiner vedle francouzského generála dostal ke strategickým otázkám vojen-

¹⁷² BŘACH, Radko. *Generál Maurice Pellé : První náčelník hlavního štábu čs. branné moci*. Praha : Ministerstvo obrany České republiky – AVIS, 2007, s. 104-112.

¹⁷³ GI → Pres. MNO. *Inspekční cesta na Slovensko : návrhy*. Čj. 720 z 14. 4. 1919. VÚA-VHA Praha, f. GI, k. 2, č.j. 720.

¹⁷⁴ Scheiner → TGM, [prosba za uvolnění z úřadu generálního inspektora], rukopis, 24. 4. 1919. AÚ TGM, f. TGM – R (MNO), k. 382, složka 2. (Příloha 8.)

ského zřízení. Zdá se, že Scheiner, unavený poměry ve vojsku, rezignoval na možnosti ovlivňovat účelně běh vojenských věcí. Zpátky hleděl k patrně největšímu smyslu svého života – k sokolstvu: „Z důvodů těch považuji své poslání za skončené i prosím proto za dovolení abych mohl úřad svůj v ruce Tvé složit a vrátiti se v řady sokolské, kam celým svým životem a srdcem tíhnu.“ A na závěr „v neobmezené úctě oddaný Dr. Scheiner“ pokorně dodával, jak se slušelo: „Služby mé skromné jsou ovšem republice naší vždy a ve všem pohotovy.“¹⁷⁵

Masaryk si dával na čas. Jeho odpověď nesla datum 10. května:

„Bratře Scheinere,

Důvěřoval jsem Ti plně, když jsi přejímal svůj úřad. Mám stejnou důvěru ve Tvoji soudnost, když svoji inspektorskou činnost chceš změnit návratem k práci pro sokolstvo.

Mně nezbyvá než srdečně Ti poděkovat za energii a dovednost, kterou jsi svému vojenskému úřadu věnoval. Jsem jist, že pro naši republiku budeš pracovat všude a v každém postavení.

Tvůj oddaný [T. G. Masaryk]“¹⁷⁶

S málem informací, které jsou k dispozici, lze stěží zhodnotit, do jaké míry byl Masaryk s Scheinerovou prací spokojen. Masaryk sám byl architektem instituce generálního inspektora československých vojsk jako vlivné osobnosti. Do Scheinera projektoval svou vůli vstupovat do dění v armádě, a tak nejspíš doufal v jeho delší setrvání. Starostu Sokola však brzy přestalo působení ve vojsku naplňovat, přestal v něm vidět své další perspektivy. Svědectví o tom, jak nesl tíhu této funkce, podal ve svých vzpomínkách jeho nástupce, druhý generální inspektor Josef Svatopluk Machar: „...V klubu tu a tam dostávali jsme ukázky z hospodářství, jaké v národní obraně zavládlo a ze slasti spolupráce, jak je dr. Scheiner zakoušel – on sám se nezmínil nikdy ani slůvkem, ale nebožtík Jaroslav Mattuš přinášel je a bouřil, že klub musí zakročit. Klub nezakročil a dr. Scheiner chodil bez vtípů a řečí – dělal dojem někoho, jenž je zavřen a hledá otvor, jímž by se dostal co nejrychleji na svobodu. Když se mu to podařilo, nabyl zase daru jazyka, jen o tom svém vojákování nemluvil nikdy,

¹⁷⁵ Tamtéž.

¹⁷⁶ TGM → Scheiner, [poděkování za službu v úřadu, odpověď na dopis z 24. 4. 1919], nesignovaný strojopis (patrně opis), 10. 5. 1919. AÚ TGM, f. TGM – R (MNO), k. 382, složka 2. (Příloha 9.)

a když jsem potom byl jmenován jeho nástupcem, stiskl mi soucitně roku a prorokoval, že déle než tři měsíce ,to ' nevydržím...“¹⁷⁷

Josef Scheiner se mohl opět plně věnovat sokolskému hnutí. Nadále se veřejně angažoval v Národním shromáždění, v němž zasedal za národní demokracii.¹⁷⁸

Odchodem Josefa Scheinera přišel prezident Masaryk o „svého“ člověka v resortu národní obrany. Nebylo překvapením, že hledal náhradu. Směr, jímž se jeho myšlenky ubíraly naznačily typické, tužkou psané poznámky, která zanechal na originálu Scheinera dopisu: „*Husák=do MNObř presidium?*“¹⁷⁹ Náčelníka své vojenské kanceláře hodlal umístit do prezidia ministerstva národní obrany. Třebaže post generálního inspektora československých vojsk zůstal na další bezmála čtyři měsíce neobsazen, sama instituce se svým aparátem stále plnila svěřené inspekční úkoly.

3.2.7 Intermezzo – generální inspektor v zastoupení

V nastalém provizoriu se vedoucí pozice v rámci generálního inspektorátu ujal hodnostně nejvýše postavený legionář major Václav Kopal, jenž spisovou agendu inspektorátu nadále vedl z titulu zástupce. Podplukovník Ševčík, bývalý rakousko-uherský důstojník, který stál v čele štábu generálního inspektora, byl jmenován k 1. květnu 1919 přednostou vojenského prezidia MNO.¹⁸⁰

Jaké odborné předpoklady měl k této funkci Václav Kopal, vyplývá z přehledu jeho dosavadní vojenské kariéry. Do bojů světové války vstoupil v září 1915, kdy se jako rakousko-uherský záložní důstojník ocitl se svojí četou polních myslivců na ruské frontě. V prvních podzimních bojích padl do zajetí, ale už 15. listopadu 1915 vstoupil v Oděse do srbské dobrovolnické divize jako podporučík. Po absolvování velitelského kurzu se stal velitelem 3. roty 1. praporu 4. pěšího pluku srbské dobrovolnické divise. Účastnil se všech bojů v Dobrudži. V lednu 1917 odešel do Kyjeva k československému vojsku na Rusi a byl přidělen generálmajoru Jaroslavu Červinkovi. V únoru vstoupil do 2. čs. střeleckého pluku na Rusi. Jako velitel půlroty, následně 1. roty se účastnil bojů na Stochodě a u Zborova. V srpnu byl přemístěn ke 4. pluku, kde působil opět jako velitel roty. Ruské prostředí opustil v říjnu 1917 s transportem kapitána Otakara Husáka. Ve Francii v rámci utvořeného 21. střeleckého pluku zaujal post velitele roty a absolvoval příslušné nižší velitelské kurzy

¹⁷⁷ MACHAR, Josef Svatopluk. *Pět roků v kasárnách : Vzpomínky a dokumenty: 1925-1926*. Praha : Aventinum, 1927, s. 91-92.

¹⁷⁸ *Almanach Národního shromáždění*. Sest. JUDr. Michal Navrátil. Praha : tiskem Emila Geistlicha, 1919, s. 97.

¹⁷⁹ Scheiner → TGM, [prosba za uvolnění z úřadu generálního inspektora], rukopis, 24. 4. 1919. AÚ TGM, f. TGM – R (MNO), k. 382, složka 2.

¹⁸⁰ František Ševčík : Osobní výkaz, [s. 2]. VÚA-VHA Praha, f. Kvalifikační listiny vojenských osob.

francouzské armády a stáž u francouzského pěšího pluku. Na jaře 1918 byl ustanoven po-
bočníkem velitele 2. praporu 22. čs. střeleckého pluku, s nímž v srpnu odešel na Alsaskou
frontu. V následujícím měsíci se přesunul do Itálie, kde byl přidělen k 33. čs. střeleckému
pluku italských legií. Bojů o Doss Alto se účastnil opět jako velitel roty. Příměří na italské
frontě uzavřené počátkem listopadu jej zastihlo u 32. pluku. Při návratu do vlasti v prosinci
1918 velel jeho 2. praporu. Účastnil se také obsazování Slovenska, kde vedl skupinu
v Rožňavě. K Scheinerovu generálnímu inspektorátu nastoupil 1. února 1919 a 13. února byl
povýšen na majora.¹⁸¹ Odborně byl Václav Kopal na úrovni subalterního důstojníka s mode-
lovým francouzským výcvikem, kterému byla ve vznikajícím československém vojsku pro-
rokována velká budoucnost. O jeho osobnostních předpokladech se v oficiálních vojenských
záznamech vyskytují jen krátká hodnotící sdělení až z počátku 20. let. Tím cennější jsou
postřehy, které k jeho osobě zanechal souputník a spolubojovník z ruských a francouzských
legií Otakar Husák. Pasáž, která se vztahuje k poměrům mezi českými a francouzskými dů-
stojníky na velitelských pozicích francouzské legie, stojí za uvedení v nezkrácené podobě:

*„...Byly ale horší konflikty. Jeden z našich nejstarších a nejzasloužilejších
důstojníků, poručík Kopal, byl Philipem potrestán domácím vězením, dosti
dlouhým. Byl to statný třicátník, povoláním středoškolský profesor. Přijel se
mnou na svoji vlastní žádost z Ruska, kde vstoupil do Srbského sboru, když se
nemohl dočkatí zařazení do Československé brigády. Vyznamenal se
v Dobrudži tak, že obdržel nejvyšší srbský řád. Nakonec přeci dostal se do
našeho vojska, vynikajícím způsobem zasáhl v boji u Zborova, kde velel rotě
v druhém pluku, se kterou kryl obnažený bok útočícího prvního pluku. Jen
mimochodem podotýkám, že neměl rád dobrodružného Gajdu; byl s ním
v napjatém poměru již v srbském sboru, kde původně oba sloužili a po bitvě u
Zborova on s několika ‚Serbiánci‘, kteří dobře znali Gajdovu minulost, hnali
jej pro jeho chování v bitvě před důstojnický soud divise, jehož jsem byl před-
sedou. [...] Statečný ‚junák‘ Kopal byl plným právem sebevědomý voják;
s ním byly největší potíže, když k nám byli i do rot přiděleni techničtí porad-
cové (conseillers techniques), pokládal to za těžkou urážku a degradaci
všech českých důstojníků, z nichž mnozí již dlouho a v bojích úspěšně rotám
veleli. A právě pro hádku s jedním z nich jej Philippe potrestal a po dobu věz-*

¹⁸¹ Václav Kopal : Prvopis kvalifikační listiny, část 1., [s. 2]. VÚA-VHA Praha, f. Kvalifikační listiny vojenských osob.

nění zakázal nám osobní styk s ním. Konflikt sám o sobě ubohý a Philippův zákrok vyvolal v nás mnoho hořkosti. Samozřejmě, že přes zákaz navštěvoval jsem zuřícího Kopala, který, nervosa a paličák jakým byl, trvale zanevřel na Francouze a přeci se tolik těšil na společný boj v jejich řadách. Svoji nevěli rozšířil i na Dr. Beneše, kterého vinil, že zmenšením práv a snížením dávno vysloužených hodností je především on vinen, tím, že připustil „technické poradce“ ve větším počtu a s takovými pravomocemi, že to bylo zbytečné a pro nás urážlivé. Bylo marné vysvětlovati mu, že to je podmínka francouzského velení, které nám přeci mělo svěřit úsek fronty a nemělo právě nejlepších zkušeností s cizími vojsky. Bylo to také věcí Janina a konečně i názorem Štefánika. – Za několik týdnů odejel znechucený Kopal as s 80 důstojníky, z nichž většina byli jeho staří kamarádi ze srbského sboru, do Itálie. U nás byl nadbytek důstojníků, tam v právě tvořené Legii byl jich nedostatek a výměnou za ně dostali jsme as 800 dobrovolníků...“¹⁸²

Václav Kopal působil jako zástupce generálního inspektora čs. vojsk v mezidobí vymezeném Scheinerovou abdikací a nástupem Josefa Svatopluka Machara do funkce 18. srpna 1919. Měla to být pohříchu nejkritičtější perioda, jakou Československo zatím zažilo: Na Slovensku koncem května byly československé jednotky nuceny ustoupit před maďarským tlakem zpátky na původní demarkaci. Poslední květnový den pak Maďaři zahájili invazi, která předešlý československý postup ztrestala. Následné boje s Maďarskou republikou rad trvaly do 24. června 1919, kdy vstoupilo v platnost sjednané příměří.¹⁸³

V důsledku dramatických událostí na Slovensku agenda generálního inspektorátu od března do června 1919 postupně vzrůstala. Počet vypravených spisů se ztrojnásobil.¹⁸⁴ Nárůst v přijatých číslech jednacích byl sice méně dramatický, ale také patrný.¹⁸⁵

Zastupující Václav Kopal si při své činnosti počínal poměrně dost suverénně. Byl to ostatně za dané situace jediný adekvátní přístup. Stále zaštitěn prezidentovou autoritou, působil přeneseně jako jeho výkonný orgán ve vojenské správě – takový přístup legionářské-

¹⁸² HUSÁK, Otakar. *Jdi!* [paměti]. Díl 2, *V řadách francouzských „chlupáčů/poilus“*, s. 438-439. Nepublikovaný strojopis uložen v ANM, f. Otakar Husák.

¹⁸³ Podrobně o bojových operacích viz JEŽEK, Zdeněk. *Boj o Slovensko v letech 1918-1919*. Praha : [Ježek Zdeněk], 1928. 187 s., il., mp. Nejnověji o vojensko-politických souvislostech viz BŘACH, Radko. *Generál Maurice Pellé : První náčelník hlavního štábu čs. branné moci*. Praha : Ministerstvo obrany České republiky – AVIS, 2007, s. 113-127.

¹⁸⁴ Počty vlastních čj.: III. – 52, IV. - 89, V. – 115, VI. – 148. VÚA-VHA Praha, f. GI, jednací protokoly, kniha 1.

¹⁸⁵ Počty cizích čj.: III. - 162, IV. - 201, V. - 192, VI. - 275. Tamtéž.

ho majora se zkušenostmi na úrovni praporu, jenž provádí inspekce a podává hlášení o mužích nepoměrně vyšší hodnosti, mohl oprávněně vzbuzovat nevoli.

Na kompetenčním vymezení instituce se po právní stránce nic nezměnilo, přesto lze v praxi pozorovat jistý pokles prestiže generálního inspektorátu. Velkou roli zde sehrála právě Kopalova osobnost. Ač legionář, jeho obraz na veřejnosti se nemohl měřit s Scheinero-
rovým. Generální inspektor měl být výraznou osobností. Když Scheiner sešel z očí společnosti, sešel z mysli i generální inspektor.

Vojenská správa byla citlivá na vměšování generálního inspektorátu do svého pole působnosti. Koncem června, v době, kdy bojové operace na Slovensku skončily a zavládlo napjaté očekávání, zda Maďaři splní podmínky příměří a stáhnou svá vojska, zasáhl major Kopal více, než ministerstvu připadalo přípustné. Při přehlídce oddílu námořníků v Litoměřicích vydal přímé rozkazy zasahující do vnitřní organizace tohoto tělesa. Přesáhl tak svoje kompetence, neboť neměl právo měnit nařízení vojenské správy. Svými rozkazy vstoupil do exekutivy jak organizačního, tak námořního odboru ministerstva národní obrany. Podrážděná reakce podplukovníka Ing. Antonína Valšíka, přednosta námořního odboru, na sebe nenechala dlouho čekat: „*Pokud jest nám známa organizace gen. inspektorátu, kterýž úřad, mimochodem podotknuto, nyní ani obsazen není, přísluší mu přehlížení stávajících formací a na základě zde nabytých zkušeností podávání iniciativních návrhů příslušným činitelům na odstranění všech zjištěných vad a nedostatků.*“¹⁸⁶ Kopal hájil svůj postup nebezpečím z prodlení: „*Námořní odbor místo hádek o kompetenci měl by s radostí uvítat iniciativu generálního inspektorátu, neboť ona byla diktována jen obavou, aby ani minuta nebyla ztracena...*“ a interpretuje svou roli ve vojenském systému: „*...Generální inspektorát zodpovídá MNO za bojovou pohotovost našich částí...je povinen nejen upozorňovat, ale i přímo zasahovati do stavu věcí, které odkladem by nás mohly poškodit. Proto je to zajisté generální inspektorát.*“ V závěru Kopal upozorňoval, že byl pověřen, aby zastupoval generálního inspektora po odchodu dr. Scheinera. „*Přirozeně je to dočasné jen do té doby, než bude otázka generálního inspektorátu definitivně rozřešena. Generální inspektor odešel, ale úřad ještě trvá.*“¹⁸⁷ Kopal obhajoval a bránil existenci generálního inspektorátu přes provizorium, v němž se instituce nacházela.

¹⁸⁶ MNO nám. odb. → GI, [překročení kompetencí zástupcem generálního inspektora]. Praha, čj. 3227/VII. z 28. 6. 1919. VÚA-VHA Praha, f. GI, k. 5, čj. 1594.

¹⁸⁷ GI → MNO org. odd.; pres.; nám. odb., [překročení kompetencí zástupcem generálního inspektora – odpověď na čj. 3227/VII. z 28. 6. 1919]. Praha, čj. 1594 z 29. 6. 1919. Tamtéž.

3.2.8 Macharova cesta k funkci generálního inspektora

Navzdory výkonnosti a vcelku úspěšnému působení majora Kopala, scházela Masarykovi v čele generálního inspektorátu výrazná osobnost Scheinerova formátu. „*Nebylo nikoho, kterému by se funkce velitelská mohla svěřiti a který by požíval důvěry občanstva. Proto se nedalo dobře použítí vyšších důstojníků z rakouské armády, ačkoliv se jim křivdilo a informovaní lidé to věděli; z vyšších legionářských důstojníků nebyl ještě nikdo doma. Bylo třeba najít osobu s velkým mravním prestižem, pracovitou a s kladným poměrem k vojsku.*“, vzpomínal těžkosti výběru Otakar Husák, jenž z bezprostřední blízkosti sledoval prezidentovy kroky ve vojenské oblasti. „*V řadě lidí přicházejících v úvahu připadl jsem na Machara. Starý pán mě k němu poslal, abych mu řekl, co na něm bude chtítí a aby k němu hned přišel. Machar, mistr kovem znějícího verše, Idol našeho mláde!*

Přišel jsem k němu do jeho bytu v Mikulášské (nyní Pařížské) ulici. Měl velmi pěknou knihovnu; Když jsem mu vyřídil, o co jde, odřekl. Chtěl pokračovat ve své literární práci. Došlo k několika rozhovorům se starým pánem, stále se zdráhal. Ten jej ujistil, že nejedná se o žádnou arcivévodskou sinekuru, že se na něm bude chtítí velká, nadmíru zodpovědná práce. Na konec si dal říci a přijal.“¹⁸⁸

Proslulý literát Josef Svatopluk Machar, morální guru, s jehož tvorbou dospívala česká inteligence přelomu století, líčil „námluvy“ jinak. Kancelář dr. Šámal jej jednoho dne požádal o doprovod cestou na Hrad. „*Dělal velmi tajuplnou tvář, zval mě jaksí se slavnostní závažností. [...] Ale sotva jsme vstoupili do auta, zašvelel milý přítel tato slova: Pan prezident Tě žádá, abys zanechal své pasivity vůči službě státu a převzal úřad generálního inspektora vojska.*“ Machar toužící „*utect z nechutenství dní*“ výzvu přijal prý tak rychle, že i dr. Šámal byl překvapen.¹⁸⁹ Která z obou verzí je blíže pravdě, těžko říci. Podstatný byl výsledek.

V nové republice se Josef Svatopluk Machar těšil velké popularitě a prestiži, které pramenily nejen z jeho literárních aktivit, ale také z jeho občanských postojů za války a vůbec. Od prosince 1889 do května 1918 žil sice ve Vídni, kde pracoval jako úředník v Ústavu pro pozemkový úvěr (*Bodencreditanstalt*), ale s českou společností udržoval čilé duchovní vazby prostřednictvím své literární tvorby – knižní i publicistické. Ještě než Machar odešel do Vídně, byl v roce 1889 představen T. G. Masarykovi. Intenzivní spolupráce mezi oběma muži nastala teprve o čtyři roky později, kdy Masaryk požádal Machara o pravidelné přispí-

¹⁸⁸ HUSÁK, Otakar. *Jdi!* [paměti]. Díl 3, *Občan slouží – Budování armády*, s. 630. Nepublikovaný strojopis uložen v ANM, f. Otakar Husák.

¹⁸⁹ MACHAR, Josef Svatopluk. *Pět roků v kasárnách : Vzpomínky a dokumenty: 1925-1926*. Praha : Aventinum, 1927, s. 107.

vání do své revue *Naše doba*. Jakoby s odstupem pak Machar z Vídně svým provokativním způsobem jitřil českou literární scénu. Myšlenkově se umělec Machar s filozofem Masarykem sblížili a ztotožnili na bázi realizmu; totiž oběma byla cizí romantická vyumělkovanost. Povahově však byli rozdílní asi jako oheň a voda: „*Machar vznětlivý, impulzivní a emotivní člověk, pohybující se neustále na sinusoidě od překypující aktivity až po hluboké pochybnosti a deprese, Masaryk naopak emočně vyrovnaný, nedávající své city a pocity tolik najevo, uzavřenější a nerad se seznamující s novými lidmi...*“¹⁹⁰ Přesto se mezi nimi vyvinul osobní přátelský vztah naplněný úctou před schopnostmi a činností toho druhého.

V průběhu světové války se Machar osvědčil jako zdatný zpravodajec-amatér, když od podzimu 1914 spolupracoval se vznikající domácí odbojovou sítí. Dodával Masarykovi tajné a důvěrné materiály z kanceláře tehdejšího ministra vnitra barona Heinolda, přičemž informace vynášel ministrův český komorník. Masaryk mohl být právě Macharovi vděčen za to, že jej rakouské úřady nezatkly, když se v prosinci 1914 vracel z Říma. Zatímco další Masarykovy cesty se ubíraly směrem exilu, Machar byl sledován, cenzurován, konfiskován, nakonec v květnu 1916 zatčen a uvězněn.¹⁹¹ „*Bojoval proti Rakousku a habsburské dynastii literárně a žurnalisticky – jak jeho knížky svědčí – od roku 1893 nepřetržitě až do jejich zničení. Za války byl v roce 1916 po dva měsíce ve vojenské vyšetřovací vazbě.*“¹⁹² Těmito slovy Machar sám, už jako generální inspektor, charakterizoval ve vlastní kvalifikační listině své válečné působení.

Po propuštění z vězení vstoupil do českého veřejného života podpisem *Manifestu českých spisovatelů* z května 1917. Příští rok už žil Machar s rodinou v Praze. V létě se stal členem Národního výboru, a tak mohl říjnové převratové události zažívat bezprostředně a v aktivní roli. Na půdě republiky hodlal svůj někdejší státoborný přístup vyměnit za státo-tvorný. Zasedl v Revolučním národním shromáždění. Jako fejetonista Národních Listů kritizoval neblahé průvodní jevy revoluční doby: bezhlavé denuncianství, úpadek lidské morálky, cynismus, lenost a všeobecné kverulanství na poměry bez ochoty přiložit ruku k dílu.¹⁹³

K setkání Machara s Masarykem došlo po dlouhé době až v den jeho příjezdu do vlasti 21. prosince 1918. Starý přítel vítal prvního prezidenta jako jeden z prvních a následující dny se od něj takřka nevzdálil, dělal mu osobního průvodce poměry ve státu.

¹⁹⁰ ZABLOUDILOVÁ, Jitka. Tomáš Garrigue Masaryk a Josef Svatopluk Machar. In *Masarykův sborník XIII : 2004-2006*. Praha : Masarykův ústav – Archiv AV ČR, 2006, s. 29.

¹⁹¹ Tamtéž, s. 32-34.

¹⁹² Josef Svatopluk Machar : Prvopis kvalifikační listiny, část 1., [s. 3]. VÚA-VHA Praha, f. Kvalifikační listiny vojenských osob.

¹⁹³ MACHAR, Josef Svatopluk. *Časové kapitoly : [1918]*. Praha : G. Dubský, 1920. 90 s.

Společnost byla o jejich vzájemně blízkém vztahu utvrzena.¹⁹⁴ Machar byl ostatně jedním z mála lidí, s nimiž si Masaryk tykal.¹⁹⁵

Podílem na Masarykově autoritě Machar nepochybně získal na vlastní prestiži. Jeho větší společenský potenciál přicházel Masarykovi vhod, protože jej následně mohl využít pro své státnické záměry.

V politice, na vládních pozicích Machar stál o resort „národní osvěty“ s úkolem léčit a vyléčit ochablou českou duši. Projekt ztroskotal na stranickém klíči, jenž udržoval mocenskou rovnováhu ve sněmovně.¹⁹⁶

Vojsko představovalo další oblast, která Macharovi nejenže nebyla lhostejná, ale přímo jej vyzývavě lákala. Považoval je za páteř státu a soudil, že veškerá státní administrativa funguje tím lépe, čím větší je ve vojsku pořádek. „*Armáda je bezpečím státu jak navenek, tak uvnitř. Spojenecké smlouvy, aliance, konvence jsou hledány a uzavírají se jen s těmi státy, které mají dobré spolehlivé vojsko.*“¹⁹⁷ V dobách Rakouska-Uherska byl antimilitaristou, protože systém vojska podpíral monarchii. V nové situaci mu záleželo na tom, aby tentokrát mnohem spolehlivěji podpíralo stavbu republikánského zřízení.

Macharova odborná kvalifikace nebyla nijak výjimečná. Jeho osobní zkušenosti s vojskem se omezovaly na dobu necelých tří let, která strávil ve službě c. a k. branné moci. V říjnu 1886 nastoupil jako jednoroční dobrovolník k praporu polních myslivců č. 6. Absolvoval školu pro důstojníky v záloze a k 1. lednu 1889 byl jmenován poručíkem v záloze.¹⁹⁸ Pokud snad původně plánoval stát se aktivním důstojníkem, bezútěšné poměry v důstojnickém sboru, jak je bezprostředně vnímal, jej od tohoto úmyslu odvedly. Barvitě později líčil onu „*Glänzendes Elend*“¹⁹⁹ – lesklou bídu c. a k. důstojníka. Hmotnou bídu vylepšovanou prominentním společenským postavením, které však vedlo spíše ke kolektivní

¹⁹⁴ MACHAR, Josef Svatopluk. *Pět roků v kasárnách : Vzpomínky a dokumenty: 1925-1926*. Praha : Aventinum, 1927, s. 73-86.

¹⁹⁵ HELLMUTH-BRAUNER, Vladimír. *Paměti rodu*. K vydání připravila Milena Lenderová. Praha : H&H, 2000, s. 271.

¹⁹⁶ MACHAR, Josef Svatopluk. *Pět roků v kasárnách : Vzpomínky a dokumenty: 1925-1926*. Praha : Aventinum, 1927, s. 47-50.

¹⁹⁷ Tamtéž, s. 118.

¹⁹⁸ Josef Machar : Unter-Abtheilungs-Grundbuchsblatt. VÚA-VHA Praha, f. kmenové listy vojenských osob.

¹⁹⁹ Toto výstižné dobové úsloví jsem si vypůjčil ze studie: ALLMAYER-BECK, Johann Christoph. Die bewaffnete Macht in Staat und Gesellschaft. In *Die Habsburgermonarchie 1848-1918 : Band V : Die Bewaffnete Macht*. Hg. von Adam Wandruszka, Peter Urbanitsch. Wien : Österreichische Akademie der Wissenschaften, 1987, s. 35. Podrobně k materiálnímu a sociálnímu postavení c. (a) k. důstojnictva viz DEÁK, István. *Der K. (u.) K. Offizier : 1848-1918*. Ins Dt. übertr. von Marie-Therese Pitner. 2. verb. Aufl., Sonderausg. Wien; Köln; Weimar : Böhlau, 1995. 321 s.

izolaci. Vinu na „zbrýndaném“ životě tolika důstojníků přičítal neoduševnělému služebnímu stereotypu a absenci motivace.²⁰⁰

Vojenská problematika, do jejíchž odborně-technických zákoutí pronikl jen zběžně, jej zajímala hlavně ze zorných úhlů psychologie a sociologie. Na tomto poli sice také nebyl profesionálem, ale věřil, že jako vnímavý pozorovatel s vlastní ideou má co přinést ke zkvalitnění republikánského vojenského systému.

Masaryk po svém návratu z exilu prý vzpomínal na hovor o organizaci vojska, který s ním Machar vedl před jeho odjezdem na sklonku roku 1914. „...*Vojákování nesmí být trapnou povinností [...] ale pokračovací školou mladého člověka, jež doplní jeho vědomosti, ucelí jeho povahu a připraví jej ke vstupu do života. Voják náš nesmí duševně zahálet – tomu zabránit jest úkolem rotmistrů i důstojníků v naší armádě...*“, zněly Macharovy poněkud idealistické teze.²⁰¹ Mezi výraznými hesly, jež Masaryk od počátku razil v československém vojsku, často figuruje motiv *pokračovací školy*. Autorství myšlenky není tak zásadní jako skutečnost, že Macharův náhled na uspořádání a ideové vedení vojska Masarykovi konvenoval.

Vzájemná korespondence prezidenta Masaryka s ministrem zahraničí Benešem z dubna až června 1919, odhaluje prezidentovy plány ohledně služebního angažování Machara. V dopise z 8. dubna Masaryk seznamuje Beneše s úmyslem vyslat na Sibiř misi, která by jednala o repatriaci legií. Kromě Prokopa Maxy, který měl být v Moskvě, „...*má tam jít [...] deputace (Machar a j.), která by posílila hochy mravně.*“²⁰² 4. května psal Masaryk naléhavě Benešovi do Francie, že: „*Hlavní starostí teď musí být dostat naše hochy ze Sibiře.[...] Pošleme Machara [...], aby udržoval morálku [...] Domluvte se [kudy pojedje].*“ Přitom upozorňoval na možné komplikace: „...*Věc teď musí být vzata do ruk energicky: někteří socialisté (tzv. bolševici) chtějí věci užít k agitaci a již agituji. Je důležité, abyste Macharovi již mohl dát ujištění, že o věci se seriosně pracuje.*“²⁰³

Bylo všeobecně známo, jaké oblibě a respektu se Machar těšil u legionářů, kteří nesli své další působení na Rusi s velkým sebezapřením a nedočkavě vzhlíželi ke svému návratu domů. Machar byl idolem.²⁰⁴ V očích legionářů představoval po Masarykovi snad nejvýraz-

²⁰⁰ Vzpomínky na vojenskou službu viz MACHAR, Josef Svatopluk. *Konfese literáta*. K vyd. připravil Bohumil Svozil. 5. vyd. Praha : Český spisovatel, 1984, s. 309-322.

²⁰¹ MACHAR, Josef Svatopluk. *Pět roků v kasárnách*, c. d., s. 86-87.

²⁰² ŠOLLE, Zdeněk. (ed.). *Vzájemná neoficiální korespondence T. G. Masaryka s Eduardem Benešem z doby pařížských mírových jednání (Říjen 1918 - prosinec 1919). Část 2 : Dopisy*. Praha : Archiv Akademie věd České republiky, 1994, s. 220.

²⁰³ Tamtéž, s. 246.

²⁰⁴ Na Sibiři vyšel výbor Macharových básní. V doslovu se pravilo: „*Machar působil více, než kdokoli jiný z našich poetů, na duševní utváření právě naší generace. K němu, básníku-občanu, jehož činnost nemohla*

nější národní individualitu.²⁰⁵ Když byl Machar osloven, zda povede výpravu, přijal bez váhání. Dokonce Masarykovi navrhl, že se osobně ujme jednání s Trockým, kterého znal z Vídně. Do vrcholících příprav však vstoupily obavy vládních představitelů z přílišného Macharova vlivu. Nehodlali veškerý potenciál vložit do rukou jedné ústřední osoby. Politické zásahy, které se snažily onen vliv „neutralizovat“ přidělením dalších osob, nakonec Machara přivedly k rezignaci. Ke zklamání legionářů zaujal místo v čele mise politicky všestranně přijatelnější sociálně demokratický poslanec František Václav Krejčí.²⁰⁶ Ještě 10. června Edvard Beneš v dopise Masarykovi zkoušel, zda není možné poslat na Sibiř dr. Scheinera. „*Ti, co jsou posláni, naše hochy neuspokojí,*“ prorokoval a dodával, že sám by se starostou Sokola souhlasil, „*Jistá garancie by to byla.*“²⁰⁷

Na přelomu května a června 1919, v atmosféře po pražských hladových bouřích, vyústily socialistické invektivy na půdě Národního shromáždění v demonstrativní odchod národní demokracie z vládní koalice.²⁰⁸ Schylovalo se k obecním volbám, na Slovensko vtrhla maďarská vojska a prezident Masaryk posílal Benešovi do Paříže své postřehy. „*Ovšem je také vidno z nepřipravenosti našeho vojska,*“ psal 2. června pod dojmem špatných zpráv ze Slovenska, „*že Klofáč je slabý. Ergo rekonstrukce!*“²⁰⁹ 8. června sděloval Benešovi svůj plán na vládní změny. Ve výčtu jmen stálo lakonické: „*Machar pro vojsko.*“²¹⁰ O Klofáčových schopnostech Masaryk neměl dobré mínění, a proto hodlal do silového resortu prosadit „svého“ člověka.²¹¹ Ostatně od 23. května 1919 se prezidentovy legální politické možnosti díky novele prozatímní ústavy dost zásadně změnily: získal právo jmenovat ministry, doručovat sněmovně návrhy a opatření, vetovat zákony, mohl také s výjimkou posledního půlro-

nevykonat ohromný vliv na vzmach národní energie, vyvrcholivší se v našem branném odboji proti Vídni a v politickém osvobození národa, armáda československé revoluce pohlíží jako k jednomu ze svých duševních otců.“ *Výbor z básní J. S. Machara.* Irkutsk : Informačně-osvětový odbor čs. vojska, 1919, s. 83.

²⁰⁵ ZABLOUDILOVÁ, Jitka. Tomáš Garrigue Masaryk a Josef Svatopluk Machar, c. d., s. 34.

²⁰⁶ MACHAR, Josef Svatopluk. *Pět roků v kasárnách*, c. d., s. 109-111. Podrobně o přípravě, průběhu i výsledcích mise pojednává: ZELENKOVÁ, Alena. *K historii tzv. Československého poselství k sibiřské armádě.* Praha, 1971. 164 s. Diplomová práce (Mgr.). Universita Karlova v Praze, Filosofická fakulta, Katedra československých dějin.

²⁰⁷ ŠOLLE, Zdeněk. (ed.). *Vzájemná neoficiální korespondence T. G. Masaryka s Eduardem Benešem z doby pařížských mírových jednání*, c. d., s. 274.

²⁰⁸ KLIMEK, Antonín. *Velké dějiny zemí Koruny české*, c. d., s. 117.

²⁰⁹ ŠOLLE, Zdeněk. (ed.). *Vzájemná neoficiální korespondence T. G. Masaryka s Eduardem Benešem z doby pařížských mírových jednání*, c. d., s. 261.

²¹⁰ ŠOLLE, Zdeněk. (ed.). *Vzájemná neoficiální korespondence T. G. Masaryka s Eduardem Benešem z doby pařížských mírových jednání*, c. d., s. 274.

²¹¹ Prezidentova kritická slova na adresu Klofáče zaznamenala Masarykova osobní archivářka Anna Gašparíková-Horáková: „...*Klofáč – ministrem vojenství. To byl vrchol. Anarchista a lajdák ministrem války.*“ Citováno dle KLIMEK, Antonín. *Velké dějiny zemí Koruny české.* Sv. XIII : 1918-1929. 1. vyd. Praha; Litomyšl : Paseka, 2000, s. 58.

ku svého funkčního období rozpustit Národní shromáždění.²¹² Za těchto okolností se zdá zřejmé, že po selhání původní sibiřské mise počítal s Macharem primárně jako členem nové vlády.

V kritické době, kdy se na počátku června československá obrana na Slovensku hroutila pod maďarským náporem, jej Masaryk poslal do oblasti bojů. „*Jed' tam, podívej se, promluv k těm hochům a potom pověz, cos viděl,*“ zněla jediná instrukce, jak po letech Machar vzpomínal.²¹³ Tato neformální informační cesta poslance Národního shromáždění byla motivační nejen pro vojáky, které při ní navštívil, ale také pro Machara samotného, pro něhož takové výlučné posláni z rukou prezidenta představovalo závazek. Zodpovědné, vlivné funkce jej těšily, a tak se do vojenských záležitostí jednoduše nechal vnést.

Z obecních voleb, které proběhly v českých zemích ve dnech 15. – 16. června 1919, vzešly vítězně socialistické strany. Ještě než se 8. července ujal v tzv. vládě rudo-zelené koalice předsednictví Vlastimil Tusar, probíhala jednání o sestavení kabinetu. Ke zmíněnému návrhu obsadit Machara do resortu národní obrany se Beneš vyjádřil s obavami, aby ve vládě nebylo příliš realistů, což by mohlo zavdat příčinu k řečem o osobních a přátelských stycích. Machar se mu navíc zdál „*moc rozvášněný*“.²¹⁴

Volby a poměry hlasů změnil, co Masaryk minil. Machar vzpomínal, že ještě v době, kdy se jednalo o jeho příštím povolání, byl požádán, aby převzal úřad ministra národní obrany. Sám odstupující Klofáč jej navrhl za svého nástupce. Machar odmítl, neboť byl spjatý s národní demokracií a tušil překážky v socialistických stranách.²¹⁵ V psaní z 26. června Masaryk sděloval Benešovi, že „*...proti Macharovi socialisté brojí dost zle.*“²¹⁶ Útoky přicházely paradoxně, či snad přirozeně od Klofáčových československých socialistů. V úvodníku ze 17. června České Slovo vystoupilo proti prezidentovu plánu: Když už mu Národní shromáždění dalo moc propouštět a jmenovat úředníky, je nevhodné, aby jmenoval ministrem svého důvěrného osobního přítele. Armáda je socialistická, nechť je ministrem socialista. Machar se s odůvodněním v podstatě ztotožnil a ministerské křeslo odmítl. „*A president to uznal, nenaléhal víc a zůstal na své propositi o generálním inspektorství.*“²¹⁷

²¹² Zákon č. 271 ze dne 23. května 1919, kterým se mění zákon o prozatímní ústavě. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. 1919, částka 58 (31. 5. 1919), s. 373-374.

²¹³ MACHAR, Josef Svatopluk. *Pět roků v kasárnách*, c. d., s. 100.

²¹⁴ Citováno dle KLIMEK, Antonín. *Velké dějiny země Koruny české*, c. d., s. 114.

²¹⁵ MACHAR, Josef Svatopluk. *Pět roků v kasárnách*, c. d., s. 137.

²¹⁶ ŠOLLE, Zdeněk. (ed.). *Vzájemná neoficiální korespondence T. G. Masaryka s Eduardem Benešem z doby pařížských mírových jednání*, c. d., s. 295.

²¹⁷ MACHAR, Josef Svatopluk. *Pět roků v kasárnách*, c. d., s. 137.

3.2.9 Macharův generální inspektorát

Dosazení Machara na služební post generálního inspektora, opuštěnou koncem dubna Josefem Scheinerem, považoval Masaryk za schůdnou alternativu řešení svého vlivu ve vojenské správě. V dopise Benešovi z 26. června dokonce připouštěl, že by Klofáč mohl zůstat ministrem národní obrany i v nové vládě, ale jen, „*kdyby Machar byl gen.[erálním] inspektorem a měl rozhodující vliv; k tomu [Otakar] Husák mohl by vstoupil jako státní tajemník (sekční šéf)*.“²¹⁸ Náčelníka své vojenské kanceláře minil přidělit ke Klofáčovi jako odborný dohled, a tak co nejvíce pojistit svůj vliv ve vojenské sféře. Jestliže bylo za dané politické konstelace Macharovo jmenování do čela resortu národní obrany neprůchodné, ani jeho prosazení do funkce generálního inspektora neslibovalo hladký průběh.

Vážné zvěsti o Macharovi jako budoucím generálním inspektorovi se nesly politickými kruhy od července 1919. Například Klofáčův stranický kolega poslanec Emil Špatný 24. července sděloval brannému výboru následující: „*Já jsem slyšel, že se má generálním inspektorem vojsk státi spisovatel Machar. Ta pověst není daleko k uskutečňování. Já uznávám velikou jeho potenci v ohledu literárním, ale pokud se týče vojska, mám za to, že generálním inspektorem vojska by měl býti dobrý voják, poněvadž jistě tato funkce by mohla vésti k četným kolisím mezi generálním inspektorem a ministrem národní obrany...*“²¹⁹ Obava ze střetu individualit v podání Machara – potažmo Masaryka – na jedné straně a Klofáče na straně druhé, nebyla zvláště u Klofáčových straníků neopodstatněná. Pro socialistický blok bylo vůbec nežádoucí, aby riskovali, že Macharova autorita požehnaná prezidentem utlumí vliv jejich ministra. Za situace, v níž by generální inspektor sloužil jako výkonný orgán prezidenta, hrozil nerovný střet, a tak se v Národním shromáždění zrodily iniciativy za revizi celé instituce.

Masaryk v dalším ze svých dopisů z 3. srpna 1919 seznamoval Beneše s poměry v nové vládě: „*Nejslabší jsme ve vojsku! Klofáče znáte – dobrák, dobré úmysly, ale bez pracovitosti, vytrvalosti. Prosadil jsem Machara, jako gen.[erálního] inspektora: Klofáč sám byl pro něho, že nezná nikoho jiného, ale jeho list štvě proti němu. Musím ještě promluvit s oběma tábory socialistickými, aby upustily od své polemiky proti Macharovi.*“²²⁰ Považoval jmenování za hotovou záležitost, ale negativní kampaň Českého Slova nedělala dobrý

²¹⁸ ŠOLLE, Zdeněk. (ed.). *Vzájemná neoficiální korespondence T. G. Masaryka s Eduardem Benešem z doby pařížských mírových jednání*, c. d., s. 295.

²¹⁹ Citováno dle KOZLOVÁ, Jitka. *Josef Svatopluk Machar : tvorba a společensko-politická činnost*. Praha, 1990, s. 81. Diplomová práce (Mgr.). Universita Karlova v Praze, Filosofická fakulta, Katedra československých dějin.

²²⁰ ŠOLLE, Zdeněk. (ed.). *Vzájemná neoficiální korespondence T. G. Masaryka s Eduardem Benešem z doby pařížských mírových jednání*, c. d., s. 332.

dojem. Masaryk přiznával, že „*Machar svým vstupem k Mlado*[čechům – míněna národní demokracie] *ztratil u obou táborů sympatie: Politicky Machar, to je bohužel pravda, není silný; než mám naději, že dovede pracovat pro výchovu naší armády. Nevidím ani jednoho civilistu, kdo by dovedl být voj.[enským] ministrem.*“ Klofáč mu prý při rekonstrukci vlády slíbil, že za měsíc z ministerstva odstoupí, ale neučinil tak – „*Fantasta, nespolehlivý.*“²²¹

Do záležitosti Macharova jmenování na post generálního inspektora se ještě mínil vložit branný výbor. Jeho místopředseda sociálně demokratický poslanec Ludvík Pik nechal 11. srpna 1919 hlasovat o následujícím návrhu: „*Otázka jmenování generálního inspektora budiž odročena až do doby, dokud cestou ústavní nebude rozhodnuto o zřízení a kompetenci instituce generálního inspektora v republice československé.*“²²² S výjimkou národního demokrata Karla Stanislava Sokola pro tuto rezoluci zvedli ruku všichni členové výboru.

Dikce přijatého usnesení rozhodně nebudila dojem horečných legislativních příprav. V Národním shromáždění byla konstruktivní jednání o existenci generálního inspektora demonstrativně vyřazena z pořadu dne. Masaryk na takovýto postup zjevně nepřistoupil, a tak již 14. srpna nechal Macharovi vystavit příslušný jmenovací dekret.²²³ Ministerstvo bylo postaveno před *fait accompli*. Nový generální inspektor československých vojsk skládal svůj slib 18. srpna 1919 na kompetence vytvořené na počátku roku pro dr. Josefa Scheinera.²²⁴ Zprvu byl tedy Machar výkonným orgánem prezidenta Masaryka. Ve svých memoárech vzpomínal, jak za ním 20. srpna přišli členové tiskové skupiny MNO, aby jim představil svůj program. Ústředním motivem označil sjednocení vojska, sepjetí jeho legionářského a domácího elementu „*vřelým poutem republikánským*“. Přizpůsobení vojenské služby smyslu již zmíněného kréda o pokračovací škole života mělo za cíl z vojáka učinit „*demokratického aristokrata*“ – oduševnělého a čestného.²²⁵ Bez ohledu na stávající kompetence prezentoval vlastní představu o svém postavení, funkci a plánech: „*Úřad můj je organicky přičleněn k ministerstvu národní obrany a je kontrolním orgánem, revidujícím veškerá jeho zařízení. Denně chci konferovati s ministrem Klofáčem a jsem přesvědčen, že na základě naší spolupráce budeme harmonicky postupovati ke zdaru myšlenky, již jsme se oba zasvětili.*“²²⁶ Vedle notné dávky idealismu Macharovi nescházelo sebevědomí – alespoň zpočátku.

²²¹ Tamtéž, s. 332.

²²² BV → pplk. Chalupa. *Ku jmenování člena NS J. S. Machara generálním inspektorem čs. armády.* [Praha], čj. 70 z 12. 8. 1919. VÚA-VHA Praha, f. Presidium MNO, k. 3, čj. 70.

²²³ „*Prezident čs. republiky jmenoval rozhodnutím ze dne 14. srpna 1919 Ph. Dr. J. S. Machara generálním inspektorem čs. vojsk.*“ Čj. 85552/voj. osob. z 6. 9. 1919. *Osobní věstník čs. ministerstva národní obrany.* 1919, roč. II., č. 95 (20. 9. 1919), s. 769.

²²⁴ MACHAR, Josef Svatopluk. *Pět roků v kasárnách*, c. d., s. 113.

²²⁵ Tamtéž, s. 118-123.

²²⁶ Tamtéž, s. 123.

3.2.10 Úprava pravomocí generálního inspektora

Už 23. srpna přinesl domácí rozkaz ministra Klofáče spolu s oznámením o Macharově jmenování také text revize kompetencí. (viz Příloha 10.)²²⁷ V porovnání s původními revolučními pravomocemi (viz Příloha 7.) vyvstává řada více či méně markantních rozdílů, které odrážejí změnu v pojetí instituce.

Předně se generální inspektorát stal pomocným a poradním úřadem ministra národní obrany. Nebylo žádoucí, aby generální inspektor sloužil jako výkonný orgán prezidenta, a proto nové znění kompetencí nevytvářelo žádné vazby k hlavě státu. Pravomoci reflektovaly *ex post* jednak ústavní novelu o právech prezidenta, jednak předpokládaný mocenský vliv dosazené osobnosti – Josefa Svatopluka Machara. Napříště se měl zodpovídat ze své činnosti výhradně ministru národní obrany, třebaže v textu nového dekretu chyběl explicitní údaj o přímé podřízenosti. Skutečnost, že ministr národní obrany je představeným generálního inspektora, uváděly jednoznačně alespoň kancelářské předpisy.²²⁸

Služební poslání generálního inspektora spočívalo nezměněně v dozoru nad účelností výcviku a výchovy československého vojska. Jen pasus, který dříve Scheinerovi ukládal „*vypracovati návrh na znovuzřízení armády čs. na základě systému miličního...*“ byl s ohledem na organizační působení francouzské vojenské mise a faktické budování kádrové branné moci vypuštěn.

Při svých přehlídkách měl generální inspektor prověřovat vedle stavu výcviku také míru, s níž se u jednotek uplatňuje metodika výcviku a výchovy stanovená MNO. Okruh dalších sledovaných jevů byl obdobný: způsobilost velitelů, kázeň, materiální a životní poměry ve vojsku, vztahy vojenských posádek k obyvatelstvu a ke státním či samosprávným úřadům. Do oblasti působnosti generálního inspektora přibyl dohled nad činností vojenské policie a také nad vojenskými a posádkovými hudbami.²²⁹

Zcela nový odstavec v kompetencích vyplýval ze změn v subordinaci a týkal se plánování a provádění inspekci. „*Dozory koná generální inspektor buď dle vlastního programu nebo dle direktiv, jež obdrží od ministra národní obrany, a předloží občas program zamýš-*

²²⁷ Jmenování Ph. Dr. J. S. Machara gen. inspektorem čs. vojsk a obor jeho působnosti. Čj. 9061/pol. práv. MNO Presidium. Domácí rozkaz č. 97 z 23. 8. 1919. Opis založen v Macharově písemné pozůstalosti: LA PNP Praha, f. Josef Svatopluk Machar, složka 28/C/2, vojenské materiály. Publikováno: *Věstník čs. ministerstva národní obrany : výnosy věcné*. 1919, č. 51 (20. 9. 1919), čl. 1017, s. 341.

²²⁸ Srov. PECH, Vratislav; DOLEŽAL, Karel. *Vojenská korespondence*. Vydáno se svolením MNO dle čj. 57654 pres. voj. z r. 1921. Praha : vl. n., 1922, s. 11.

²²⁹ Macharové zásahy do sféry vojenských hudeb detailně popsal: PEŠEK, Bohumil. Zřízení Vojenské hudební školy v Praze roku 1923. In BAJGAROVÁ, Jitka (ed.). *Vojenská hudba v kultuře a historii českých zemí : [sborník ze stejnojmenné mezinárodní konference konané 28.-30. dubna 2005 v Praze]*. 1. vyd. Praha : Etnologický ústav Akademie věd České republiky, 2007, s. 335-360.

lených dozorčích cest ministerstvu národní obrany (státnímu tajemníku nebo vojenskému presidiu).“

Zatímco dříve generální inspektor svá zjištění předkládal v prvé řadě prezidentovi a pak ministru národní obrany, nově se stanovilo, že jednoduše „*podá [...] ministerstvu stručnou zprávu.*“ Jeho právo předkládat MNO iniciativní návrhy se v podstatě nezměnilo. Stále záleželo především na ministerstvu, jak se oněch rad zhostí, jaká přijme opatření. Generální inspektor mohl nedostatky zjištěné při inspekcích sám ihned odstranit, nebo upozornit příslušné zemské vojenské velitelství, aby zasáhlo. Stále platilo, že neměl oprávnění vydávat rozkazy, „*jimiž se stávající platné předpisy a nařízení ruší nebo mění.*“

Ministerstvo národní obrany se v dekretu zavázalo, že generálnímu inspektorovi dá příležitost vyjádřit se ke všem zásadním nařízením ohledně „*výcviku, výchovy důstojníků a poddůstojníků, organisace, dislokace, výzbroje, výstroje a požitků*“ ještě před jejich schválením.

Podle nového znění kompetencí měl být generální inspektor zván ke všem poradám a komisím, „*jež se zabývají řešením zásadních otázek*“, také k týdenním gremiálním poradám MNO. Rovněž mu bylo zaručeno právo účasti na schůzích branného a zahraničního výboru.

Závěrečné pasáže původního dekretu z ledna 1919, jež generálnímu inspektorovi umožňovaly v době konsolidace ministerstva národní obrany zastupovat ministra či dokonce vést některé odbory, nebyly do nového znění přežaty. Ministr Klofáč si vlastního zástupce vybral sám už února 1919, když svým prvním pobočníkem jmenoval podplukovníka Vladimíra Chalupu, legionáře – někdejšího styčného důstojníka Československé národní rady – a přesvědčeného sociálního demokrata.²³⁰ Přestože se Chalupa stal státním tajemníkem oficiálně až v srpnu 1919,²³¹ stihl si mezitím vybudovat vlivnou pozici, kterou později nejednou použil vůči generálnímu inspektorovi.

Prezident Masaryk, který Machara jmenoval do funkce navzdory rezoluci branného výboru i hlasům z ministerstva, považoval nové vymezení kompetencí za kompromis a formální záležitost. „*Dají ti kus papíru, kde bude tvoje pravomoc, ale moci budeš mít tolik, kolik si jí urveš,*“ mínil a očekával, že Machar plně využije potenciál svého vlivu.²³²

²³⁰ Biografický medailon Vladimíra Chalupy (* 1872 - † 1937) viz FIDLER, Jiří; SLUKA, Václav. *Encyklopedie branné moci Republiky československé 1920-1938*, c. d., s. 290-291. Řadu osobních vzpomínek uvádí: HUSÁK, Otakar. *Jdi! [paměti]*, c. d.

²³¹ *Osobní věstník čs. ministerstva národní obrany*. 1919, roč. II., č. 83 (23. 8. 1919), s. 669.

²³² MACHAR, Josef Svatopluk. *Pět roků v kasárnách*, c. d., s. 123.

Generální inspektorát v době Kopalova zastupování plnil stále a nerušeně úkoly, které mu byly vyčleněny: shromažďoval informace o morálním a materiálním stavu vojenských útvarů a posádek, konal propagační přednášky k pozvednutí ducha vojska a podílel se na vyšetřování hlášených nepřístojností.²³³

Josef Svatopluk Machar se ujal vedení fungující instituce s vervou a krátce po svém nástupu obeslal všechny vojenské inspektoráty dotazníky. Zahájil shromažďování různých údajů ve velkém stylu. Zatížil nižší instance vojenské správy přemírou pravidelných hlášení, a tak své kanceláři způsobil dramatický nárůst písemné agendy. Od července do září 1919 se množství přijatých spisů téměř ztrojnásobilo (z původních 256 čísel jednacích na 694).²³⁴ Z přijatých situačních hlášení sestavoval souhrnné zprávy, které zasílal nejen ministerstvu, jak mu ukládala povinnost, ale příznačně také Vojenské kanceláři presidenta republiky i náčelníku hlavního štábu. Zdá se, že Masaryk měl poněkud jiné představy o těžišti jeho práce. Představoval si jej patrně více na inspekcích a v osobním kontaktu s vojskem, při němž mohl lépe uplatnit svou prestiž. „*Málo jezdíš a mnoho prý píšeš,*“ slyšel Machar několikrát od prezidenta.²³⁵ Na běžné inspekcce Machar vysílal přidělené legionářské důstojníky a sám se věnoval koncepčním otázkám.

Vedle každodenních starostí zaměstnávaly vojenskou správu závažné problémy spojené s unifikací, přijímáním gážistů a novou vojenskou legislativou odpovídající potřebám a pokud možno i představám doby.²³⁶

Ohledně unifikace zastával Machar názor společný s většinou armádních představitelů – sloučit trojjediný legionářský a bývalý rakousko-uherský element v jeden kompaktní celek s dominantní legionářskou státotvornou tradicí.

Přijímání gážistů bývalé rakousko-uherské branné moci do stavu československého vojska podléhalo rozhodnutím tzv. osobní a stížnostní komise, jež působila od prosince 1918, a měla prověřovat, „*zda žadatelé vzhledem ke své minulosti politické a vojenské i ke svým vlastnostem mravním vyhovují požadavkům, kladeným na československého důstojníka.*“²³⁷ S ohledem na předpokládaný návrat početného kontingentu ruských legií neměla vojenská správa vůli přijímat do aktivní služby víc tzv. *domácích* důstojníků, než bylo pro

²³³ Mjr. Václav Kopal (vykonávající funkci GI) → VKPR. *Zpráva o dosavadní činnosti generálního inspektorátu*. AÚ TGM, f. TGM–R MNO, k. 382/2, čj. 1717 z 10.7.1919.

²³⁴ VÚA-VHA Praha, f. GI, jednací protokoly, kniha 1, 2.

²³⁵ MACHAR, Josef Svatopluk. *Pět roků v kasárnách*, c. d., s. 127.

²³⁶ K problémům unifikace přehledně: KOLDINSKÁ, Marie; ŠEDIVÝ, Ivan. *Válka a armáda v českých dějinách : sociohistorické črty*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 151-164.

²³⁷ Zřizovací výnos čj. 3970 pres. z 11. 12. 1918. *Věstník čs. ministerstva národní obrany*. 1918, č. 3 (21. 12. 1918), čl. 38, s. 16. Blíže k vývoji osobních záležitostí viz *Československá armáda v prvním desetiletí republiky*. Praha : [s.n.], 1928, s. 41-51.

zajištění základních funkcí nezbytně nutné. Klofáčova prohlášení o miliční armádě, v níž bude počet důstojníků omezen na nejmenší míru, byla sice společností kvitována, ale ve zděděném profesionálním důstojnickém sboru vyvolávala obavy z další existence. Mnozí důstojníci sloužili dlouhé měsíce bez jakýchkoli záruk ohledně vlastní služební budoucnosti. Ztráceli motivaci k práci a jako výsledek často přicházeli o vliv na svěřené oddíly. Osobní a stížnostní komise byla zavalena množstvím agendy, kterou nestíhala průběžně zpracovávat. Pro ilustraci: ze 45 000 podaných přihlášek jich bylo vyřízeno do poloviny září 1919 pouze 19 000.²³⁸ Rychlé a spravedlivé ohodnocení uchazečů bylo s ohledem na zajištění kázně a bojeschopnosti jednotek v eminentním zájmu branné moci, a tak se do personálií zapojil i generální inspektor. Po svém příchodu od funkce byl jmenován předsedou tzv. revizní komise – odvolací instance, která znovu prošetřovala již jednou odmítnuté přihlášky. Vznikla už koncem ledna 1919, ale pravidelně zasedat začala až s Macharovým nástupem.²³⁹ Díky práci v revizní komisi Machar získával dobrý přehled o osobních otázkách, k nimž se dle svých kompetencí měl vyjadřovat.

Do této oblasti patřila také národnostní problematika v armádě.²⁴⁰ Machar zastával názor, že postavení jiných národností ve vojsku lze řešit jen analogií s Rakouskem-Uherskem, tj. jednou armádní řečí a jedním duchem – velicím jazykem československým a loajalitou vůči republice. Jako samozřejmé uváděl, že „*příslušníku jiné národnosti musí se dostati každého služebního vysvětlení v jeho mateřské řeči a ta musí být postačitelna i pro ústní styk se všemi jeho nadřízenými.*“²⁴¹

3.2.11 Legislativní reformy – podíl generálního inspektora na jednáních

Další z mnoha oblastí, do nichž Machar v průběhu svého funkčního období vstupoval, byla vojenská legislativa. Jak již bylo v úvodu řečeno, tzv. recepčním zákonem z 28. října 1918 přešla vojenská správa právní normy Rakouska-Uherska. Podobně například vojenské služební knihy zůstávaly v platnosti – vyjma pasáží odporujících republikánskému státnímu zřízení – do doby, než je nahradily nové, československé provenience. Generální inspektor se účastnil prací na přípravě branného zákona, branných předpisů i služeb-

²³⁸ *Československá branná moc v prvním roce republiky*, c. d., s. 181. Dlužno poznamenat, že významná agenda osobní a stížnostní komise byla v průběhu inventarizace a zpracování fondu prezidia MNO zcela vyskarotována.

²³⁹ Zřizovací výnos čj. 3304 pres./III. z 25. 1. 1919. *Věstník čs. ministerstva národní obrany*. 1919, č. 6 (věcná) (1. 2. 1919), čl. 143, s. 55.

²⁴⁰ Velmi podrobně viz ZÜCKERT, Martin. *Zwischen Nationsidee und staatlicher Realität : die tschechoslowakische Armee und ihre Nationalitätenpolitik 1918-1938*. München : Oldenbourg, 2006. x, 354 s. ZÜCKERT, Martin. *Vojáci republiky?: K národnostní politice Československé armády*. In RAK, Jiří; VESELÝ, Martin (red.) *Armáda a společnost v českých zemích v 19. a první polovině 20. století*. Ústí nad Labem : Univerzita J. E. Purkyně, Ústav slovansko-germánských studií, 2004. s. 160-167.

²⁴¹ MACHAR, Josef Svatopluk. *Pět roků v kasárnách*, c. d., s. 148.

ního řádu. Všechny tyto organizační normy považoval za stěžejní jednak pro vlastní sebeurčení branné moci jednak pro její zakotvení ve státním systému. Machar měl z titulu své funkce mimo jiné nárok na účast ve schůzích branného výboru, kde se projednávaly různé pracovní verze branného zákona. Na přelomu let 1919–1920, v době nejčtetnějších jednání, Machar dokonce často schůzím předsedal místo ministra národní obrany Klofáče, kterého od práce v resortu odváděly mimo jiné závažné rodinné problémy.²⁴² Obecně lze říci, že vliv generálního inspektora stoupal s klesající angažovaností ministra národní obrany. Přitom se opíral o prestiž a vliv francouzské vojenské mise a v neposlední řadě i prezidenta. Předmětem sporů při projednávání branného zákona se stala délka vojenské prezenční služby. Zjednodušeně řečeno, zatímco socialisté prosazovali minimální dobu trvání, generál Pellé, velitel francouzské vojenské mise a zároveň náčelník hlavního štábu zodpovědný za organizaci a bojeschopnost branné moci, trval na službě dvouleté. Pokud Machar svoji pozici generálního inspektora vymezoval tak, že „*Francouzi se budou starat o věci odborné, já o to ostatní*“, nepřekvapí vzájemná, oboustranně výhodná součinnost, při níž si obě strany vykazovaly podporu. Tuto skutečnost potvrzují nejen vyjádření Machara samého, ale také zprávy, které generál Pellé zasílal do Paříže svým představeným. Když v lednových dnech horečných jednání o branné předloze podal ministr Klofáč demisi, psal Pellé: „*Je možné, že nakonec připadne křeslo Macharovi, osobnímu příteli prezidenta, inspektorovi čs. vojska, který svým politickým zaměřením patří k pravici. S tímto řešením bych mohl být spokojen, protože s dotyčným pracuji dlouho v plném souladu.*“²⁴³ Změna na postu ministra národní obrany se zatím nekonala. Branný zákon byl po mnoha peripetiích přijat 19. března 1920.²⁴⁴

Prvního dne roku 1921 opustil generál Pellé Československo za dalším služebním posláním. S jeho nástupcem, jímž se stal generál Eugène Mittelhausser, Machar již tak úzké až přátelské vztahy nepěstoval.

Klofáč jako ministr národní obrany ponechával Macharovi dost prostoru a toleroval jeho přešlapy přes hranice vymezených kompetencí. Vedly ho k tomu nejen okolnosti osob-

²⁴² Generál Pellé psal 11. ledna 1920 do Paříže o Klofáčových potížích: „*Klofáč je otcem čtyř dětí; dva syny ztratil za války. Ubytoval se u hřbitova, kde jeho žena tráví celé dny. Na počátku minulého roku provdal svou dceru; zemřela při porodu v posledních dnech prosince. Na ministerstvo chodil jen na skok.*“ *Mission militaire française auprès de la République Tchecoslovaque 1919-1939 : édition documentaire = Francouzská vojenská mise v Československu 1919-1939 : edice dokumentů. Serie I. 1919-1925 : svazek 2, A: 1919-1920 : běžné zprávy.* Redakce Radko Břach, Frédéric Guelton. 1. vyd. Praha : Vojenský historický ústav Praha; [Paris] : Service historique de l'armée de Terre Vincennes, 1999, s. 141.

²⁴³ *Mission militaire française auprès de la République Tchecoslovaque 1919-1939 : édition documentaire = Francouzská vojenská mise v Československu 1919-1939 : edice dokumentů. Serie I. 1919-1925 : svazek 2, A: 1919-1920 : běžné zprávy.* Redakce Radko Břach, Frédéric Guelton. 1. vyd. Praha : Vojenský historický ústav Praha; [Paris] : Service historique de l'armée de Terre Vincennes, 1999, s. 142.

²⁴⁴ Branný zákon republiky Československé č. 193 ze dne 19. března 1920. In Sbirka zákonů a nařízení státu československého. 1920, částka 41.

ního života, ale také jeho příslovečná pohodlnost. Jestliže sám Klofáč proti Macharově činnosti nic (alespoň sám veřejně) nenamítal, jinak se choval jeho zástupce, státní tajemník podplukovník Chalupa a stranický tisk národních socialistů a sociálních demokratů – České Slovo a Právo Lidu.

3.2.12 Odchod ministra Klofáče

Koncem května 1920 Klofáč definitivně odešel z postu ministra národní obrany a dočasně se jeho funkce zhostil sám premiér Vlastimil Tusar. Když se v tomto mezidobí uvažovalo o možných kandidátech, kteří by ukončili stávající provizorium, padla jména Josefa Svatopluka Machara a Františka Udržala. Machar však jako tradičně neměl potřebné politické stranické zázemí.

V době vládní krize v létě 1920 jmenoval prezident Masaryk ministrem národní obrany JUDr. Ivana Markoviče a svůj vliv si ve vojenské správě posílil dosazením náčelníka své vojenské kanceláře Otakara Husáka na post šéfa prezídia MNO. Další pohyb ve vrcholných funkcích přišel s nástupem úřednické vlády Jana Černého v září 1920. V ní zaujal křeslo ministra národní obrany Otakar Husák, jenž jako nepolitický odborník měl přispět ke stabilizaci a dokončení reformy v armádním organismu. Nastala tak situace, kdy oba vzájemně soupeřící posty byly obsazeny osobami s úzkými vazbami na prezidenta Masaryka. Husák, přesvědčený o vlastních postupech v organizační práci přirozeně ponechával iniciativě generálního inspektora podstatně méně prostoru. Machar, který byl z dob Klofáčova ministrování uvyklý častým poradám a diskuzím, na nichž spoluformuloval organizační opatření, musel za daných okolností ustoupit z vrcholné koncepční práce. Věnoval se tedy běžným inspekcím a na základě zjištěných informací rozesílal souhrnná situační hlášení.

Velkého zastánce našel generální inspektorát ve francouzské vojenské misi, která v něm viděla partnera v soupeření o vliv s ministerstvem národní obrany. V kritickém pojednání o dosavadní organizaci MNO, jenž se dostalo také do rukou prezidenta Masaryka, se mise zasazovala o rozšíření kompetencí generálního inspektorátu. Podle mínění jejího náčelníka nebyla Macharově instituci přiznána taková působnost, jaké bylo třeba, aby tato důležitá funkce našla v armádě úspěšné uplatnění:

„V organizaci třeba výslovně přiznati a vytknouti, že gener.[ální] inspektor je dohlížitelem a strážcem kázně a pořádku v armádě. Má-li býti gener.[ální] inspektor pomocným a poradním orgánem ministra N. O., má-li právo podávati konkrétní odůvodněné návrhy i v otázkách personálních, musí mu nesporně přiznána býti taková kompetence, jež mu skutečně umožňuje, aby plně

svou funkci mohl vykonávat a nelze jej omezovat, aby dohlížel jej na výchovu a výcvik armády.

Třeba mu přiznati též právo dozírati, zachovávají-li se dané rozkazy, předpisy služební a pod., neuplatňují-li se na úkor kázně a pořádku nepovolané živly, nezasahují-li do služebních výkonů a služební opatření vůbec osoby, jimž podle vojenské organizace právo takové nepřísluší a kontrolovati, zachovávají-li se v organizaci vojenské vymezené kompetence.

*Dále jest mu přiznati právo, aby si mohl podle potřeby ve všech oborech vojenské administrativy dobrozdání a zprávy, jichž je mu třeba k vlastní informaci při dohledu na kázeň a pořádek v armádě.*²⁴⁵

V květnu 1921 náčelník hlavního štábu generál Mittelhausser ve své zprávě o stavu branné moci znovu poukazoval na význam generálního inspektorátu. Jeho zachování se mu jevilo vzhledem k situaci v nedostatečně sjednoceném důstojnickém sboru jako nutné: „...stálý dohled bude nejlepší zárukou loyality důstojníků bývalé armády.“²⁴⁶

Úděl úřednické vlády spočíval v řešení nepopulárních a odkládaných vnitrostátních záležitostí. V případě resortu obrany se jednalo, vedle drobných či větších splátek dluhů z minulosti, o prosazení dostatečného rozpočtu na zajištění existenčních potřeb armády (tehdy nastoupili presenční službu první nováčci odvedení podle nového branného zákona), o ustálení organizace a personálií branné moci (nejen formální, ale i faktické završení unifikace po návratu legií, řešení důstojnické otázky). Šlo také o eliminování silných a závažných politických vlivů narušujících jednotu a bojeschopnost vojska (důsledný zákrok proti generální stávce v prosinci 1920, volební právo vojáků). Roční snažení ministra-vojáka v čele resortu národní obrany prověřila na podzim 1921 první mobilizace.²⁴⁷

3.2.13 František Udržal ministrem národní obrany

Husáka na postu ministra národní obrany vystřídal 26. září 1921 poslanec za agrární stranu a dlouholetý předseda branného výboru František Udržal. Vliv, který si v resortu zosoboval nový ministr, se významně promítl do postavení Macharova generálního inspektorátu. Ubývalo pozvánek k sezením branných výborů a Machar se ve svých vzpomínkách netajil dojmem, že „Udržal, jaksi žárlivě opatrující svou ministerskou prestiž, nedává mne

²⁴⁵ *Organizace ministerstva národní obrany* [memorandum opatřené razítkem francouzské vojenské mise]. AÚ TGM, f. TGM – R (MNO), k. 382, složka 3.

²⁴⁶ Mittelhausser → TGM. [Poměry ve vojsku – memorandum z 10. 5. 1921]. AÚ TGM, f. TGM – R (MNO), k. 382, složka 5.

²⁴⁷ Přehledně o stavu a bojeschopnosti československé branné moci: FIALA, Jan. Mobilizace československé armády na podzim 1921. *Historie a vojenství*. 1993, roč. 42, č. 2, s. 36-67.

zúmyslně pozvat...“ a rezignovaně dodává, že se „tam necpal“.²⁴⁸ Za to jej Udržal často pověřoval místo sebe reprezentačními povinnostmi, což Macharovi zprvu nebylo proti mysli, neboť byl rád viděn ve společnosti.

Přes relativně dlouhou existenci instituce generálního inspektorátu nebyla jeho pozice v organizační struktuře armády nezpochybnitelná, neboť teprve postupně, vznikaly závazné organizační předpisy. Důkaz toho, že generální inspektorát neměl jisté postavení přinesl v listopadu 1921 služební předpis *Org-1: Všeobecná organizace branné moci*, v němž o této instituci chybí jakákoli zmínka.²⁴⁹ Proti této ostentativní snaze ministra Udržala vytěsnit generální inspektorát ze systému branné moci vystoupil velký Macharův protektor, prezident Masaryk. V prezidentově poznámkách zaznamenaných na malých lístcích se dochovala i lakonická instrukce Udržalovi z 23. prosince 1921: „*Machar do Org 1.*“²⁵⁰

3.2.14 Poslední změna pravomocí

Na jaře 1922 byly Macharovi předloženy ke schválení pozměněné kompetence generálního inspektorátu. Podle dochovaných materiálů prodělalo nové vymezení pravomocí od prvotního návrhu po publikování ve věstníku pozoruhodný vývoj.

Na počátku stál koncept prezidia MNO, jenž generálního inspektora definoval jako *pomocný nejvyšší dozorčí orgán ministra národní obrany nad všemi částmi armády vyjímaje MNO a hlavní štáb.*²⁵¹ Jeho poradní funkce byla upozaděna a z jeho pravomocí byl výslovně vyňat dozor nad jednotlivými částmi ministerstva národní obrany a nad hlavním štábem.

Oblastí jeho působnosti se změna nijak zvlášť nedotkla, jen v případě personálií mu měly být před schválením zasílány k nahlédnutí výnosy týkající se až velitelů pluků a vyšších. Zde byla patrná snaha omezit jeho dosah do nižších důstojnických hodností. Původně totiž jeho vliv sahal o stupeň níže – k velitelům praporů.

Co se týče odstraňování nedostatků zjištěných při inspekcích, generální inspektor směl nařídít pouze taková opatření, která neznamenal pro vojenskou správu žádné finanční zatížení.

Návrh prezidia MNO specifikoval personální obsazení instituce. Celkem se počítalo se čtyřmi důstojníky – generálem IV. hodnostní třídy (ekvivalent polního podmaršálka),

²⁴⁸ MACHAR, Josef Svatopluk. *Pět roků v kasárnách*, c. d., s. 226.

²⁴⁹ *Všeobecná organizace branné moci : služební kniha Org-1*. 3. vyd. služeb. knihy Org-10. Praha : MNO, 1921. 91 s., tb. příl. Tato služební kniha byla důvěrná a jako prozatímní vcházela v platnost dnem vydání, po roce měla být revidována a vydána definitivně. Udržal → TGM. *Předložení služební knihy Org-1*. Praha, čj. 11069/21-org. dův. z 11. 11. 1921. AÚ TGM, f. TGM – R (MNO), k. 382, složka 5.

²⁵⁰ AÚ TGM, f. TGM – R (MNO), k. 382, složka 5.

²⁵¹ MNO Pres. *Pravomoc generálního inspektora čs. armády*. K. čj. 47631 pres. voj. z r. 1921. VÚA-VHA Praha, f. GI, k. 53, sign. 72-1/1.

majorem, kapitánem, *důstojníkem spisovnictva* a jedním rotmistrem. Přidělení důstojníka v generálské hodnosti mohl generální inspektor odůvodněně vnímat jako snahu o zmenšení svého vlivu. Najednou by vedle něj stál profesionál s nesrovnatelně většími vojensko-odbornými znalostmi.

Do textu navrhovaných kompetencí zasáhl Machar, který sice na jistý kompromis přistoupil, ale podařilo se mu uhájit některá původní ustanovení. V konečné verzi pravomocí, jež byla publikována ve věstníku (viz Příloha 11.)²⁵², se o generálním inspektoru opět hovoří jako o *pomocném a poradním orgánu ministra*. Z jeho působnosti však bylo výslovně vyjmuto ministerstvo národní obrany. Ohledně personálií si vymínil právo být informován o důstojnících od úrovně velitele praporu. Kancelář generálního inspektorátu měli tvořit tři vyšší důstojníci zbraní, jeden nižší a jeden rotmistr manipulační služby. Hodnosti nebyly pevně stanoveny.

Původně prosazované vymezení kompetencí vykazovalo zjevnou snahu tehdejšího ministra národní obrany Františka Udržala o co nejpřesnější ohraničení vlivu generálního inspektorátu. Ve znění akceptovaném Macharem 11. května 1922 a zveřejněném o měsíc později nebyla sice tato tendence již tak zřetelná, přesto se Udržalovi zdařilo tuto instituci svázat ještě pevněji se svým ministerstvem. Je překvapivé, že Machar tuto situaci ve svých pamětech nijak nekomentoval, nové kompetence považoval patrně za kosmetickou úpravu, jíž nepřikládal (nebo nechtěl přikládat) jakýkoli význam. Byl si ostatně jistý Masarykovou přízní a stále se považoval za jeho prodlouženou ruku ve vojenské správě. V létě 1922 upozorňovala prezidenta na Macharovo počínání jeho vojenská kancelář: „*Mezi důstojnictvem je rozšířeno přesvědčení, že pan generální inspektor je vojenským důvěrníkem pana prezidenta; jeho výroky, činům a snahám přikládá se význam, jako by byly vzkazy nebo přáním prezidenta republiky samého. Nelze neviděti, že pan generální inspektor svým jednáním k upevnění tohoto názoru přispívá.*“²⁵³

3.2.15 Vyčerpání instituce a okolnosti Macharova odchodu

Josef Svatopluk Machar strávil v čele generálního inspektorátu celkem pět let. Když do funkce nastupoval, měl pozici téměř ideální. Těšil se ve společnosti velké autoritě, ať jako bojovník proti habsburské monarchii či jako literát. Řada let strávených ve Vídni způsobila, že jeho obraz ve společnosti byl utvářen spíše jeho literárním dílem než jeho bezpro-

²⁵² *Věstník čs. ministerstva národní obrany : výnosy věcné*. 1922, č. 30 (10. 6. 1922), čl. 219, s. 181-182.

²⁵³ [Komentář VKPR k článku kpt. Dr. Koutského uveřejněného v Lidových Novinách 7. 8. 1922.] AÚ TGM, f. TGM – R (MNO), k. 383, složka 7.

středním osobním působením. V republice Machar svou autoritu současně opíral o autoritu prezidenta Masaryka a posiloval ji také přimknutím se ke generálu Pellé a k francouzské vojenské misi.²⁵⁴ I za této příznivé konstelace se generální inspektor Machar stával terčem útoků tisku, který jako hlavní argument neustále přetřásal jeho vojenskou neodbornost. Tiskové kampaně s cílem diskreditovat Machara v jeho funkci byly často motivovány politicky a v dobách Klofáčova ministerstva vycházely ze socialistického tisku, zejména od národních socialistů a sociálních demokratů. Podle vojenských řádů se Machar nemohl sám proti nařčením v tisku ohradit. Toto právo měl příslušný odbor ministerstva národní obrany, respektive ministr jako Macharův představený. Docházelo k paradoxní situaci, kdy ministrův list České Slovo útočil na autoritu generálního inspektora, kterého národní socialisté vnímali jako hrozbu pro Klofáče. Pražský kabaretiér Karel Hašler glosoval situaci popěvkem:

*„Generální inspektor je
také rarita,
ministr list do něj pere
jako do žita.“²⁵⁵*

Útoky v tisku postupně nahloďávaly Macharovu autoritu. Machar nenašel zastání ani u tiskového odboru ministerstva národní obrany, který byl zodpovědný za reakce na tiskové útoky, a nakonec ani u prezidenta Masaryka. Při své veřejné službě byl Machar médií bedlivě sledován. Jelikož nebyl ve vojenském prostředí tak zběhlý, nezřídka se mu přihodily více či méně trapné přehmaty, na kterých si tisk následně s chutí smlsnul. Machar se stal jakýmsi vojenským maskotem – čím více se snažil působit vojensky, tím méně mu společnost věřila jeho roli. Jakékoli útoky proti němu mohly být vnímány zároveň jako zpochybnění Masarykovy schopnosti vybrat si vhodné spolupracovníky.

Negativní tisková kampaň, jež eskalovala v létě a na podzim 1924, byla Macharovi spolu s pocitem, že v Masarykovi jako příteli ztratil zastání, jednou z hlavních pohnutek k odchodu z funkce generálního inspektora.²⁵⁶

Po velkých organizačních počinech v roce 1920, kterých se Machar aktivně účastnil, přišla léta vyplněná spíše běžnou rutinou. Časté cesty do různých posádek republiky, proje-

²⁵⁴ HELLMUTH-BRAUNER, Vladimír. Paměti rodu, c. d., s. 270.

²⁵⁵ MACHAR, Josef Svatopluk. Pět roků v kasárnách, c. d., s. 139.

²⁵⁶ Okolnosti a průběh Macharova odchodu z funkce detailně rekonstruuje nejnovější práce: SÝKORA, Petr. *Básník proti Hradu : neposlušný občan Josef Svatopluk Machar*. 1. vyd. Praha : Libri, 2009, zvl. s. 93-106. Starší rozbor: KOZLOVÁ, Jitka. *Josef Svatopluk Machar : tvorba a společensko-politická činnost*. Praha, 1990, zvl. s. 117-128. Diplomová práce (Mgr.). Universita Karlova v Praze, Filosofická fakulta, Katedra československých dějin. K degradaci vzájemného vztahu J. S. Machara a T. G. Masaryka viz ZABLOUDILOVÁ, Jitka. Tomáš Garrigue Masaryk a Josef Svatopluk Machar. In *Masarykův sborník XIII : 2004-2006*. Praha : Masarykův ústav – Archiv AV ČR, 2006, s. 35-45.

vy při slavnostech, dekorování plukovních praporů psaní pravidelných hlášení atd. jej zcela zaměstnávaly, ale nepřinášely mu pocit naplnění. V létě 1924 si stěžoval své přítelkyni: „*Sešněroval jsem si život! Co jiného dělat? Jsou práce, které se dají vykonávat desetinou bytosti člověčí, a jsou jiné, kterým musí člověk dát tu bytost celou...*“²⁵⁷ Navíc jej stravovaly psychické potíže v podobě depresivních stavů. V osobní korespondenci tehdy zaznívaly bezcílné až beznadějně tóny: „*Jak mi je? Líp. Klidno. Byla to zas ta zatracená černá nálada, kdy je člověku protivno slunce, které na něj svítí a život, který žije. No, je pryč! Ale vesele mi není – proč, chápeš. Pohybuj se od rána do večera wie ein herrenloser Hund a nejprotivnější je při tom, že to bude trvat dlouho a dlouho, a proto mě netěší ani teplo, ani slunce, ani stromy, ani ptáci...*“²⁵⁸

Dne 27. října 1924 se u prezidenta T. G. Masaryka konala týdenní porada, již se účastnili ministr Udržal, generální inspektor Machar a náčelník hlavního štábu generál Mittelhausser. V závěru rokování J. S. Machar požádal prezidenta o dovolení, aby mohl složit svou funkci.²⁵⁹ Žádost zopakoval písemně ještě 12. listopadu a deset dní nato osobní věstník MNO oficiálně sděloval, že Josef Svatopluk Machar byl na vlastní žádost zproštěn funkce generálního inspektora; výnos doplnil i děkovný dopis od prezidenta.²⁶⁰ Vzápětí si Machar zažádal o propuštění z branné moci.²⁶¹ Za měsíc ode dne, kdy Machar poprvé přednesl svoji demisi, vydal ministr národní obrany František Udržal rozkaz k likvidaci celé instituce.²⁶²

Od nadšených začátků v srpnu 1919, přes čínorodé období roku 1920 ubýval Macharovi v dalších letech jak prostor pro uplatnění, tak vlastní entusiasmus. Vývoj agendy generálního inspektorátu vypovídá o markantním úbytku vypravených i přijatých spisů, jak dokládají grafy (Příloha 12.) zpracované na základě jednacích protokolů kanceláře. S ohledem na tyto skutečnosti můžeme konstatovat, že došlo k jakémusi vyčerpání instituce generálního inspektorátu, dlouho předtím, než skutečně zanikla.

²⁵⁷ LA PNP, f. Josef Svatopluk Machar, k. 45, korespondence Marii Kubátové.

²⁵⁸ Tamtéž.

²⁵⁹ VÚA-VHA Praha, f. VKPR, k. 3, čj. T-41/24.

²⁶⁰ *Osobní věstník čs. ministerstva národní obrany*. 1924, roč. VII., č. 93 (22. 11. 1924).

²⁶¹ GI → Vel. pěš. pl. č. 1. *Plk. v zál. Dr. Machar – žádost o prouštění z branné moci*. Praha, čj. 776 dův. g.i. z 25. 11. 1924. VÚA-VHA Praha, f. GI, k. 66, sign. 44-1/8-2.

²⁶² MNO Pres. → GI. *Úřad gen. insp. branné moci - likvidace*. Praha, čj. 40628 pres. šef. z 27. 11. 1924. VÚA-VHA Praha, f. GI, k. 66, sign. 44-1/8-3. Publikováno: *Věstník čs. ministerstva národní obrany : výnosy věcné*. 1924, č. 67 (6. 12. 1924), čl. 694, s. 440.

Závěr

Vznik generální inspekce ve vojenství byl spjat s centralizací státní a vojenské správy, přičemž byl motivován zvýšením efektivity vojenského systému. Podle tohoto tradičního pojetí generální inspektoři v mírových dobách dohlíželi na jednotný výcvik vojska a ve válce byli zpravidla dosazeni do vysokých velitelských funkcí.

V maximální míře využilo instituci generální inspekce německé císařství, jež touto cestou úspěšně působilo na sjednocení různorodých vojsk druhdy samostatných spolkových států.

Habsburský model hledal sice inspiraci v pruských, respektive německých organizačních úspěších, byl ale nucen jít vlastní cestou. Vedle řady inspektorátů vojenských odvětví využil císař František Josef I. instituci generálního inspektora vojska k prosazování dynastické jednotící myšlenky v rámci rakousko-uherské branné moci. V konstitučním systému se však nejprve arcivévoda Albrecht a po něm i arcivévoda František Ferdinand potýkali s opozicí ústavně odpovědného ministerstva války. Oba byli designováni jako vrchní velitelé pro případ války.

Druh inspektorátu, který se uplatnil v organizační struktuře čs. vojska na Rusi, měl patrně své kořeny v přechodném francouzském modelu a měl krátké trvání. Funkce inspektora čs. záložních vojsk zavedená OČSNR představovala způsob, jak nadále využívat odborné znalosti a zkušenosti generálmajora Jaroslava Červinky, přitom však zamezit jeho svévolným organizačním aktivitám. Za jmenováním druhého inspektora generálporučíka Vladimira Nikolajeviče Šokorova stála snaha, nepřijít o jeho potenciál.

V kontextu vývoje vojenské správy Československé republiky zaujímal generální inspektorát zvláštní postavení. Vycházel z revolučních poměrů prvních měsíců existence nového státu, kdy ve společnosti vévodila myšlenka miliční organizace vojska. Prezident, je muž prozatímní ústava přijatá Revolučním národním shromážděním nedávala možnost zasahovat do dění ve vojenské správě, hledal alternativní cestu k prosazení svého vlivu v této oblasti. Našel si ji mimo jiné i v instituci generálního inspektorátu, kterou přizpůsobil svým záměrům i duchu doby. Do funkce jmenoval Josefa Scheinera a na základě vymezených kompetencí využil prestiž a autoritu sokolského vůdce jednak ke krocení revolučních poměrů ve vojsku, jednak k doзору nad děním ve vojenské správě. Motivovala jej také nedůvěra ke schopnostem tehdejšího ministra národní obrany Václava J. Klobáče.

K prezidentovu překvapení Scheiner brzy prominentní funkci opustil. Nastalo období hledání náhrady; dosavadní zástupce major Kopal sice agendu plně obstaral, ale neměl po-

třebnou autoritu, aby udržel společenský status instituce a zajistil postavení generálního inspektorátu tak, jak byl Masarykem projektován, zejména ve vztahu k MNO.

Jako adekvátního nástupce vybral prezident další osobnost s výraznou autoritou – Josefa Svatopluka Machara. Obavy z jeho vlivu ve vojenské správě vedly k radikální změně kompetencí, zejména se jednalo o podřízení generálního inspektorátu ministerstvu národní obrany. Období od nástupu do funkce v srpnu 1919 do první poloviny roku 1921 se vyznačovalo vesměs činorodou úřední aktivitou, poté s určitými výkyvy agenda ubývala. V květnu 1922 došlo na popud tehdejšího ministra národní obrany k dalšímu, tentokrát poslednímu, vymezení pravomocí. Generální inspektor byl ještě více svázán s vojenskou správou. Jako Masarykův exponent ztrácel za této situace své původní opodstatnění. Také podpora ze strany prezidenta ochabovala. Cílená diskreditační kampaň proti Macharovi přiživila míru jeho demotivace a celkového vyčerpání. Vlastní instituce generálního inspektorátu byla úředně zlikvidována k poslednímu dni roku 1924, svou perspektivu však ztratila daleko dříve.

Seznam pramenů a literatury

Prameny:

Archiv národního muzea v Praze (ANM)

- pozůstalost Otakara Husáka

Archiv ústavu T. G. Masaryka Praha (AÚ TGM)

- fond TGM – R (MNO)

Literární archiv Památníku národního písemnictví Praha (LA PNP)

- fond Josef Svatopluk Machar

Vojenský ústřední archiv – vojenský historický archiv Praha (VÚA-VHA Praha)

- fond Generální inspektorát branné moci 1919-1924 (GI)
- fond Ministerstvo národní obrany – Presidium 1918-1923, 1924 (MNO Pres.)
- fond Vojenská kancelář presidenta republiky 1918-1924 (VKPR)
- fond Výbor národní obrany 1918
- fond Nejvyšší správce československých vojsk 1918
- fond Kvalifikační listiny vojenských osob
- fond Kmenové listy vojenských osob
- Databáze československých legionářů (DBčsleg)

Nepublikované rukopisy:

- *Československá branná moc v prvním roce republiky : pamětní spis věnovaný u příležitosti prvního výročí samostatnosti dne 28. října 1919 ministrem národní obrany Václavem Klofáčem veliteli čs. branné moci presidentu Dru Tomáši G. Masarykovi.* Ed. V. K. Blahník. Tištěno jako rukopis. Praha : Ministerstvo národní obrany, 1919. 715 s.
- HUSÁK, Otakar. *Jdi!* [paměti]. Díl 1a, *Předmluva–Mládi*; díl 1b, *Vojákem první Světové války*; díl 2, *V řadách francouzských “chlupáčů/poilus”*; díl 3, *Občan slouží–Budování armády*; díl 4, *Konsolidace armády a republiky*. 1322 s. (ANM, pozůstalost Otakara Husáka).
- KOZLOVÁ, Jitka. *Josef Svatopluk Machar : tvorba a společensko-politická činnost.* Praha, 1990. 255 s. Diplomová práce (Mgr.). Universita Karlova v Praze, Filosofická fakulta, Katedra československých dějin.

- BUCHTELE, Pavel. *Vojenská kancelář prezidenta republiky 1918-1945*. Praha, 2004. 193 s., příl. Rigorózní práce (PhDr.). Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin.

Edice pramenů:

- *Mission militaire française auprès de la République Tchécoslovaque 1919-1939 : édition documentaire = Francouzská vojenská mise v Československu 1919-1939 : edice dokumentů*. Serie I. 1919-1925 : svazek 2, A: 1919-1920 : běžné zprávy. Redakce Radko Břach, Frédéric Guelton. 1. vyd. Praha : Vojenský historický ústav Praha; [Paris] : Service historique de l'armée de Terre Vincennes, 1999. 172 s.
- ŠOLLE, Zdeněk. (ed.). *Vzájemná neoficiální korespondence T. G. Masaryka s Eduardem Benešem z doby pařížských mírových jednání (Říjen 1918 - prosinec 1919)*. Část 2 : Dopisy. Praha : Archiv Akademie věd České republiky, 1994, s. 107-425. (Práce z dějin České akademie věd; Seria B, Monographia; sv. 6). ISSN 1210-9878.

Články z periodik a sborníků:

- ALLMAYER-BECK, Johann Christoph. Die bewaffnete Macht in Staat und Gesellschaft. In *Die Habsburgermonarchie 1848-1918 : Band V : Die Bewaffnete Macht*. Hg. von Adam Wandruszka, Peter Urbanitsch. Wien : Österreichische Akademie der Wissenschaften, 1987, s. 1-141.
- BŘACH, Radko. První kroky francouzské vojenské mise v Československu (únor – květen 1919). *Historie a vojenství*. 1997, roč. 46, č. 4, s. 3-32. ISSN 0018-2583.
- BŘACH, Radko. Příjezd francouzské vojenské mise do Prahy v únoru 1919. *Historie a vojenství*. 1997, roč. 46, č. 2, s. 26-47. ISSN 0018-2583.
- BŘACH, Radko. Úvahy představitelů francouzské vojenské mise z let 1919-1925 o úloze Československa v různých variantách konfliktu. *Historie a vojenství*. 2003, roč. 52, č. 2, s. 284-312. ISSN 0018-2583.
- EGGER, Reiner. Die Militärkanzlei des Erzherzog-Thronfolgers Franz Ferdinand und ihr Archiv im Kriegsarchiv Wien. In *Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs*. 1975, Jg. 28, s. 141-163.
- FIALA, Jan. Mobilizace československé armády na podzim 1921. *Historie a vojenství*. 1993, roč. 42, č. 2, s. 36-67. ISSN 0018-2583.
- HÁJEK, Jan; ŠEDIVÝ, Ivan. Místo úvodu : Moc, vliv a autorita v procesu vzniku a utváření meziválečné ČSR (1918–1921). In HÁJEK, Jan ... [et. al.]. *Moc, vliv a autorita v procesu vzniku a utváření meziválečné ČSR (1918–1921)*. Praha : Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2008, s. 9-15. ISBN 978-80-86495-46-0.
- HÁJKOVÁ, Dagmar. Počátky prezidentské kanceláře. I In HÁJEK, Jan ... [et. al.]. *Moc, vliv a autorita v procesu vzniku a utváření meziválečné ČSR (1918–1921)*. Praha : Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2008, s. 163-183. ISBN 978-80-86495-46-0.
- HOFMAN, Petr. Deník Vojtěcha Borise Luži. *Historie a vojenství*. 1996, roč. 45, č. 5, s. 131-152. ISSN 0018-2583.
- KLÍPA, Bohumír. Italská vojenská mise v Československu. *Historie a vojenství*. 1995, roč. XLIV, č. 3, s. 26-78. ISSN 0018-2583.

- MARŠÁLEK, Zdenko. Armáda v roce jedna – nový duch versus kontinuita. In HÁJEK, Jan ... [et. al.]. *Moc, vliv a autorita v procesu vzniku a utváření meziválečné ČSR (1918–1921)*. Praha : Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i., 2008, s. 29-63. ISBN 978-80-86495-46-0.
- MARŠÁLEK, Zdenko. Vojenské elity a personální problematika obsazování nejvyšších orgánů československé branné moci v počátcích první republiky. In TOMÁŠ, Filip (ed.) *Na pozvání Masarykova ústavu*. 3. Praha : Masarykův ústav – Archiv AV ČR, 2007, s. 93-101.
- PEŠEK, Bohumil. Zřízení Vojenské hudební školy v Praze roku 1923. In BAJGAROVÁ, Jitka (ed.). *Vojenská hudba v kultuře a historii českých zemí : [sborník ze stejnojmenné mezinárodní konference konané 28.-30. dubna 2005 v Praze]*. 1. vyd. Praha : Etnologický ústav Akademie věd České republiky, 2007. 506 s., il. (některé barev.), portréty, noty, faksim. ISBN 978-80-87112-00-7.
- POSEN, Barry R. Nationalism, the Mass Army, and Military Power. *International Security*. 1993, vol. 18, № 2, s. 80-124.
- SALABOVÁ-KUČEROVÁ, Marie. Vojenská správa prvního československého zahraničního odboje (1914-1920). *Historie a vojenství*. 1965, č. 2, s. 238-277. ISSN 0018-2583.
- SANDER, Rudolf. Kompetence generálního inspektora a náčelníka hlavního štábu čs. branné moci v letech 1918-1939. *Historie a vojenství*. 1990, č. 1, s. 63-83. ISSN 0018-2583.
- SANDER, Rudolf. Organizační a dislokační vývoj československé armády v letech 1918-1939. In *Sborník archivních prací*. 1985, roč. 35, č. 1, s. 3-159.
- ŠEDIVÝ, Ivan. Legionáři a mocenské poměry v počátcích ČSR. In HÁJEK, Jan ... [et. al.]. In HÁJEK, Jan ... [et. al.]. *Moc, vliv a autorita v procesu vzniku a utváření meziválečné ČSR (1918–1921)*. Praha : Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2008, s. 16-28. ISBN 978-80-86495-46-0.
- ŠEDIVÝ, Ivan. Silní jedinci nebo anonymní moc? : K povaze československé demokracie v počátcích první republiky. In TOMÁŠ, Filip (ed.) *Na pozvání Masarykova ústavu*. 3. Praha : Masarykův ústav - Archiv AV ČR, 2007. s. 6-10.
- ŠEDIVÝ, Ivan. Zur Loyalität der Legionäre in der Ersten Tschechoslowakischen Republik. In SCHULTZE WESSEL, Martin. (Hg.). *Loyalitäten in der Tschechoslowakischen Republik 1918 – 1938 : Politische, nationale und kulturelle Zugehörigkeiten*. München : R. Oldenbourg, 2004, s. 141-152. (Veröffentlichungen des Collegium Carolinum, Band 101). ISBN 3-486-57587-2.
- ŠEDIVÝ, Ivan. Legionáři a československá armáda 1918-1938. In *České země a Československo v Evropě XIX. a XX. století : Sborník prací k 65. narozeninám prof. dr. Roberta Kvačka*. Praha : HÚ AV ČR, 1997, s. 209-230.
- ŠÍN, Zbyněk. Historiografie obranné funkce čs. státu v právním řádu v letech 1918-1938. *Sešity příspěvků k sociálně politické a historické problematice vojenství a armády*. Praha : Vojenský historický ústav, 1973, roč. II, č. 6. 208 s.
- WAGNER, Walter. Die k. (u.) k. Armee-Gliederung und Aufgabestellung. In *Die Habsburgermonarchie 1848-1918 : Band V : Die Bewaffnete Macht*. Hg. von Adam Wandruszka, Peter Urbanitsch. Wien : Österreichische Akademie der Wissenschaften, 1987. 142-633 s. ISBN 3-7001-1122-3.

- ZABLOUDILOVÁ, Jitka. Tomáš Garrigue Masaryk a Josef Svatopluk Machar. In *Masarykův sborník XIII : 2004–2006*. Praha : Masarykův ústav – Archiv AV ČR, 2006, s. 25-45. ISSN 1801-6286.
- ZAHÁLKA, Otakar; TERINGL, Karel; SMAZAL, Josef. Československý důstojník 1918–1938. In *Dvacet let československé armády v osvobozeném státě : [1918–1938]*. Hl. red. brig. gen. Miroslav Fassati. Praha : Svaz čs. důstojnictva, 1938, s. 83-91.
- ZIMMERMANN, Jürg. Militärverwaltung und Heeresaufbringung in Österreich bis 1806. In *Handbuch zur deutschen Militärgeschichte 1648–1939*. Hg. vom Militärgeschichtlichen Forschungsamt, Bd. 1, München 1983, Abschnitt 3.
- ZÜCKERT, Martin. Vojáci republiky?: K národnostní politice Československé armády. In RAK, Jiří; VESELÝ, Martin (red.) *Armáda a společnost v českých zemích v 19. a první polovině 20. století*. Ústí nad Labem : Univerzita J. E. Purkyně, Ústav slovansko-germánských studií, 2004. s. 160-167. ISBN 80-7044-560-2.

Slovníky naučné a jazykové:

- *Allgemeine deutsche Biographie. 18. Band, Lassus – Litschower*. Auf Veranlassung Seiner Majestät des Königs von Bayern; hrsg. durch die historische Commission bei der Königl. Akademie der Wissenschaften. Leipzig : Duncker & Humblot, 1883. 796 s.
- FIDLER, Jiří ... [et. al.]. *Československá generalita. Biografie. Armádní generálové 1918–1938*. Praha : HÚ AČR, 1995. 69 s.
- FIDLER, Jiří; SLUKA, Václav. *Encyklopedie branné moci Republiky československé 1920-1938*. 1. vyd. Praha : Libri, 2006. 767 s.; il., mp, portréty. ISBN 80-7277-256-2.
- GALANDAUER, Jan ... [et. al.]. *Slovník prvního československého odboje 1914–18*. 1. vyd. Praha : Hermes, 1993. 165 s. ISBN 80-900-677-7-8.
- *Handbuch für Heer und Flotte : Enzyklopädie der Kriegswissenschaften und verwandter Gebiete...* Hrsg. von Georg von Alten. Berlin et al. : Bong & Co., 1909-1914. Bd. 1-6, 9.
- *Komenského slovník naučný*. Praha : Nakl. a vyd. Komenského slovníku naučného, 1937-1938. 10 sv., il.
- *Masarykův slovník naučný : lidová encyklopedie všeobecných vědomostí*. Praha : Československý kompas, 1925-1933. 7 sv., il.
- *Neue deutsche Biographie. 13. Band, Krell-Laven*. Hrsg. von der Historischen Kommission bei der Bayerischen Akademie der Wissenschaften; Schriftleitung Fritz Wagner ... [et al.]. Berlin : Duncker & Humblot, 1982. xv, 783 s.
- *Ottův slovník naučný : illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*. Praha : Jan Otto, 1888-1909. 28 sv., il.
- *Ottův slovník naučný nové doby : dodatky k velikému Ottovu slovníku naučnému*. Praha : Jan Otto, 1930-1943. 12. sv., il.
- *The Oxford english dictionary. Vol. 7, Hat – Intervacuum* ; prepared J. A. Simpson and E. S. C. Weiner. 2nd ed. Oxford : Clarendon Press, 1991. 1143 s. ISBN 0-19-861219-2.

- PRAŽÁK, Josef M.; NOVOTNÝ, František; SEDLÁČEK, Josef. *Latinsko-český slovník : A-K*. Přepřac. František Novotný. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1955. 2 sv.

Literatura:

- *A-1a : Služební řád branné moci čs. republiky*. Díl první. Praha : MNO, 1922. 182 s., 13 příl.
- *A-10,a : Dienstreglement für das kaiserliche und königliche Heer*. Erster Teil. 2. Aufl. des Reglements vom Jahre 1873. Wien : k. k. Hof- und Staatsdruckerei, 1909. 407 s.
- ALLMAYER-BECK, Johann Christoph. *Der stumme Reiter : Erzherzog Albrecht : Der Feldherr "Gesamtösterreichs"*. Graz : Styria, c1997. 381 s. ISBN 3-222-12469-8.
- *Almanach Národního shromáždění*. Sestavil JUDr. Michal Navrátil. Praha : tiskem Emila Geistlicha, 1919. 240 s. (Politických příruček Československé republiky svazek I.)
- *Batovcův almanach : Politický kalendář a adresář, schematismus a statistika zemí koruny české na rok 1914*. Red. H. Lindner. Roč. XXII. Praha : F. B. Batovec, 1914. 344 s., obr.
- BĚLINA, Pavel. *Generál Laudon : život ve službách Marie Terezie a Josefa II*. Fot. Jaroslav Zezulčík, Ladislav Neubert; mp., pl. Karel Zpěvák; obálka, vazba a graf. úprava Michal Houba. 1. vyd. Praha : Panorama, 1993. 211 s. : fot., pl., mp. (Stopy, fakta, svědectví). ISBN 80-7038-216-3 (váz.).
- BOHÁČKOVÁ, Eva; KRÁLOVÁ, Bohuslava; SLUKA, Václav. *Průvodce po fondech Vojenského historického archivu (18. stol.-1939)*. II. díl. Praha : Vojenský historický ústav – Praha; Vojenský historický archiv, 1985, s. 275-504.
- BŘACH, Radko. *Generál Maurice Pellé : První náčelník hlavního štábu čs. branné moci*. Praha : Ministerstvo obrany České republiky – AVIS, 2007. 229 s., fot., obr., faksimile. ISBN 978-80-7278-380-9.
- CAMPBELL, John Brian. *The Roman army, 31 BC - AD 337 : a sourcebook*. London [et. al.] : Routledge, 1994. XIX, 272 s., obr. ISBN 9780415071734.
- ČENSKÝ, Ferdinand. *Výtah z Řádu služby pro cis. král. vojsko*. Díl I. Podle 2. něm. vyd. z r. 1873. Těšín : c. k. dvorní a voj. kněhupectví Karla Prochasky, 1886. 337 s.
- ČERVINKA, Jaroslav. *Cestou našeho odboje : Příspěvek k historii vývoje formací československého vojska na Rusi v roce 1914-1918*. Praha : F. Žďárský, 1920. 195 s. (Československá expedice; sv. 3).
- ČERVINKA, Jaroslav. *Trp, kozáče, budeš atamanem*. Praha : Orbis, 1929. 567 s. (Knihy osudů a práce; sv. 3).
- *Československá armáda v prvním desetiletí republiky*. Praha : [s.n.], 1928. 155 s., obr. příl.
- DEÁK, István. *Der K. (u.) K. Offizier : 1848-1918*. Ins Dt. übertr. von Marie-Therese Pitner. 2. verb. Aufl., Sonderausg. Wien; Köln; Weimar : Böhlau, 1995. 321 s. ISBN 3-205-98242-8.

- *Dvacet let československé armády v osvobozeném státě : [1918-1938]*. Hl. red. brig. gen. Miroslav Fassati; Vydáno za spolupráce ministerstva národní obrany a péči Památníku osvobození, Vojenského ústavu vědeckého, Svazu čs. důstojnictva. Praha : Svaz čs. důstojnictva, 1938. 234 - [VII] s., 72 - [I] obr. příl. - [II] příl.
- *Einteilung und Standorte des Deutschen Heeres : Übersicht und Standorte der Kaiserlichen Marine sowie der Kaiserlichen Schutztruppen : ...nach dem Stande vom 1. Oktober 1913*. 151. Aufl., mit den Neuinformationen. Berlin : Leibelschen Buchhandlung, 1914, 61 s.
- FIC, Victor Miroslav. *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914–1918. I. díl, Vznik československých legií v Rusku 1914-1918, ruská otázka a boj za svobodný stát*. [přeložila Jiřina Barnettová; předmluvu napsal Ivan Medek, české vydání připravil a doslov napsal Pavel Paleček]. Vyd. 1. Praha : Academia, 2006. 342 s., [16] s. obr. příl., il., portréty. ISBN 80-200-1405-5 (váz.).
- FIDLER, Jiří. *Generálové legionáři*. 1. vyd. Brno : Books, 1999. 356 s. (Jota Military; sv. 37).
- FRANTZ, Gunther. *Russlands Eintritt in den Weltkrieg : Der Ausbau der russischen Wehrmacht und ihr Einsatz bei Kriegsausbruch (etc.)*. Berlin : Deutsche Verlagsges. für Politik und Geschichte , 1924. 306 s.
- FREVERT, Ute. *Die kasernierte Nation : Militärdienst und Zivilgesellschaft in Deutschland*. 1. Aufl. München : C.H.Beck, 2001. 458 s. ISBN 3406479790.
- GALANDAUER, Jan. *František Ferdinand d'Este*. Obálka a graf. úpr. Michal Houba. 1. vyd. Praha : Svoboda-Libertas, 1993. 244 s., fot. (Portréty). ISBN 80-205-0350-1 (brož.).
- *Geschichte der k. u. k. Wehrmacht. VI. Band : Der Allerhöchste Oberbefehl, die Garden*. Hg. von der Direktion des Heeresgeschichtlichen Museums; Gesellschaft für Österreichische Heereskunde. Bearb. von Peter Broucek et al.. Wien : Gesellschaft für Österreichische Heereskunde, 1988. 96 s. (Militaria Austriaca, Nr. 6).
- GLÜCKMANN, Karl. *Das Heerwesen der österreichisch-ungarischen Monarchie*. 12. Aufl. Wien : Seidel & Sohn, 1911. 390 s., mp.
- Great Britain. General Staff. War Office. *Handbook of the French Army : 1914*. Facsim. of 1914 ed. London : Imperial War Museum, Department of Printed Books in association with The Battery Press and Articles of War Ltd, 1995, xiv, 460 s., 13 pl. (Battery Press reference series; 4th). ISBN 0898392160.
- [HARDEGG], J[ulius] [Moritz Carl] v[on]; [TROSCHKE, Theodor]. *Anleitung zum Studium der Kriegsgeschichte*. Zweiter Theil. 2. Aufl. Darmstadt; Leipzig : Eduard Zernin, 1868. 510 s., [65] obr., mp.
- HELLMUTH-BRAUNER, Vladimír. *Paměti rodu*. K vydání připravila Milena Lenderová. Praha : H&H, 2000. 396 s., fot. ISBN 80-86022-66-8.
- JEŽEK, Zdeněk. *Boj o Slovensko v letech 1918-1919*. Praha : [Ježek Zdeněk], 1928. 187 s., il., mp.
- KALHOUS, Rudolf. *Budování armády*. Praha : Melantrich, 1936. 270s., obr. příl. (Z války a revoluce, sv. 16).

- KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl první, Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. 2., opr. vyd.. Praha : Libri, 2003. 571 s.; il., portréty. (Dějiny českých zemí). ISBN 80-7277-195-7.
- KLIMEK, Antonín. *Říjen 1918 : vznik Československa*. 1. vyd. Praha; Litomyšl : Paseka, 1998. 279 s.; il., portréty, faksim. ISBN 80-7185-175-2.
- KLIMEK, Antonín. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Sv. XIII : 1918-1929. 1. vyd. Praha; Litomyšl : Paseka, 2000. 821 s., fot., obr. ISBN 80-7185-328-3.
- KLOFÁČ, Václav Jaroslav. *Armáda a český národ : vojenské řeči na říšské radě a v delegacích r. 1908*. Praha : Ant. Hajn, 1908. 56 s.
- KOLDINSKÁ, Marie; ŠEDIVÝ, Ivan. *Válka a armáda v českých dějinách : socio-historické črty*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2008. 579 s., fot., tb. (Edice Česká historie, sv. 19). ISBN 978-80-7106-953-9.
- KREJČÍ, Antonín. *Dr. Josef Scheiner*. 2. vyd. Brno : Moravský legionář; péčí Sokola Pražského, 1932. 30 - [1] s. (Hrdinové a oběti odboje, sv. 18).
- KUDELA, Josef. *Druhý sjezd čs. vojska na Rusi : (rozbor oficiální publikace)*. Brno : Moravský legionář, 1934. 45, [I] s. (Knihovna čs. revoluce. Řada 2; sv. 2).
- KUDELA, Josef. *Generál Jaroslav Červinka, nejstarší legionář*. Brno : Moravský legionář, 1933. 68, [3] s. (Hrdinové a oběti odboje; sv. 19).
- [LACY, Franz Moritz Graf von]. *Generals-Reglement*. Wien : Joh. Th. v. Trattner, 1769. 211(1) s., 2 l.
- LANGER, František. *Byli a bylo*. Ed. přípr., dosl. a vyd. pozn. napsal Jiří Holý. 3., rozš. vyd., v SPN 1. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1992. 308 s., čb. fot. v příl.
- MACHAR, Josef Svatopluk. *Časové kapitoly : [1918]*. Praha : G. Dubský, 1920. 90 s.
- MACHAR, Josef Svatopluk. *Konfese literáta*. K vyd. připravil Bohumil Svozil. 5. vyd. Praha : Český spisovatel, 1984. 354 s. (Vzpomínky a korespondence).
- MEYNERT, Hermann. *Geschichte des Kriegswesens und der Heeresverfassung in der österreichischen Monarchie vom Tode des Kaisers Leopold I. bis auf die gegenwärtige Zeit*. Wien : [vl. nákl.], 1854. VIII., 222 s.
- *Národní shromáždění Republiky československé v prvním desetiletí*. Praha : PPS a PS, 1928. 1315 s., příl.
- PECH, Vratislav; DOLEŽAL, Karel. *Vojenská korespondence*. Vydáno se svolením MNO dle čj. 57654 pres. voj. z r. 1921. Praha : vl. n., 1922. 320 s.
- PICHLÍK, Karel; KLÍPA, Bohumír; ZABLOUDILOVÁ, Jitka. *Českoslovenští legionáři : (1914-1920)*. Praha : Mladá fronta, 1996. 282 s., [16] s. il. (Archiv; sv. 74). ISBN 80-204-0580-1.
- PLASCHKA, Richard Georg; HASELSTEINER, Horst; SUPPAN, Arnold. *Innere Front : Militärassistentz, Widerstand und Umsturz in der Donaumonarchie 1918*, Bd. 2.: Umsturz. München : R. Oldenbourg, 1974. 420 s., obr. příl. (Veröffentlichungen des Österreichischen Ost- und Südosteuropa-Institut; Bd. 9). ISBN 3-486-47921-0.

- *První československá ústava : diskuse v ústavním výboru v lednu a únoru 1920.* [Zprac.] Eva Broklová. Praha : Ústav pro soudobé dějiny ČSAV, 1992. 221 s. ISBN 80-85270-08-0.
- RATZENHOFER, Gustav. *C. k. Rakousko-uherská válečná moc : její složení a zřízení.* Dle II. vyd. pro vojíny čechoslovanské zprac. Ferdinand Čenský. Těšín : kněhkupectví pro voj. literaturu Karla Procházky, 1876. 84, vii s., tb. (Rukověť pro poddůstojníky císař. král. vojska; oddíl 1., sv. 5).
- ROŠICKÝ, Jaroslav. *Rakouský orel padá : Jak byla naše revoluce doma připravena a 28. října 1918 provedena vojensky.* Praha-Vysočany : Max Forejt, 1933. 261 - [II] s. (Knihovna Uvědomělých lidí).
- ROTHENBERG, Gunther Erich. *The Army of Francis Joseph.* First paperback ed. West Lafayette : Purdue University Press, 1999, 316 s. ISBN 1557531455.
- SAK, Robert. *Anabáze : drama československých legionářů v Rusku (1914-1920).* Jinočany : H & H, 1996, c1995. 174 s., [32] s. il.;mp. ISBN 80-85787-86-5.
- SOUKUP, František Alois. *Idea národní armády.* VI. vydání. Praha : Svaz československého důstojnictva, 1937. 153, [III] s. (Knihovna Svazu čs. důstojnictva; sv. IX).
- SOUKUP, František. *28. říjen 1918 : Předpoklady a vývoj našeho odboje domácího v československé revoluci za státní samostatnost národa.* Díl 2. Praha : Ústřední dělnické knihkupectví a nakladatelství (Ant. Svěcený) : Orbis, 1928, s. 579-1251, [2] s.
- SÝKORA, Petr. *Básník proti Hradu : neposlušný občan Josef Svatopluk Machar.* 1. vyd. Praha : Libri, 2009. 247 s., [2] s. obr. příl. (Otazníky našich dějin; sv. 18). ISBN 978-80-7277-396-1.
- ŠEDIVÝ, Ivan. *Češi, české země a Velká válka 1914-1918.* Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2001. 492 s.; il., mp., portréty. (Česká historie; sv. 7). ISBN 80-7106-274-X.
- THUNIG-NITTNER, Gerburg. *Die tschechoslowakische Legion in Russland : ihre Geschichte und ihre Bedeutung bei der Entstehung der 1. Tschechoslowakischen Republik.* Wiesbaden : Otto Harrassowitz, 1970. xx, 299 s., il. (Marburger Ostforschungen, Bd. 30).
- TITL, Zdeněk. *Organizace ministerstva národní obrany a personálie v letech 1918-1939.* Praha : Historický ústav československé armády, 1992. 117 s.
- *Účast vojska v domácím odboji : dle přednášky Jaroslava Rošického proslované v "Cyklu o domácím a zahraničním odboji" pořádané Ml. generací Čs. Nár. Dem.* Předmluvou opatřil, pro tisk upravil a vydal Josef Jošt. Praha : Občanská knih-tisk, s. d. 40 s.
- *Všeobecná organizace branné moci : služební kniha Org-1.* 3. vyd. služeb. knihy Org-10. Praha : MNO, 1921. 91 s., tb. příl.
- *Výbor z básní J. S. Machara.* Irkutsk : Informačně-osvětový odbor čs. vojska, 1919. 88 s. (Knihovna „Československého Denníka“; sv. 8.).
- WAGNER, Walter. *Geschichte des K. K. Kriegsministeriums. Bd. 1, 1848-1866.* Graz; Wien; Köln : Hermann Böhlau Nachfolger, 1966. 257 s. (Studien zur Geschichte der österreichisch-ungarischen Monarchie, Bd. 5).

- WAGNER, Walter. *Geschichte des K. K. Kriegsministeriums. Bd. 2 1866-1888*. Wien; Köln; Graz : Hermann Böhlau Nachfolger, 1971. 287 s. (Studien zur Geschichte der österreichisch-ungarischen Monarchie, Bd. 10). ISBN 3-205-08579-5
- WREDE, Alphons Freiherr von. *Geschichte der k. und k. Wehrmacht : Die Regimenter, Corps, Branchen und Anstalten von 1618 bis Ende des XIX. Jahrhunderts*. I. Bd. Wien : L. W. Seidel & Sohn, 1898. XVII, 752 s. (Supplement zu den „Mittheilungen des k. und k. Kriegs-Archivs“).
- *Za svobodu : obrázková kronika československého revolučního hnutí na Rusi 1914-1920. [Kniha druhá, díl III, Pod vedením Prof. T.G. Masaryka (Československý armádní sbor), 1917-1918]*. Vydává a obrázkovou část řídí Otakar Vaněk; hlavní spolupracovník Vojta Holeček za vrchní redakce Rudolfa Medka; péčí Památníku odboje. [Praha] : Památník odboje, 1924. 896 s., [3] l. barev. obr. příl.; il., portréty.
- ZAPLETAL, Řehoř. *Druhý čs. pěší pluk dobrovolnický : jeho organizace a činnost v rámci celkového přehledu vývoje naší armády v době obsazování Slovenska*. I. díl. Praha : Vojenský archiv RČS, 1928. 228 s., 94 obr., 3 mp. (Spisy Vojenského archivu RČS, I/5).
- ZUBEREC, Vladimír. *Milan Rastislav Štefánik : léta hvězdná a válečná*. Praha : Melantrich, 1990. 40 s., il. (některé barev.), portréty, faksim. (Slovo k historii; roč. 1990, č. 23). ISSN 0862-6057.
- ZÜCKERT, Martin. *Zwischen Nationsidee und staatlicher Realität : die tschechoslowakische Armee und ihre Nationalitätenpolitik 1918-1938*. München : Oldenbourg, 2006. x, 354 s. (Veröffentlichungen des Collegium Carolinum; Bd. 106). ISBN 3-486-58052-3.

**Příloha 1: Přehled mírového rozčlenění armádních inspekcí císařské německé
branné moci (k 1. 10. 1913)²⁶³**

Oberkommando in den Marken - Berlin

1. **Armeeinspektion - Danzig** (I., XVII., XX. Armeekorps),
2. **Armeeinspektion – Berlin** (Gde. Korps, XII. {1. Kgl. Sächs.}, XIX. {2. Kgl. Sächs.} Armeekorps),
3. **Armeeinspektion – Hannover** (VII., IX., X. Armeekorps),
4. **Armeeinspektion – München** (III. Armeekorps, přiděleny I., II., III. Kgl. Bayr. Armeekorps),
5. **Armeeinspektion – Karlsruhe** (VIII., XIV., XV. Armeekorps),
6. **Armeeinspektion – Stuttgart** (IV., XI., XIII. {Kgl. Württemb.} Armeekorps), 1907,
7. **Armeeinspektion – Saarbrücken** (XVI., XVIII., XXI. Armeekorps), 1912,
8. **Armeeinspektion – Berlin** (II., V., VI. Armeekorps).

²⁶³ *Einteilung und Standorte des Deutschen Heeres : Übersicht und Standorte der Kaiserlichen Marine sowie der Kaiserlichen Schutztruppen : ...nach dem Stande vom 1. Oktober 1913.* 151. Aufl., mit den Neuinformationen. Berlin : Leibelschen Buchhandlung, 1914, s. 4.

Příloha 2 : Přehled organizace generální inspekce v císařské německé branné moci (k 1. 10. 1913)²⁶⁴

Generalinspektion der Kavallerie – Berlin

1. Kavallerieinspektion – Posen (Poznaň)
2. Kavallerieinspektion – Stettin (Štětín)
3. Kavallerieinspektion – Strassburg i. E.
4. Kavallerieinspektion – Saarbrücken

Inspektion der Jäger und Schützen – Berlin

Inspektion der Maschinengewehrwesens – Berlin

Inspektion der Feldartillerie – Berlin

Generalinspektion der Fussartillerie – Berlin

1. Fußartillerieinspektion – Berlin
2. Fußartillerieinspektion – Strassburg i. E.
3. Fußartillerieinspektion – Köln

Generalinspektion des Ingenieur- und Pionierkorps und der Festungen – Berlin

1. Ingenieurinspektion – Berlin
2. Ingenieurinspektion – Posen (Poznaň)
3. Ingenieurinspektion - Strassburg i. E.
4. Ingenieurinspektion – Metz (Mety)

1. Pionierinspektion – Berlin
2. Pionierinspektion – Mainz (Mohuč)
3. Pionierinspektion – Strassburg i. E.
4. Pionierinspektion – Thorn (Toruň)

Generalinspektion des Militärverkehrswesens – Berlin

Inspektion der Eisenbahnruppen – Berlin

Inspektion der Feldtelegraphie – Berlin

1. Inspektion der Telegraphentruppen – Berlin
2. Inspektion der Telegraphentruppen – Karlsruhe
3. Inspektion der Telegraphentruppen – Danzig (Gdaňsk)

Inspektion des Militär - Luft- und Kraftfahrwesens – Berlin

Inspektion der Luftschiffertruppen – Berlin

Inspektion der Fliegertruppen – Berlin

Inspektion des Festungsverkehrswesens – Berlin

Presidium der Artillerieprüfungskommission – Berlin

Feldzeugmeisterei – Berlin

Inspektion der technischen Institute der Infanterie

Inspektion der technischen Institute der Artillerie

Artilleriedepotinspektion – Berlin

Traindepotinspektion – Berlin

Traininspektion – Berlin

Inspektion der Infanterieschulen – Berlin

²⁶⁴ *Einteilung und Standorte des Deutschen Heeres : Übersicht und Standorte der Kaiserlichen Marine sowie der Kaiserlichen Schutztruppen : ...nach dem Stande vom 1. Oktober 1913.* 151. Aufl., mit den Neuinformationen. Berlin : Leibelschen Buchhandlung, 1914, s. 4-9.

Generalinspektion des Militärerziehungs- und Bildungswesens - Berlin

Saské království:

Königliche Sächsische Inspektion des Maschinengewehrwesens - Dresden

Königliche Sächsische Inspektion der Infanterieschulen – Dresden

Bavorské království:

Königliche Bayerische Inspektion der Kavallerie – München

Königliche Bayerische Feldzeugmeisterei – München

Inspektion der technischen Institute

Königliche Bayerische Inspektion des Ingenieurkorps – München

Pionnierinspektion - München

Festungsinspektion – München

Inspektion des Eisenbahn- und Telegraphenwesens - München

Inspektion des Militär - Luft- und Kraftfahrwesens – München

Königliche Bayerische Inspektion der Militärbildungsanstalten - München

Příloha 3 : Struktura a personalia ministerstva národní obrany na Rusi²⁶⁵

Oddíly ministerstva národní obrany

Jako plnomocník vlády Československé republiky pro Rusko a jako ministr národní obrany zřizují pro vykonávání úkolů, spadajících do mé pravomoci tyto oddíly:

I. Politický oddíl	náčelník Bohdan Pavlů
a. odbor diplomatický	náčelník Bohdan Pavlů
b. odbor konsulární	náčelník Dr. Křížek
c. odbor informačně-osvětový	náčelník Dr. Josef Kudela
II. Vojenská správa	náčelník Rudolf Medek
1. odbor všeobecný	náčelník Bohuš Závada
a. organizační	náčelník Karel Urbánek
b. evidenčně-mobilisační	náčelník Otakar Hanuš
c. technický	náčelník Jindřich Holna
2. odbory zvláštní	
a. zdravotní	náčelník Dr. Rudolf Raše
b. zásobovací	
c. právní	náčelník Dr. Viktor Svoboda
III. Finanční správa	náčelník František Šíp,
správ. prap. 10. pl.
a. ústřední pokladna	náčelník Václav Stichel
b. hlavní účtárna věcná a peněžní	náčelník por. Rudolf Meduna
c. likvidatura	náčelník prap. František Prokop
d. vojenská spořitelna	náčelník kap. František Polák,
Otokar Jurnečka
e. likvidace nár. daně a zápůjčky	náčelník Karel Foret
IV. Vojenský inspektorát	náčelník gen. VI. Šokorov
V. Vrchní kontrola	náčelník Dr. Václav Suchý
a. revisní komise	
b. odbor pro zpracování účtů	

²⁶⁵ Nařízení ministra národní obrany č. 458 z 8. 1. 1919. *Rozkaz Československému vojsku na Rusi. Číslo 6.* § 4. Čelabinsk, 16. 1. 1919.

Příloha 4: Předpisy pro inspektora československého vojska na Rusi²⁶⁶

PŘEDPISY

pro inspektora československého vojska na Rusi

VŠEOBECNÁ PRAVIDLA.

§ 1.

Inspektor československého vojska v Rusku generál-poručík Šokorov jest jmenován na základě rozhodnutí generála M. R. Štefánika.

§ 2.

Inspektor je pomocný orgán vrchního velitele vojsk za příčinou dozoru a kontroly vojenského výcviku vojska, posuzuje i prověřuje činnost ústavů a úřadů těsně souvisejících s vojenským výcvikem armády. Mimo to jest nejvyšším představeným vojenských škol existujících v armádě, jemu přináležejí vrchní dohled nad přípravou a výcvikem důstojníků.

§ 3.

O každé vykonané inspekci jednotlivých vojenských částí, ústavů a úřadů, rovněž i o nutných měřácích jak všeobecných, tak i částečných podává inspektor zprávu vrchnímu veliteli čsl. vojska a veliteli českoslov. vojska v Rusku.

§ 4.

Při inspektoru nalézá se jeho štáb a dispoiční důstojníci, potřební pro inspekci vojska. Počet osob ve štábu jest určen statutem.²⁶⁷ Dispoiční důstojníci jsou komandováni v pravomoc inspektora z jednotlivých částí a ústavů dočasně.

Povinnosti inspektora českosl. vojska na Rusi.

§ 5.

Inspektor řídí přípravu budoucích důstojníků československého vojska, dbá plného odborného rozvíjení každého druhu vojsk, dokonalosti a jednoty ve všech směrech vojenského výcviku i bojové pohotovosti.

§ 6.

²⁶⁶ Předpisy pro inspektora čsl. vojska na Rusi (p. č. 14037) - příloha. *Rozkaz Československému vojsku na Rusi. Číslo 55.* § 4. Irkutsk, 9. 8. 1919.

²⁶⁷ Stav štábu inspektora čsl. vojska:

inspektor čsl. vojska na Rusi – 1; pobočník (osobní) – 1 (podle rozhodnutí inspektora může též ve štábu zastávat funkci staršího pobočníka v případě potřeby).

Štáb: náčelník štábu – 1; starší pobočníci – 2 (s právy velitele roty); dispoiční důstojník trvalý – 1; disp. důstojníci dočasní – dle potřeby; správce kanceláře – 1; pisařů (úředníků) – 5; posel pro kancelář – 1; sluha na čištění kanceláří (ze zajatců) – 1; sluhové důstojníků – 7; podkoní – 2; pomocník podkoního (ze zajatců) – 1; šofér – 1; pomocník šoféra – 1.

Rozkaz inspektora čsl. vojska č. 56 z 9. 7. 1919 (p. č. 12752). *Rozkaz Československému vojsku na Rusi. Číslo 52.* § 1. Irkutsk, 28. 7. 1919.

Dohlíží za správným dodržováním předpisů, poučení a příruček, týkajících se vyučení a výcviku vojsk v bojích i činnosti ústavů a úřadů.

§ 7.

Určuje, odpovídají-li svému naznačení osoby řadového, správního i vyučujícího stavu. Dohlíží za jakostí, rozdělením, udržováním a výcvikem koní veškeré jízdy i dělostřelctva a rovněž jezdeckých jednotek u pěchotných částí.

§ 8.

Prověřuje správnost vyučovacího, vychovatelského i cvičebného systému ve vojenských ústavech.

§ 9.

Vykonává osobně nebo prostřednictvím důstojníků disposičních (přikomandovaných z vojenských částí v pravomoc inspektora) nebo prostřednictvím členů svého štábu přehlídky vojenských částí, ústavů, úřadů a rovněž prověřuje jich bojový výcvik a činnost.

§ 10.

O každé své služební cestě zpravuje velitele československého vojska na Rusi zavčas předem.

O této cestě uvědomuje rovněž příslušné velitele. Tímtéž způsobem postupuje v případě, naznačí-li za příčinou přehlídky osoby jmenované v § 9.

§ 11.

Pozoruje-li hrubé nedbalosti a nepořádky ve výcviku nebo činnosti, jež se mohou škodlivě projevit na bojovém výcviku vojsk nebo na výsledcích prací úřadů a vyžadujících okamžitého odstranění, ihned informuje o nich velitele vojska.

§ 12.

Mimo obvyklé přehlídky vojenské vykonává inspektor osobně nebo prostřednictvím osob naznačených v § 9. nenadále přehlídky vojsk, úřadů a ústavů.

§ 13.

Vyjadřuje se o otázkách, týkajících se zlepšení a zdokonalení všech odborů účetních, bojového výcviku, výzbroje, organizace i hmotné stránky vojsk.

§ 14.

Inspektor oznamuje svoje náhledy o kvalifikaci důstojníků hodných jmenování, kandidáty na vyšší úřady ve vojsku i oznamuje jim rovněž změny ve svých kvalifikačních názorech o uvedených důstojnících.

P o z n á m k a: Inspektoru oznamuje štáb vojska zavčas seznamy kandidátů na hodnosti vojenských velitelů.

Práva inspektora československého vojska.

§ 15.

Inspektor má právo určovati k posouzení otázky týkající se měr nutných k všestrannému vyvrcholení všech odborů učebných, bojového výcviku, výzbroje, organizace a hmotné stránky vojsk, rovněž otázky týkající se směrů paedagogicko-didaktických.

§ 16.

Má právo navrhovati k posouzení otázky o pokusech potřebných pro všestranné zdokonalení vojsk, ústavů a úřadů.

§ 17.

Má právo býti přítomen i mimo vojenský pořádek na veškerých přehlídkách i cvičeních všech druhů vojsk, úřadů a ústavů i štábu vojska.

§ 18.

Má právo hlasovací na všech zasedáních vojenských komisí. Poznámka: Předsedové těchto komisí jsou povinni zavčas uvědomiti inspektora o zasedání komise.

Dispoiční důstojníci při inspektoru čsl. vojska.

§ 19.

Dispoiční důstojníci při inspektoru čsl. vojska určují se k tomu cíli dočasně z důstojníků vojska za souhlasu velitele vojska a spadají po dobu vojenské přehlídky v pravomoc inspektora. Na tuto funkci mohou býti naznačeni také specialisté různých oborů i technické.

§ 20.

Dispoiční důstojníci mohou býti inspektorem vysíláni na různé vojenské komise, při čemž mají práva členů komise.

§ 21.

Osoby vyslané inspektorem za příčinou přehlídky vojsk, ústavů a úřadů, obdrží od něho předpisy přesně určující cíl a účel jejich cesty. Po návratu ze služební cesty podávají jemu zprávu a výkazy o vykonané přehlídce a inspektor oznamuje vše dále, jak se uvádí v §§ 9. a 10.

Štáb inspektora českosl. vojska na Rusi.

§ 22.

Při inspektoru nalézá se štáb.

§ 23.

Náčelník i ostatní personál štábu jmenují se vrchním velitelem československých vojsk na Rusi v souhlase velitele vojska na Rusi příkazem českoslov. vojsku.

§ 24.

Náčelník štábu jest přímo podřízen inspektoru a řídí kancelář štábu. Podřízeným přiděluje práci dle svého dobrozdání. Náčelník štábu má práva náčelníka odborů štábu českoslov. vojska na Rusi. (na př. dežurného generála.)

Příloha 5 : Žádost Josefa Scheinera o uvolnění z funkce nejvyššího správce čs. vojsk²⁶⁸

Advokát Dr. Josef Scheiner v Praze²⁶⁹

Vojenská kancelář
presidenta republiky²⁷⁰
K dekretu č. j. 1. pres.

Panu

Dr. Tom. Masarykovi
presidentu české republiky.

Pane presidente!

Vyzván byv v den prohlášení naší republiky Národním Výborem abych převzal vrchní správu českých vojsk, učinil jsem tak ochotně a ze všech sil svých snažil jsem se o to, aby náhlý přechod z bývalého poddanství ve svobodný stát proveden byl klidným a důstojným způsobem a aby na místě trosek staré, sešlé armády mohl býti vytvořen na rychlo nový stav na záchranu prvých našich požadavků státních.

Horlivou součinností věrných a oddaných druhů sokolských dílo aspoň do té míry se zdařilo že umožněno bylo ve dvou prvých měsících vybudovati ministerstvo Národní Obrany, které úkoly mně svěřené postupně na se převzalo, čímž poslání mé skončeno.

Dovoluji si Vás proto uctivě žádati za dovození abych mohl hodnost mně svěřenou v ruce Vaše složit.

Samo sebou se rozumí že jsem ochoten, kdykoliv mne republika naše zavolá, ji skrovné služby své radostně věnovati.

Trvám v hluboké úctě a neskonalé vděčnosti

Vám zcela oddaný

Dr. Scheiner

V Praze 29. prosince 1918

²⁶⁸ Scheiner → TGM, [žádost o uvolnění z funkce Nejvyššího správce čs. vojsk], 29. 12. 1919. VÚA-VHA Praha, f. VKPR, k. 11, čj. 1/pres.

²⁶⁹ tištěná hlavička papíru

²⁷⁰ prezentační razítko kanceláře

Příloha 6 : Jmenovací dopis pro Josefa Scheinera²⁷¹

Vojenská kancelář
presidenta republiky
Čís. j. 1. pres/1919²⁷²

V Praze dne 31. prosince 1918.

Bratře Scheinere,
vyhovuji Tvé žádosti, abys byl sprostěn svého dosavadního úřadu jako vrchní správce československých vojsk, a jmenuji Tě generálním inspektorem československých vojsk.

Kompetence Tvého nového úřadu vymezuje se zvláštním nařízením.

Nemohu nepoděkovati Ti za nezištné služby, které jsi v dosavadním svém úřadě republiky prokázal, právě v té nejtěžší a nejzodpovědnější době.

Tvůj

T. G. Masaryk²⁷³

Ministerstvu Národní Obrany
předává se k uveřejnění ve věstníku
Ministerstva N. O.

Náčelník Vojenské kanceláře
presidenta republiky

Ppl. Husák²⁷⁴

²⁷¹ TGM via VKPR → Scheiner, [zproštění funkce vrch. správce čs. vojsk a jmenování generálním inspektorem čs. vojsk, odpověď], strojopis, 31. 12. 1919. VÚA-VHA Praha, f. VKPR, k. 11, čj. 1/pres.

²⁷² „pres/1919“ dopsáno tužkou

²⁷³ vlastnoruční podpis

²⁷⁴ vlastnoruční podpis

Příloha 7 : Vymezení kompetence generálního inspektora československých vojsk²⁷⁵

Voj. kanc. pres. republiky čs.

Č. j. 2 z 1919.

Vymezení kompetence gen. insp. čs. vojsk.

Gen. insp. čs. vojsk jest výkonným orgánem pres. republiky čs. a tomuto přímo podřízen.

Jeho úkolem jest:

- 1.) dohlížeti na to, aby armáda čs. v době přechodné účelně vychována a cvičena byla,
- 2.) vypracovati návrh na znovuzřízení armády čs. na základě systému miličního, jaký bude určen mezinárodní konferencí, organisace, výcvik.

Aby úkolu prvnímuh vyhověl, musí gen. insp. čs. vojsk jednotlivé posádky navštívit i a přesvědčiti se:

- a) stupni výcviku,
- b) účelnosti nařízení týkajících se výcviku,
- c) způsobilosti velitelů k úkolům jim svěřeným a o jejich schopnostech vůbec,
- d) poměru důstojníků k mužstvu,
- e) kázni,
- f) poměru posádky k obyvatelstvu,
- g) životních poměrech, ubytování, stravě, výstroji a výzbroji posádky.

Gen. insp. čs. vojsk jest oprávněn, vady ihned až do dalšího opatření MNO odstraniti. Nesmí však udělovati rozkazů, jimiž platné předpisy a nařízení by se zrušovaly nebo změňovaly.

Na základě dozorů podá gen. insp. zprávu presidentovi čs. republiky a ministru N. O. M. N. O. pak vydá rozkazy a nařízení, jež uzná nutnými.

Gen. insp. čs. vojsk jest oprávněn, zasílati M. N. O. iniciativní návrhy, týkající se výcviku, organisace, dislokace, výstroje a výzbroje čs. branné moci v době přechodní.

M. N. O. jest povinno, před vydáním všech zásadních nařízení, týkajících se oborů

²⁷⁵ VKPR → GI. *Vymezení kompetence generálního inspektora čs. vojsk* (nesignovaný, nedatovaný strojepis, čj. 2 z 1919). VÚA-VHA Praha, f. GI, k. 1, čj. 8.

svrchu uvedených, pak před jmenováním vyšších velitelů (velitelem pluku počínaje) dáti nejvyšší správě čs. vojska příležitost své názvy vystaviti.

Dokud M. N. O. nebude plně zorganizováno, zastupuje gen. insp. ministra N. O. a přejímá na se vedení těchto oborů:

- I. legisl. právní odb.
- II. komise názvoslovná a jazyková
- III. voj. odbor A. (operační, etapní, zpravodaj. oddí, služba kurýrů, organizační. mobilizační, doplňovací oddí, číselný stav mužstva).
- IV. *Voj. odbor B.
technická oddí, dělostřelecké, vál. průmysl, komunikační a vzduchoplavecké oddí.
- V. zdravotní odbor
- VI. voj. justiční odbor
- VII. ústřední žel. oddí.

U vykonávání těchto úřadů jest povinen veškerá zásadní opatření ministru N. O. k schválení předkládati.

* vlevo při kraji stránky připsáno: Ústavní stránky, branný výbor.

Příloha 8 : Scheinerova prosba za uvolnění z úřadu generálního inspektora²⁷⁶

Generální inspektor
československých vojsk.²⁷⁷

V Praze dne 24. dubna 1919

Pane presidente,

Poctěn důvěrou Tvoji převzal jsem úřad generálního inspektora našich vojsk, abych přispěl k brzké organisaci tvořící se naši armády.

Úkolu tomu snažil jsem se z nejlepších sil svých dostáti až do této chvíle, kdy organisace ujali se vynikající odborníci armády dohodové, v jejich rukách nejlépe příští vývoj branné síly naší je zabezpečen.

²⁷⁸Z důvodů těch považuji své poslání za skončené i prosím proto za dovolení abych mohl úřad svůj v ruce Tvé složit a vrátiti se v řady sokolské

kam celým svým životem a srdcem tíhnu.

Služby mé skromné jsou ovšem republice naší vždy a ve všem pohotovy.

V neobmezené úctě

oddaný

Dr. Scheiner

²⁷⁶ Scheiner → TGM, [prosba za uvolnění z úřadu generálního inspektora], rukopis, 24. 4. 1919. AÚ TGM, f. TGM – R (MNO), k. 382, složka 2.

²⁷⁷ Předtištěná hlavička, pod ní tužkou psaná poznámka TGM: "~~Husák~~ do MNObr presidium?".

²⁷⁸ Při levém okraji TGM tužkou připsal koncept odpovědi: „Bratře Scheinere, důvěřoval jsem Ti plně, když jsi přejímal svůj úřad; mám stejnou důvěru, že“.

Příloha 9 : Poděkování prezidenta T. G. Masaryka Josefu Scheinerovi²⁷⁹

Bratře Scheinere,

Důvěřoval jsem Ti plně, když jsi přejímal svůj úřad. Mám stejnou důvěru ve Tvoji soudnost, když svoji inspektorskou činnost chceš změnit návratem k práci pro sokolstvo.

Mně nezbyvá než srdečně Ti poděkovat za energii a dovednost, kterou jsi svému vojenskému úřadu věnoval. Jsem jist, že pro naši republiku budeš pracovat všude a v každém postavení.

Tvůj oddaný

Pan

dr. JOSEF SCHEINER,
gen. inspektor českoslov.

vojsk

v Praze.

²⁷⁹ TGM → Scheiner, [poděkování za službu v úřadu, odpověď na dopis z 24. 4. 1919], nesignovaný strojopis (patrně opis), 10. 5. 1919. AÚ TGM, f. TGM – R (MNO), k. 382, složka 2.

Příloha 10 : Generální inspektor čs. vojsk, obor působnosti (IX. 1919)²⁸⁰

1017.

Generální inspektor čs. vojsk, obor působnosti.

Obor působnosti generálního inspektora čs. vojsk vymezen jest takto:

Generální inspektorát čs. vojsk jest pomocným a poradným úřadem ministerstva národní obrany.

Jeho úkolem jest dozírati, je-li armáda čs. účelně cvičena a vychovávána, tj. přesvědčiti se dozorem v jednotlivých posádkách:

1. o stupni výcviku různých jednotek čs. armády,
2. o účelnosti nařízení týkajících se výcviku a výchovy,
3. o způsobilosti velitelů různých jednotek,
4. o kázni,
5. o ubytování, stravě, výzbroji a výstroji, o sanitních poměrech,
6. o poměru posádek ke státním a autonomním úřadům, jakož i k obyvatelstvu,
7. o poměru vojenské policie k posádkovým velitelstvím a státním a autonomním úřadům,
8. o zaměstnání a upotřebení vojenských a posádkových hudeb, jakož i kontrole hudebního fondu.

Dozory koná generální inspektor buď dle vlastního programu nebo dle direktiv, jež obdrží od ministra národní obrany, a předloží občas program zamýšlených dozorech cest ministerstvu národní obrany (státnímu tajemníku nebo vojenskému presidiu).

O vykonaných dozorech podá generální inspektor ministerstvu stručnou zprávu.

Na základě nabytých zkušeností podává též ministerstvu konkrétní odůvodněné návrhy, týkající se výcviku, organizace, dislokace, výstroje, výzbroje čs. branné moci, jakož i personálií.

O návrzích rozhoduje a jich provedení nařizuje ministerstvo národní obrany.

Při dozorech pozorované nebo zjištěné nepřístojnosti odstraní gen. insp. buď hned na místě, nebo je oznámí příslušnému zemskému velitelství, aby zjednálo nápravu. Není však oprávněn vydávati rozkazy, jimiž se stávající platné předpisy a nařízení ruší nebo mění.

²⁸⁰ *Věstník čs. ministerstva národní obrany : výnosy věcné.* 1919, č. 51 (20. 9. 1919), čl. 1017, s. 341.

Aby mohl gen. insp. čs. vojsk dostáti svému úkolu a uplatniti zkušenosti nabyté stálým přímým stykem s jednotkami čs. branné moci, jest ministerstvo národní obrany povinno, dáti mu příležitost, aby se mohl před schválením vyjádřiti ke všem zásadním nařízením, týkajícím se výcviku, výchovy důstojníků a poddůstojníků, organisace, dislokace, výzbroje, výstroje a požitků.

K tomu cíli bude gen. insp. vyzván, aby se sám účastnil nebo vyslal svého zástupce ke všem poradám a komisím, jež se zabývají řešením zásadních otázek, a aby se účastnil osobně nebo svým zástupcem týdenních gremiálních porad ministerstva národní obrany.

Generální inspektor má právo účastniti se schůzí branného a zahr. výboru.

Čj. 33727/pres. voj. ze dne 2. 9. 1919.

Příloha 11 : Pravomoc generálního inspektora vojsk (V. 1922)²⁸¹

219.

Pravomoc generálního inspektora vojsk.

Nařízení čj. 33.727 pres. voj. ze dne 2. září 1919 (Věstník Věc., roč. II., část 51., bod 1017) o oboru působnosti generálního inspektora vojsk pozbude platnosti.

Pravomoc generálního inspektora vojsk se upravuje takto:

Generální inspektor vojsk jest pomocným a poradním orgánem ministra Národní obrany.

Jeho působnost vztahuje se zvláště na obory, jimiž jsou:

1. Výcvik a výchova armády.
2. Dozor na osvětovou činnost a tělesnou výchovu v armádě.
3. Materiální stav armády (výstroj, výzbroj, ubytování, stravování, hygiena, zacházení s mužstvem).
4. Služební přidělení a účelné využití mužstva.
5. Kázeň a duch armády.
6. Poměr posádek k státním a samosprávným úřadům, jakož i k obyvatelstvu.
7. Služební a individuální způsobilost důstojnictva.

I.

(¹) V oborech sub 1. až 6. dohlíží generální inspektor vojsk, jak jsou u všech velitelství, útvarů, úřadů, ústavů atd. čs. branné moci (vyjímaje ministerstvo Národní obrany) prováděny výnosy, nařízení, rozkazy, směrnice a předpisy, vydané ministerstvem Nár. obrany.

(²) Proto koná generální inspektor vojsk osobní přehlídky a inspekce útvarů čs. branné moci. Při přehlídkách jest mu sledovati, jak se děje výchova vojska, jaký duch jest mezi mužstvem a v důstojnickém sboru, jaká jest kázeň, jaké zdravotní poměry, jak jest postaráno o stravu, ubytování, výstroj a výzbroj. Pozoruje tu, jak se osvědčují důstojníci, povolání na odpovědná místa, a vyhovují-li velitelé výchovným a vůdčím povinnostem jim uloženým. Konečně dohlíží na přidělení mužstva a dbá toho, aby nikdo nebyl vzdálen od služby bez naprosté nutnosti.

²⁸¹ *Věstník čs. ministerstva národní obrany : výnosy věcné.* 1922, č. 30 (10. 6. 1922), čl. 219, s. 181-182.

(³) Přehlídky koná generální inspektor vojsk podle směrnic a pokynů, jež dostane případ od případu od ministra Národní obrany, nebo z vlastní iniciativy podle programů schválených ministrem Nár. obrany. Vyjímajíc náhlé inspekce oznamuje své přehlídky zemskému vojenskému velitelství.

(⁴) Při přehlídkách mu mohou býti předkládány prosby.

(⁵) Generální inspektor vojsk má právo na místě naříditi, aby závady, které při přehlídce shledá a jejichž odstranění je nezbytné, byly ihned odstraněny, pokud na tom nezávisí výdaje jakékoliv.

(⁶) Jde-li o naléhavé nebo závažné šetření ve věcech, spadajících do kompetence generálního inspektora, jichž nemohou prováděti zemská vojenská velitelství nebo vyšší velitelství, může generální inspektor vojsk vyslati také důstojníky své kanceláře na služební cesty, aby je vyšetřili. Tito důstojníci se přesně řídí direktivami generálního inspektora, a pokud se jejich poslání dotýká působnosti některého oddělení, opatří si před svým odjezdem u resortního oddělení potřebné informace. Ihned po svém příchodu se hlásí tito důstojníci u nejvyššího vojenského velitele v místě, prokáží se posláním od generálního inspektora vojsk a vysvětlí, jak zamýšlejí vyříditi svoje poslání. Po dohodě s nejvyšším velitelem v místě počnou prováděti svůj úkol. U každé části, v níž má býti provedeno šetření, ohlásí se též u jejího velitele. Vyšetřování provádí pak velitel části nebo vojskového tělesa za přítomnosti důstojníka vyslaného generálním inspektorem.

(⁷) O svých osobních přehlídkách a inspekcích, jakož i o vyšetřovacích cestách důstojníků své kanceláře podává generální inspektor vojsk zprávu ministru Národní obrany, k níž připojí potřebné návrhy, jak odstraniti zjištěné závady; opis této zprávy a návrhů zašle presidiu ministerstva Nár. obrany k dalšímu opatření.

(⁸) Podle získaných zkušeností podává generální inspektor vojsk ministru Národní obrany odůvodněné návrhy o případných změnách a doplňcích výnosů, nařízeních, rozkazů, směrnic a předpisů, týkajících se oborů sub 1—6.

(⁹) V oborech sub 5. a 6. podává generální inspektor vojsk kromě toho ministru Nár. obrany jednak pravidelné zprávy situační (měsíční), jednak mimořádné zprávy v různých lhůtách, pokud toho uznává potřebu, nebo pokud si to ministr Nár. obrany žádá; opis těchto zpráv zasílá presidiu ministerstva Nár. obrany k eventuálnímu dalšímu opatření.

(¹⁰) Aby mohl generální inspektor vojsk dostáti svému úkolu, má právo kromě přehlídek a inspekcí si vyžádati ve věcech spadajících do oboru jeho působnosti potřebných

písemných zpráv od vojenských velitelství a v naléhavých případech přímo od jednotlivých útvarů, úřadů a pod. Opisy zpráv přímo zaslaných předkládají jednotlivé útvary služebním postupem svým nadřízeným velitelstvím dodatečně na vědomí. Písemné zprávy, které zasílají jednotlivé útvary, úřady, velitelství a jednotlivé vojenské osoby z vlastní iniciativy generálnímu inspektorovi, předkládají se mu vždy služebním postupem skrze ministerstvo Nár. obrany.

(¹¹) Jednotlivá oddělení ministerstva Nár. obrany zasílají generálnímu inspektorovi vojsk před schválením k nahlédnutí koncepty připravovaných zásadních nařízení, výnosů, rozkazů a předpisů, týkajících se organizace osvětové výchovy, kázně a pořádku. Rovněž bude generální inspektor vojsk požádán, aby se buď sám účastnil všech porad a komisí, jež se zabývají řešením uvedených otázek, nebo aby na ně vyslal svého zástupce. Po schválení zasílají se pak opisy dotčených nařízení, výnosů atd. generálnímu inspektorovi na vědomí.

(¹²) Generální inspektor vojsk může si vyžádat od odborů a oddělení ministerstva Nár. obrany dobrého zdání o předmětech spadajících do jeho kompetence.

II.

V oboru sub 7. buďte výnosy, týkající se osobních věcí důstojníků, počínaje veliteli praporů a útvarů praporům na roveň postavených, před konečným schválením předkládány generálnímu inspektorovi vojsk k nahlédnutí.

Konečná rozhodnutí v případech, kdy bylo zavedeno proti důstojníkům řízení před disciplinárními výbory, buďte generálnímu inspektorovi zasílána na vědomí.

III.

Generální inspektor vojsk účastní se gremiálních porad ministerstva Nár. obrany.

IV.

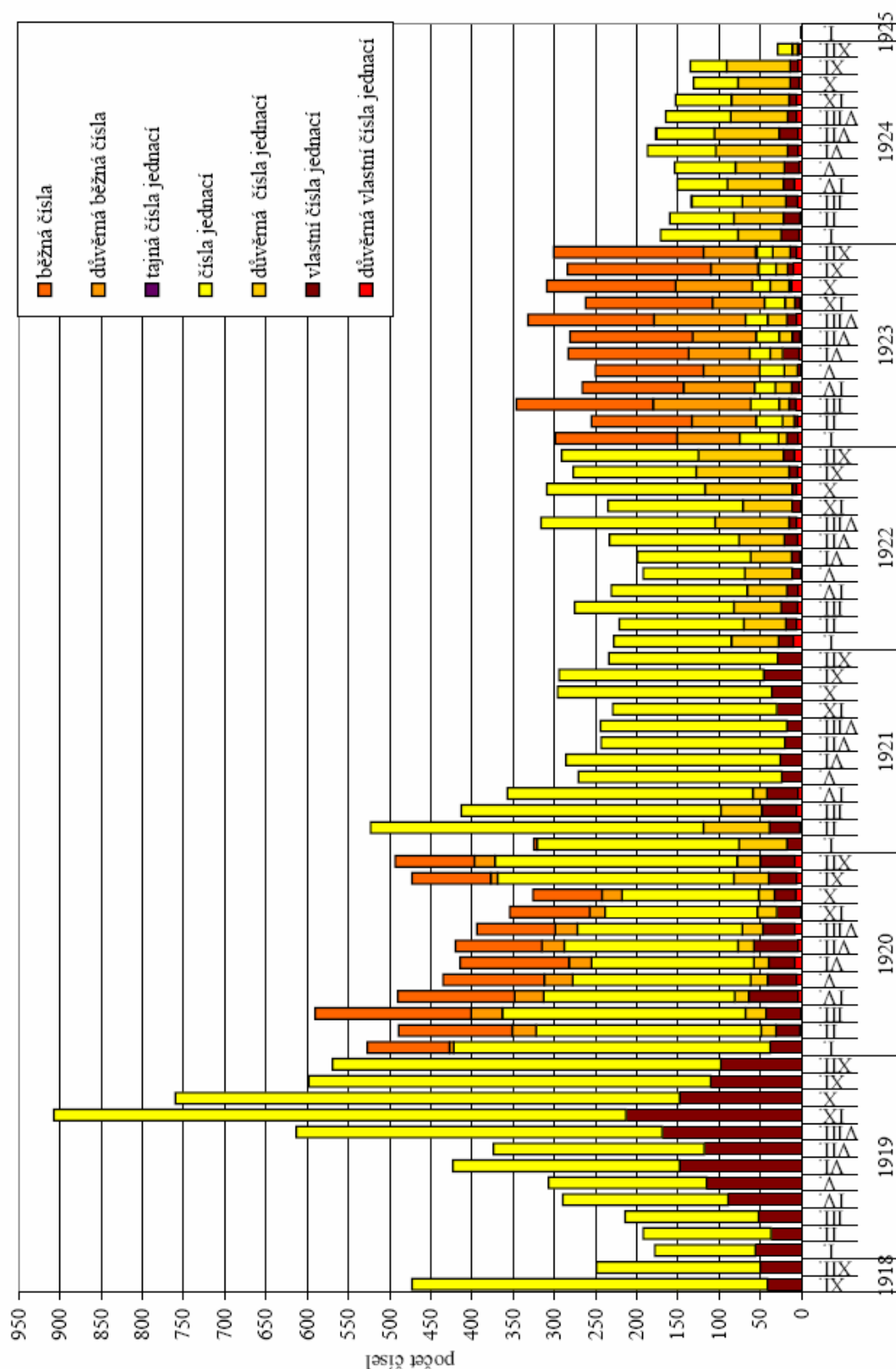
Generální inspektor vojsk má právo se zmocněním ministra Národní obrany účastniti se schůzí výboru Národního shromáždění, pokud jsou v nich projednávány otázky branné moci Čs. republiky.

Generálnímu inspektorovi vojsk jest k ruce kancelář, jež se skládá ze 3 vyšších důstojníků zbraní, 1 nižšího důstojníka a 1 rotmistra manipulační služby.

Čj. 35.423 pres. ze dne 31./5. 1922.

Příloha 12 : Měsíční a roční statistika spisové agendy generálního inspektorátu čs. vojsk

Příloha 12 : Měsíční a roční statistika spisové agendy generálního inspektorátu čs. vojsk²⁸²

²⁸² Vzhledem ke skutečnosti, že kancelář generálního inspektorátu čs. vojsk navazovala na kancelář nejvyššího správce čs. vojsk, zahrnuje statistika i agendu tohoto úřadu v rozmezí od 8. 11. 1918 do 31. 12. 1918. VÚA-VHA Praha, f. GI, jednací protokoly.

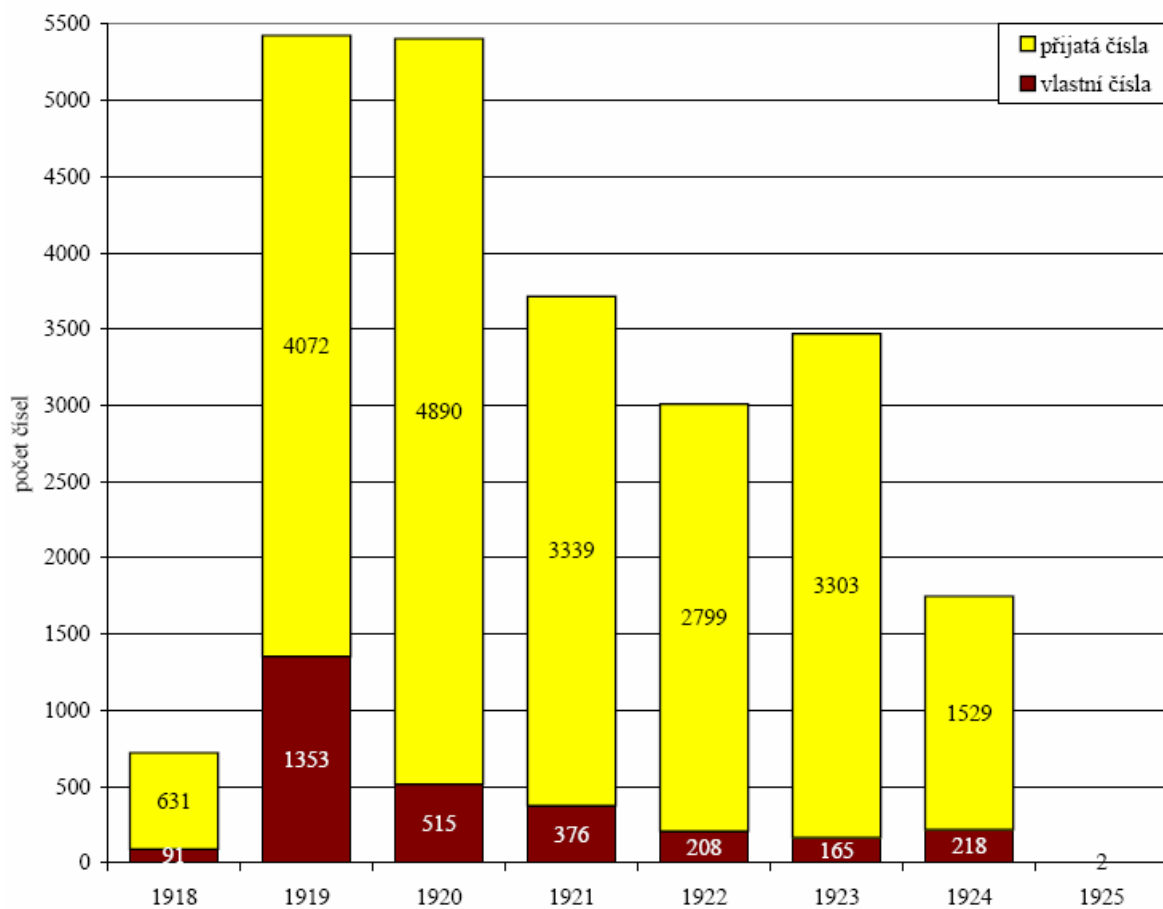
		důvěrná vlastní čísla jednací	vlastní čísla jednací	důvěrná čísla jednací	čísla jednací	tajná čísla jednací	důvěrná běžná čísla	běžná čísla	Σ
1918 ²⁸³	XI.		41		432				473
	XII.		50		199				250
1919	I.		56		122				178
	II.		37		155				192
	III.		52		162				214
	IV.		89		201				290
	V.		115		192				307
	VI.		148		275				423
	VII.		118		256				374
	VIII.		169		444				613
	IX.		213		694				907
	X.		148		612				760
	XI.		110		488				598
	XII.		98		471				569
1920	I.		38		384		5	100	527
	II.	2	29	18	273		29	138	489
	III.	1	42	25	295		38	189	590
	IV.	4	60	17	232		35	142	490
	V.	6	35	21	216		34	123	435
	VI.	8	32	18	197		27	132	414
	VII.	4	54	19	211		27	105	420
	VIII.	8	39	25	200		27	95	394
	IX.	1	29	23	185		19	97	354
	X.	7	26	19	166		24	84	326
	XI.	6	34	42	287		8	96	473
	XII.	8	42	28	294		25	96	493
1921	I.		18	58	245			4	325
	II.	2	37	80	404				523
	III.	6	42	50	315				413
	IV.	4	38	17	298				357
	V.		24		247				271
	VI.		26		260				286
	VII.		20		223				243
	VIII.		18		226				244
	IX.		30		199				229
	X.		36		260				296
	XI.		46		248				294
	XII.		29		205				234
1922	I.	10	18	57	143				228
	II.	6	13	51	151				221
	III.	5	20	57	193				275
	IV.	4	14	48	165				231
	V.	1	10	58	123				192
	VI.	2	10	50	137				199
	VII.	5	16	55	157				233
	VIII.	6	9	90	211				316

²⁸³ Agenda nejvyššího správce čs. vojsk z období od 8. 11. 1918 do 31. 12. 1918. VÚA-VHA Praha, f. GI, jednací protokoly.

	IX.	1	10	60	164				235
	X.	6	5	106	192				309
	XI.	5	10	113	149				277
	XII.	9	13	103	166				291
1923	I.	4	14	10	47		76	148	299
	II.	5	4	14	32		78	122	255
	III.	7	8	12	35		118	166	346
	IV.	3	9	20	25		86	123	266
	V.	1	4	16	30		68	131	250
	VI.	3	20	15	25		74	146	283
	VII.	2	9	16	28		77	149	281
	VIII.	6	12	23	27		111	153	332
	IX.	2	6	12	25		63	154	262
	X.	12	3	23	22		93	156	309
	XI.	10	7	14	21	1	57	174	284
	XII.	6	8	21	19	2	63	182	301
1924 ²⁸⁴	I.	3	22	52	94				171
	II.	2	20	60	78				160
	III.	5	14	53	61	1			134
	IV.	9	13	68	61				151
	V.	3	18	59	74				154
	VI.	4	13	87	83				187
	VII.	4	23	79	70	1			177
	VIII.	6	11	69	79				165
	IX.	6	9	70	68				153
	X.	3	11	63	54				131
	XI.	4	10	77	44				135
	XII.	3	2	6	18				29
1925 ²⁸⁵	I.			2					2
									23492

²⁸⁴ Likvidace generálního inspektorátu byla nařízena 27. 11. 1924 a ve věstníku zveřejněna 6. 12. 1924. MNO Pres. → GI. *Úřad gen. insp. branné moci - likvidace*. Praha, čj. 40628 pres. šef. z 27. 11. 1924. VÚA-VHA Praha, f. GI, k. 66, sign. 44-1/8-3. Publikováno: *Věstník čs. ministerstva národní obrany : výnosy věcné*. 1924, č. 67 (6. 12. 1924), čl. 694, s. 440.

²⁸⁵ Poslední číslo bylo prezentováno 10. 1. 1925. VÚA-VHA Praha, f. GI, jednací protokoly, kniha 7.

	vlastní čísla	přijata čísla	celkem
1918	91	631	723
1919	1353	4072	5425
1920	515	4890	5405
1921	376	3339	3715
1922	208	2799	3007
1923	165	3303	3468
1924	218	1529	1747
1925		2	2
	2926	20565	23492